ANUL I. — No. 4 APRILIE 1890.

ANALELE ARCHITECTUREI

ȘI ALE

ARTELOR CU CARE SE LÉGĂ

RESTAURAREA MONUMENTELOR ISTORICE

Sunt cîte-va lunĭ de cînd, printr'un esces de îndrăsnélă, mi-am permis de a atinge chestia restaurări vechilor nóstre monumente, fiind singura chestiune în care n'a *intrat* politica pînă adĭ.

In patriotismul meŭ neprihănit, credeam că, un om desinteresat, póte să deștepte atenția publică, dacă nu pe aceia a dirigenților, venind *ex professo* să semnaleze fapte grave în o afacere de care nu depinde nicĭ conclusia ver-uneĭ alianțe, nicĭ existența ver-unuĭ partid, nicĭ chiar ruptura unuĭ *tratat de comerț*.

Credeam, că cel puțin aceia carĭ s'ar simți acuzațĭ, vor căuta să se justifice; dar și uniĭ și alțiĭ, aŭ tăcut, fie că aŭ găsit împrejurarea fără importanță, fie că n'aŭ avut ce respunde, remînînd astfel cu toțiĭ maĭ indiferențĭ ca tot-d'a-una fată cu respectul ce reclamă edificiele nóstre istorice.

Avînd în vedere că desbaterea acesteĭ chestiunĭ așa de importantă nu suferă întârziere, mě cred dator să maĭ adaog câte-va cuvinte, carĭ vor fi póte cele din urmă.

Să reamintesc puțin, ce ziceam în broșura mea.

Maĭ întâĭ am arătat pe scurt, interesul studiuluĭ archiologieĭ monumentale și al restaurărilor și cît de puțin sunt considerate la noĭ aceste studiĭ.

Am dat apoĭ, o listă de cîte-va din monumentele istorice cele maĭ remarcabile, carĭ sunt cu totul părăsite, și am arătat cum se risipesc milióne pentru a schilodi și derîma altele — *pentru a le reface maĭ nuoĭ și maĭ frumóse*, — pe cînd cu câte-va miĭ de leĭ s'ar putea pune la adăpost de o ruină sigură, tóte clădirile nóstre vechĭ.

In fine, m'am căsnit să esplic ce se înțelege prin „*Restaurare*“ după scrierile și operile maeștrilor ceĭ maĭ renumițĭ.

Diceam că, o restaurare este, în teorie, o reparație științifică, archeologică și artistică, făcută cu scop de a aduce un monument în starea sa de la început, pe temeiul documentelor sigure și că acéstă lucrare n'ar cere maĭ mulțĭ banĭ și maĭ mult timp de cât o refacere din noŭ.

Maĭ adăogam că în practică restaurarea este luată într'un sens și maĭ restrîns, adică numaĭ reparațiunĭ parțiale, scrupulóse, archeologice, sciințifice și artistice făcute cu scop de a consolida și a conserva *tot* ce a maĭ remas dintr'un vechiŭ monument.

Spre confirmarea acestor adevěrurĭ, am vorbit de restaurarea palatuluĭ ducal din Veneția, unde nu s'a permis de cît consolidarea, iar nicĭ de cum înfrumusețarea.

Am arătat de asemenea că, cu fabulósele sume de banĭ ce s'a cheltuit pentru pretinsa restaurare a douě bisericĭ (Curtea de Argeș și Treĭ Erarchĭ) s'ar fi putut clădi patru din noŭ la fel cu ele. La acestea adăogam că, cu tótă risipa de banĭ și cu tot timpul perdut, aceste douě bisericĭ, departe de a fi fost restaurate în condițiunile cerute de știință, eie n'aŭ servit de cît să creeze unora un isvor de jósnice speculațiunĭ.

Fiind că ilustrul Viollet-de-Duc dăduse indicațiunile pentru restaurarea uneia din aceste bisericĭ — Curtea de Argeș — demonstram că, nu numaĭ nu s'a urmat preceptele luĭ, dar s'a făcut cu totul alt ceva de cît hotărîse el.

***

Să 'mĭ fie dar permis de a maĭ întreba încă o dată, pentru ce la biserica Curtea de Argeș s'a adăogat un jghiab și la turnulețele resucite florĭ de piatră pe streșinĭ, carĭ tóte n'aŭ existat nicĭ odată ?

Pentru ce s'a încărcat învelitorile turlelor cu ornamente de plumb carĭ iar n'aŭ existat?

Pentru ce s'a scos vechile frescurĭ ale biserici, înlocuindu-le cu o zugravélă în uleĭ costisitóre, fantastică și ne la locul eĭ ?

De ce s'a pardosit biserica cu mosaic, pe cînd se știe, că nicĭ o dată n'a existat astfel de pardoselĭ în bisericele nóstre, și cînd se putea restaura vechia pardosélă de marmură, ce fusese făcută o dată cu biserica ?

Pentru ce s'a făcut un mobilier inutil, care costă colosal, care nu este în stilul biserici și de un gust fórte îndoios ?

Pentru ce, în mod barbar, s'a resculptat ornamentele și s'a răzuit pereții de piatră ?

Pentru ce, în mod și maĭ barbar încă, s'a vopsit exteriorul bisericiĭ cu uleiŭ ?

In fine, pentru ce s'aŭ refăcut sculpturĭ cu ciment, în loc de piatră ?

Și, cea maĭ mare parte din aceste chestiunĭ, le repetam vor-

bind de o altă biserică — Treĭ Erarchĭ, Iașĭ — căria, fără nicĭ un cuvênt, i s'a înălțat turlele, i s'a făcut învelitorĭ ascuțite în loc de bulbóse, i s'a aurit exteriorul într'un mod ridicul, pe cînd nu s'a găsit nicĭ o urmă pe zidurĭ și legenda care vorbește de acéstă aureală, neavînd nicĭ un temeiŭ.

Spre a fi și maĭ bine înțeles, urmam despre restaurările de la noĭ, dînd exemple de restaurărĭ, cum se face în Franța și Italia, și încheiam arătînd că noĭ nu numaĭ nu restaurăm monumentele nóstre, dar că ne am făcut din ele un subiect de batjocoră.

In fine reaminteam că nu numaĭ s'a lăsat în părăsire cele maĭ multe din edificiele nóstre istorice, dar—ce este maĭ trist—le lăsăm să le dărîme pentru a le reconstrui maĭ frumóse și maĭ nuoĭ. Astfel s'a urmat cu dărîmarea sacrilege a sf. Niculae domnesc din Iașĭ, a sf. Dumitru din Craiova și a Mitropolieĭ din Tîrgoviște.

Pentru aceste barbare derîmărĭ, nicĭ o scuză nu póte fi, căcĭ, chiar biserica din Craiova se putea consolida, cu tóte că era maĭ în ruină. Cît despre cea din Iașĭ, nu maĭ remîne nicĭ o îndoială că s'ar fi putut restaura cu o mică cheltuială, cu tóte că, înainte de a o dărîma, a descoperit'o și a lăsat'o astfel expusă la ploĭ și zăpezĭ în timp de maĭ multĭ anĭ. Cea din Tîrgoviște era în cea maĭ bună stare pînă maĭ acuma un an; adĭ însă, n'a maĭ remas piatră pe piatră din acest monument din secolul al XVI-lea, dispărînd cu el și interesantul peristil ce fusese adăogat în secolul al XVII-lea.

In fine ca să nu fiŭ bănuit de rea credință, cînd vorbesc de aceste necalificabile derîmărĭ, datorite calcululuĭ uneĭ speculațiunĭ nedemne, am căutat un autor strein care să vorbească în sensul meŭ, și trebue să spun că 'mi a fost aprópe imposibil; căcĭ astfel de fapte nu s'aŭ maĭ vădut în secolul acesta la ver un popor civilisat.

***

Sunt acuma zece anĭ, prin 1879, cînd Ministerul Instrucțiuneĭ publice, neliniștit de încetinimea cu care se lucra la restaurarea biserici episcopale Curtea de Argeș, hotărăște o anchetă care constată prin raportul sĕŭ faptele ce am arătat maĭ sus [1]). Architectul însărcinat cu restaurarea, respunse

[1]) **RAPORTUL**

Comisiuneĭ însărcinată cu constatarea lucrărilor de restaurațiune ale bisericeĭ episcopale Curtea de Argeș către d-nul Ministru al Cultelor și Instrucțiuneĭ Publice.—In Decembre 1879

Domnule Ministru,

In urma invitațiuneĭ ce ne-ațĭ făcut, subsemnațiĭ transportîndu-ne la biserica episcopală Curtea de Argeș, am constatat împreună cu Eminența sa Părintele Episcop respectiv, cele ce urméză:

Lucrările executate până astădĭ de la 20 Februarie 1878, epocă la care d-niĭ architecțĭ Al. Orăscu și Beneș aŭ adresat onor. d-vóstră predecesor un raport cu No. 2,728, [1]) sunt următórele:

1) Invelitórea turlelor și a bisericeĭ;
2) Așeḑarea și restaurarea cantaruluĭ;
3) Construirea uneĭ balustrade în giurul cantaruluĭ și bisericeĭ.
4) Micĭ lucrărĭ de la brâŭ în jos pînă la sol;
5) Aurirea și colorarea aprópe ceva maĭ mult din jumĕtatea ornamentelor din esteriorul bisericeĭ.

Lucrările ce maĭ rĕmân de făcut pînă la restaurarea complectă a cestionaruluĭ bisericeĭ sunt:

1) Așezarea crucilor;
2) Așezarea rozetinelor prelucrate încă din înainte de 20 Februarie 1878;
3) Invelitórea cu plumb a cantaruluĭ;
4) Așezarea treptelor la scara principală precum și ale cantaruluĭ;
5) Aurirea și colorarea aprópe jumĕtate din ornamentele exterióre;
6) Micĭ lucrărĭ la soclu;
7) Desființarea schelilor.

In ceea ce se atinge de partea financiară, pînă la 20 Februarie 1878, s'a cheltuit suma de leĭ 221,280 banĭ 67, pentru douĕ trăimĭ din lucrările totale de restaurare, precum se constată tot din raportul onor. d-niĭ Orăscu și Beneș, iar de la acea epocă și pînă astădĭ s'a cheltuit suma de leĭ 275,720, pentru maĭ puțin de o trăime din lucrările totale, s'a cheltuit maĭ puțin de cît pentru una a treia aprópe tot din acele lucrărĭ, și pe cînd la început eraŭ dificultățĭ maĭ marĭ de lucru și execuțiune.

In total suma cheltuită pînă acum este de leĭ 497,000 banĭ 67, afară de 15,000 leĭ ce d. architect Lecomte pretinde că s'aŭ maĭ cheltuit acum în urmă.

Devisul dresat de d-niĭ architecțĭ Viollet-le-Duc și de Baudot, pentru lucrările de restaurare, era de leĭ 170,500, cu deosebire că în acel devis era prevĕḑut și dalagiul cu marmură a interioruluĭ biserici, însă aurirea și colorarea ornamentelor exterióre era exceptată. **Prin urmare, pînă astădĭ devisul primitiv se găsește surpasat cu suma de leĭ 326,500, afară de 15,000 leĭ ce se pretinde a fi asemenea cheltuițĭ.**

In ceea se privește partea technică și artistică a gloriosuluĭ nostru monument, subsemnațiĭ am constatat următórele:

In general lucrările sculpturale sunt imitate cu multă fidelitate și acuratețā, însă în ceea ce se atinge de valórea artistică a acesteĭ prețióse antichitățĭ, d. architect Lecomte **a întrodus óre-carĭ modificărĭ regretabile.**

In adevĕr Domnule Ministru, în restaurărĭ nu este permis să se facă cea maĭ mică inovațiune, fiind că acésta alteră caracterul primitiv al operi și aduce anomaliĭ în mersul regulat al istorieĭ arteĭ.

1) Așa, d. architect Lecomte a încărcat acoperișul cupolelor cu niște ornamente carĭ nu esistaŭ înainte, și carĭ sunt de un aspect greŭ, lipsindu-le cu totul mișcarea grațiósă și ușurința ornamentagieĭ arabe.

2) Douĕ-ḑecĭ și una crucĭ ecsistaŭ înainte, nu ni s'a arătat de cît cincĭ, a căror *aurire este făcută în condițiunĭ fórte rele*, fiind că nu s'aŭ aurit în foc, din care causă aŭ să se spele în fórte curînd timp. Domnul architect are intențiunea să suprime crucile de pe la colțurile turlelor, care suprimare face ca monumentul să peardă mult din originalitatea luĭ.

3) D'asupra cornișelor de la turlele în spirală vedem adăugată o galerie de florĭ în piatră care, după cum se esprimă asupra acestuĭ punct celebrul restaurator Viollet-le-Duc și distinsul architect de Baudot în raportul lor din 1874, o asemenea galerie *modifică într'un mod regretabil caracterul turlelor și strică armonia proporțiunilor lor.*

Pe lîngă acéstă justă asociare maĭ putem adăoga că frumósa varietate ce ecsista înainte la turle, adĭ a dispărut, din causă că turlele cele micĭ sunt tratate acum ca și cea principală.

4) La basa turlelor vedem asemenea adăogate o galerie de jur împrejurul lor. Acéstă galerie maĭ întîiŭ este concepută într'un stil greŭ și al doilea mascînd liniile de la basa turlelor, face ca acestea să pară maĭ scurte de cît înainte și le dă un aspect mastoc, dispozițiune care strică eleganța turlelor și modifică într'un mod așa de nenorocit nobila concepțiune a autoruluĭ primitiv.

5) D'asupra corniceĭ s'aŭ maĭ inovat încă o galerie care face jurul bisericeĭ, și prin urmare, avînd o mare desvoltare, *schimbă într'un mod radical și desastros aspectul primitiv al monumentuluĭ. Ne mirăm cum d. Lecomte a avut o inspirație atît de nenorocită, maĭ cu sémă cînd d-niĭ Violet-le-Duc și D. Baudot, în raportul lor, sunt contra uneĭ asemenea galeriĭ în piatră. Acéstă galerie, pe lîngă că modifică aspectul general, nu este cel puțin tratată nicĭ chiar în caracterul monumentuluĭ, fiind lipsită de eleganța și delicateța concepțiunilor arabe și apropiinduse* de stil gotic prin forma burlanelor de scurgere a apelor fluviale. *Delicatele ornamente ce se află în josul turlelor sunt în parte mascate de acéstă galerie care fiind în plus de o lărgime neproporționată și separată prin puține liniĭ de frisă, luptă în importanță cu acéstă frisă, așa în cît atențiunea este divisată și ochiĭ spectatoreluĭ fiind atrașĭ de douĕ lucrărĭ imediate, 'l lasă indiferent, lucru cu totul condamnat de estetică.*

6) La suprafacia soluluĭ și de jur împrejurul cantaruluĭ și al bisericeĭ s'a făcut o balustradă despre a căreĭ ecsistență îndoiala este permisă, cu atît maĭ mult că acéstă balustradă împedică pe spectatorĭ de a se bucura de vederea imediată a superbuluĭ soclu, pe care este așeḑat monumentul și scurtéză postamentul. Afară de acésta, în timpul erni zăpada și ghețele după acoperișurĭ se înfundă în acéstă galerie ceea ce nu este practic cătușĭ de puțin.

7) O altă modificare se maĭ vede și la scara principală precum și în privința unor stîlpĭ dintre ferestre de la fațadele laterale. Inainte nu ecsistaŭ de cît doĭ stîlpĭ lîngă colț, iar ceĭ lalțĭ eraŭ de compozițiune maĭ simplă și maĭ ușură, d. Lecomte a pus în tóte părțile stîlpĭ carĭ aŭ un aspect greŭ. Autorul primitiv a avut mare cuvênt să pună numaĭ la colț stîlpĭ greĭ, fiind că colțul trebue să fie și să esprime soliditate și forță.

[1]) Acest raport a dispărut din Minister.

ministerului printr'un alt raport, în care are aerul de a fi surprins de cele constatate [2]).

Cum ? se întrébă autorul acesteĭ restaurațiĭ, maĭ îndrăznește cine-va să se îndoiască de buna mea credință, după expedițiele mele în Orient (*ca fotograf,*) după un strălucit trecut și atîtea lucrărĭ (*care ?*) după ce am fost aprobat de totĭ miniștriĭ guvernuluĭ romîn, de membriĭ Academieĭ romîne și am fost încurageat de șeful statuluĭ ?

Cum ? pare a maĭ zice, după ce eŭ 'mĭ daŭ ostenéla să execut, să interpretez și să complectez indicațiunile luĭ Viollet-le-Duc și de Baudot, carĭ aŭ stabilit un devis superficial și un raport sumar, tot nu sunteți mulțumițĭ ? Și spre a ne proba eruditiunea (?) sa, ne pomenește de *l'Art Russe* (de Viollet-le-Duc) și *Les Églises d'Arménie* (de Grimm).

In adevĕr, tóte aceste rățoelĭ ne face să rîdem, căcĭ n'aŭ nimic de serios și nu caută cu ele de cît a da cu pulbere în ochiĭ naivilor.

Maĭ întîiŭ de tóte, cum ar fi posibil ca faptele ce am sem-

Un adevărat interes, d-le Ministru, atît pentru artă cît și pentru mîndria nóstră națională, ar fi fost ca restauratorul să fie sclavul fidel al nobileĭ concepțiunĭ primitive, cu atît maĭ mare cuvînt, cu cît fie-care piatră din acest monument ne spune că architectul săŭ a fost un artist consumat.

In ceia ce privesce rĕzuitul pietrelor vechĭ ca să li se dea același ton ca la cele nouĭ, este o eróre la care se opune și arta și rațiunea, fiind că umiditatea ce aŭ petrele cînd es din carieră se evaporéză și se forméză la suprafața lor un strat cristalin de săruri calcare, care rĕzuiala îl face să dispară.

Afară de acésta, tonul natural dat de timp este cel maĭ mare farmec ce póte avea un edificiŭ. Celebrul architect al opereĭ din Paris, Charles Garnier, în uvragiul săŭ „A travers les Artes", dice că orĭ care ar fi frumusețea materialuluĭ întrebuințat într'o construcțiune, la început va avea tot-d'a-una un aspect rece și anti-poetic.

Oare d. Viollet-le-Duc, profesorul d-luĭ Lecomte, cînd a restaurat Notre-Dame de Paris, a rĕzuit pietrele vechĭ saŭ le-a dat o colóre ca la cele nouĭ ?! Dacă diferința de ton agasă, ar fi fost permis ca piatra cea nouă să se vopséscă în tonul cel vechiŭ, iar nu să se comită o eróre în contra frumosuluĭ și contra bunuluĭ gust.

In ceia ce se atinge de coloritul și aurirea ornamentelor, opiniunea subsemnaților este următórea: ornamentele stiluluĭ arab, în care este țesută mănastirea de Argeș, sunt de o finețe rară și de un *relief fórte mic*, prin urmare trebue de neapărat un fund colorant care să facă să reiasă și maĭ mult fineța lucruluĭ; póte o colóre ușure chiar și pe d'asupra ornamentelor, însă aurirea ar fi trebuit înlăturată, dacă nu de tot, cel puțin în mare parte, fiind-că aurul ca să se pótă supra-pune are trebuință a fi aplicat pe o altă vopsea cleiósă trecută de maĭ multe orĭ, așa în cît în cele din urmă înécă acele delicate ornamente și dă un aspect metalic și de falșitate acesteĭ frumóse dantele de piatră. Așa credem că este un sacrilegiŭ ca să ascundem sub foĭ metalice atâtea liniĭ capriciόse și o variațiune în piatră atît de fantastică.

Ornamentele de la monumentul ce ne preocupă fiind semănate cu profusiune, și spațiul din ele fiind fórte îngust, aurul face să dispară tóte detaliurile, și aspectul general devine desastros.

Ar fi fost dar de dorit ca d. architect Lecomte să fi făcut maĭ multe studiurĭ generale de colorit al bisericeĭ înainte de a întreprinde ceva de acéstă natură.

Eminența Sa părintele Episcopul de Argeș ne-a maĭ atras atențiunea asupra unor clădirĭ, ce d. architect Lecomte construe în curtea bisericeĭ pentru d-sa, și ne-a esprimat mirarea că face asemenea lucrărĭ în ajunul expirăreĭ contractuluĭ săŭ.

Fidelĭ, d-le ministru, însarcinăreĭ cu care ne-ațĭ onorat, am espus cele ce preced în vederea scopuluĭ neinterpretat al *restaurăreĭ*, care sub niciĭ un punct nu s'ar fi putut permite o reformare, fie ea făcută cu orĭ-ce pretențiunĭ de complicațiunĭ artistice.

Esaminînd lucrările acestuĭ distins monument în starea luĭ originală, *am constatat dislocarea urmelor monumentale, fórte vicios atît din punctul de vedere artistic cît și din acel al moduluĭ d'a se respecta intențiunea patriotică d'a reda țăreĭ frumósa corónă a arteĭ de acum 400 anĭ.*

Fidelitatea esecuțiuneĭ acesteĭ lucrărĭ impunea ca să se mențină strict de obligațiunea restaurăreĭ monumentuluĭ cu tot ce în 4 secole s'a distrus, adică aceia ce talentele și progresul artelor nu permite a fi condamnat la o altă formă

Sacrificiele ce țéra 'și-a impus, suntem sigurĭ că vĕ v'a atrage părintésca d-vóstră dorință ca să se ia mĕsurile cuvenite pentru satisfacerea esactă a restaurăreĭ în respectul causelor carĭ aŭ provocat'o.

D-le ministru, în speranță că ne-am îndeplinit consciincios sarcina cu care ne-ațĭ onorat, *nu rĕmîne decît ca d-vóstră să dispunețĭ a se urmări tóte elementele, carĭ aŭ autorisat procedarea acestor lucrărĭ, carĭ dacă am fi dispus de mijlóce putém complecta opiniunea nóstră și asupra moduluĭ de continuare pentru a se putea termina acéstă operă.*

Primițĭ, vĕ rugăm, etc.

Th. Aman, Th. Stefănescu, K. Storch, Al. Săvulescu.

[2])

RAPORTUL

D-luĭ Al. Lecompte architectul restaurăreĭ bisericeĭ Curtea-de-Argeș către ministerul cultelor și instrucțiuneĭ publice.

Domnule ministru,

Am onóre a veni să respund la nota d-v., pe lîngă care 'mĭ comunicațĭ raportul comisieĭ însărcinată a inspecta lucrările de restaurare ale monumentuluĭ de la Curtea-de-Argeș.

Trebue să vĕ mărturisesc maĭ întîiŭ că n'aș fi gîndit, cînd ilustrul Viollet-le-Duc, veneratul meŭ profesor și amic, călăuzitorul tutulor lucrărilor mele, la întórcerea mea din Orient, unde călătorisem și studiasem îndelung ca architect și atașat al misiuneĭ de esploatare archeologică a Palestineĭ, m'a însărcinat să 'l represint în Romînia; n'aș fi gîndit că după atîtea anĭ de lucrare, scrupulos studiate în colaborare cu bărbațĭ specialĭ din Francia și din Romînia, și aprópe isprăvită, cu tóte greutățile morale și materiale ce i se opuneaŭ; n'aș fi gîndit, în urma deselor încurageri din partea A. S. R. Domnuluĭ și din partea înalților demnitarĭ aĭ țăreĭ a eminentuluĭ d. Odobescu și a membrilor Academieĭ romîne, a d-lor Maiorescu și Dim Sturdza, a diferiților miniștri, ca ĭ s'aŭ succedat la minister, și în deosebĭ a d-luĭ I. C. Brătianu; în fine, în urma opiniuneĭ emise de d-niĭ Orĕscu și Benisch, în raportul d-lor, adresat ministeruluĭ de Culte, nu m'aș fi gândit zic, după tóte acestea, că va trebui într'o zi să rĕspunz la un raport așa de straniŭ, cum e cel de astă-zĭ, a căruĭ redijiare dovedesce o desăvîrșită necunóscere a cestiuneĭ tratate, precum vețĭ putea judeca d-le ministru, după notele de maĭ la vale.

Dacă comisia, maĭ 'nainte de a'șĭ așterne raportul, ar fi bine-voit să'mĭ céră deslușirile neapărate într'un asemenea cas, mi-ar fi fost fórte plăcut lucru să 'ĭ procur nisce lămurirĭ ce numaĭ un om special i le putea da. Aceste lămurirĭ ar fi călăuzit de sigur comisia în studiile sale și cu chipul acesta, raportul ar fi fost pentru d-v , d-le ministru, o expunere a adevĕrateĭ stărĭ de lucrurĭ, iar nu aceea ce este. Dar de vreme ce acest raport e un act public, redijat de către o comisie oficială, sunt dator, conform dorințeĭ d-v., să rĕspunz tutulor observațiunilor conținute într'însul, orĭ care ar fi de altminterĭ valórea lor artistică și sciințifică.

1. Partea financiară a raportuluĭ

Dintru început trebue să scițĭ, d-le ministru, prin contractul dublu, iscălit la Paris, în 12 Aprilie 1875, și din care un exemplar se află în dosarul ministeruluĭ, eŭ nu m'am legat nicĭ de cum să execut lucrările de restaurare pentru o sumă anumită, ci numaĭ și numaĭ să dirijez, ca architect lucrările în regie sub înaltul patronaj artistic al luĭ Viollet-le-Duc. Cu acéstă condiție numaĭ, am primit misiunea ce mi s'a încredințat prin mijlocirea ilustruluĭ meŭ profesor. Devisul făcut de d. de Baudot, profesorul și amicul meŭ, și aprobat (iar nu făcut cum zice raportul comisieĭ) de Violet-le-Duc se ridică în adevĕr la suma de leĭ noĭ 170.500, însă devisul acesta, făcut în grabă, fără a se ține sémă de prețul materialurilor și al zilelor de lucru, de cătățimea acestor materialurĭ și de greutatea de a și le procura, de cheltuelile neprevĕzute, de costul transporturilor, apoĭ fără ver-un plan, fără verĭ o mĕsurătóre, fără cele maĭ micĭ amănunte explicative, avea în vedere numaĭ o restaurare sumară, superficială, iar nu o restaurare deplină, cu desăvîrșire, ca aceea ce am fost nevoit să întreprind, în urma unuĭ studiŭ maĭ aprofundat asupra monumentuluĭ, conform opinieĭ ministeruluĭ și dorințeĭ adesea exprimate de A. S. R. Domnul, precum și de totĭ bărbațiĭ însemnațĭ aĭ țăreĭ, carĭ a visitat și aprobat lucrările mele. Pot decĭ să vĕ dovedesc astă-zĭ, d-le ministru, că nu este nicĭ o legătură, nicĭ o proporție între cele prevĕzute prin devisul sumar și lucrările executate.

In adevĕr, d. de Baudot n'a coprins în raportul sĕŭ lucrările următóre.

La turnul cel mare

1. Inlocuirea a 22 floróne.
2. Cioplirea și așezarea a 8 scurgătorĭ de piatră pe la muschile turnuluĭ.
3. Reconstruirea complectă a părțeĭ de sus a fețeĭ despre apus și sculptura eĭ.

nalat, să pot fi scuzate prin simpla aprobare a miniştrilor şi a membrilor Academieĭ nóstre ?

Cu tot meritul netăgăduit al ómenilor noştri de stat şi a academicianilor noştri, cu tótă înalta lor valóre politică, sciințifică saŭ literală, să 'mĭ fie permis a crede că nicĭ eĭ chiar n'aŭ pretenția a fi infailibilĭ în materie de restaurărĭ de monumente istorice.

Alusiunea cea maĭ gravă, ar fi de sigur, pretinsele încurageri ale Majestățiĭ Sale Regele ; căcĭ acest fapt, care atuncĭ n'a fost de cît o insinuare abilă. s'a propagat tot mereŭ şi a ajuns în stare de fapt împlinit credut maĭ de tótă lumea adĭ.

Asupra acestuĭ punt negru, care nu este de cît o legendă inventată cu o artă şi o îndrăznélă de necredut, vreaŭ să luminez publicul.

Că Majestatea Sa, visitînd lucrările să fi încurajat cu multă bună voință pe artiştĭ, asta nu este de cît un act regal şi demn de un bun Suveran. Orĭ care din noĭ, am avut ocasia a priimi astfel de nobile omage, de care un artist trebue să fie mîndru şi îmbărbătat; dar niminea din noĭ, n'a îndrăsnit pînă adĭ a 'şĭ face o punte din acéstă mărinimie a şefuluĭ statuluĭ.

Astfel dar a ajuns să transforme, aprobarea savanților, miniştrilor şi pe aceia a Majestățiĭ Sale, carĭ cu dece anĭ maĭ înainte nu da de cît încurageri.

De sigur că responsabilitatea unuĭ rege nu este un cuvênt sec.

Ertamĕ-va Majestatea Sa, pentru care sunt un necunoscut, şi care nu mĕ va cunósce probabil nicĭ odată, că îndrăsnesc să mĕ înalț pînă la gîndirile sale intime şi încerc a le pătrunde ?

Dacă din intîmplare, verĭ-odată, aceste liniĭ 'Ĭ vor veni sub ochĭ, să le considere ca scrise de o mînă prea tînără şi concepute de un spirit prea temerar ; dar O rog să le creadă inspirate de un sentiment sincer şi patriotic.

Iacă de ce eŭ cred că Suverani noştri n'aŭ aprobat şi nu vor aproba nicĭ odată fapte ca cele ce daŭ pe fată adĭ :

Maĭ întîiŭ, pentru că Le a ascuns aceste fapte, saŭ li Se aŭ presentat sub forme falşe :

4. Inoirea sculptureĭ acestuĭ turn pe tóte cele 8 fețe.
5. Aşezarea baselor de piatră la tóte cele 8 ferestre.
6. Ornamentele de plumb ciocănit pe cupolă.
7. Restaurarea cruceĭ.
8. Fabricarea şi aşezarea lanțurilor de aramă aurită.
9. Construirea a 8 cercevele de fer pentru ferestre.
10. Zghiaburile de piatră scobite şi sculptate cu 8 scurgătorĭ şi coronamentul de sub zghiaburĭ.

La al doilea turn

1. Dărîmarea a 2 fețe ruinate şi reconstruirea lor din noŭ.
2. Dărîmarea coronamentuluĭ de sus, stricat şi reconstruirea luĭ.
3. Inlocuirea a 10 floróne de sus.
4. Cioplirea şi aşezarea a 16 scurgătorĭ de piatră.
5. Restaurarea sculptureĭ întregĭ şi a florónelor de sus.
6. Ornamentele de plumb ale cupoleĭ.
7. Restaurarea cruceĭ.
8. Construirea lanțurilor de aramă aurită.
9. Construirea a 8 cercevele de fer pentru ferestre.
10. Zghiaburile de piatră cioplite şi sculptate cu 8 scurgătorĭ.

La turnurile cele micĭ

1. Dărîmarea complectă şi reconstruirea acestor 2 turnurĭ.
2. Preînoirea sculptureĭ întrégă.
3. Construirea galerieĭ de floróne scobite şi sculptate în piatră.
4. Ornamentele de plumb pe cupole.
5. Restaurarea celor 2 crucĭ.
6. Construirea a 8 lanțurĭ de aramă aurite.
7. Construirea a 16 cercevele de fer pentru ferestre.
8. Zghiaburile de piatră scobite şi sculptate cu scurgătorĭ.
9. Continuarea coronamentuluĭ pînă la turnul al doilea.

Apoĭ, la basa turnuluĭ al doilea sculptura întrégă a arcatureĭ órbe de pe fața despre rĕsărit şi reconstruirea din noŭ a celor-alte arcaturĭ.

Pe basele turnurilor micĭ, continuarea sculptureĭ acestor base pînă la basa turnuluĭ al doilea pe cele patru fețe.

La arcul obsidial, construirea acestuĭ arc, a ciubucelor şi a sculpturei cu un motir în midloc pentru aşedarea cruceĭ.

Zghiaburile învelitóreĭ celeĭ micĭ cu scurgătorĭ pe o lungime de 92 metri de piatră scobită şi sculptată.

Inlocuirea a opt rozate marĭ scobite *à jour* şi sculptate.

Reconstruirea complectă a cântaruluĭ şi a temeliilor luĭ.

Intinderea balustradeĭ în fața bisericeĭ.

Construirea a 2 părțĭ cu zebseb de bronz ornate şi cu stîlpĭ scobițĭ şi sculptațĭ la cele 2 laturĭ ale balustradeĭ din fața monumentuluĭ.

Reconstruirea tutulor scheelor din năuntrul bisericeĭ.

Mozaicul, representând pe Sf. Fecióră cu copilul Isus în brațe, ce trebue aşezat d'asupra uşeĭ de intrare.

16 ferestre în colorĭ cu cercevele de fer pentru rozatele scobite *à jour*

25 cercevele de fer cu ùemurĭ zugrăvite pentru ferestrele de jos.

Pavarea de jur împrejurul balustradeĭ.

Dărîmarea clopotnițeĭ şi a uneĭ părțĭ marĭ din clădirile cele vechĭ din jurul bisericeĭ spre méză-zi, şi apus, precum şi transportul a 9.000 m. c. de material vechiŭ la cel puțin 200 m. depărtarea.

Afară de acestea d. de Baudot socotise că plumbul cel vechiŭ maĭ putea fi întrebuințat. dar d-vóstră scițĭ d-le ministru, că, pe vremea resboiuluĭ s'a dat ministeruluĭ 12.000 ocale din acel material stricat, ce numaĭ putea fi întrebuințat, a trebuit prin urmare să'l inlocuim cu altul noŭ.

După acestea pentru a vĕ putea da sémă maĭ bine, d-le ministru, despre importanța lucrărilor executate, alătur pe lângă acésta note şi un tabloŭ al principalelor materialurĭ întrebuințate la restaurarea bisericeĭ. Vĕ pot spune chiar aci că numaĭ piatra şi marmura represintă o cheltuélă de 45.000 leĭ. Acéstă enumerație vĕ va dovedi, d-le ministru, că comisia nu 'şi-a dat de loc sémă de starea lucrurilor, asupra cărora era chemată să se rostéscă.

Cu privire la estimația cheltuelilor, făcută de d-niĭ Orĕscu şi Benisch, sunt dator să fac aceleaşĭ observațiĭ ca şi asupra celeĭ făcute de d. de Baudot

Pe timpul scurteĭ visite a acestor d-nĭ nicĭ balustrada, nicĭ cântarul nu eraŭ începute, zugrăvéla şi aurirea nu eraŭ încă hotărîte, şi prin urmare reparația sculpturelor róse nu era încă făcută. Acéstă estimație, fără sub-amănunte, fără nicĭ unul din elementele positive cu carĭ se póte aşterne un deviz şi stabili o comparație între lucrările săvîrşite şi cele proiectate nu póte decĭ servi de punct de plecare; căcĭ nu trebue a se trece cu vederea că aicĭ lucrăm pe nisce suprafețe fórte marĭ, şi că greşelĭ de aplicație se pot face prea lesne dacă se întemeiază cine-va numaĭ pe o singură aruncătură de ochĭ. Pe urmă voiŭ adăoga că de la visita, d-lor Orĕscu şi Benisch aŭ trecut aprópe 2 anĭ, şi că de atuncĭ încóce cheltuelile se ridică numaĭ pentru lefurile architectuluĭ şi ajutoruluĭ sĕŭ, la aprópe 40.000 leĭ, cu tóte că m'am lipsit de un şef de lucrătorĭ la care aveam drept de sigur şi am făcut cu chipul acesta o economie de 6.000 leĭ pe an ; adică o sumă de 12.000 leĭ, pînă acum, asemenea trebue să se țină sémă de greutățile, fórte adesea repetite ce le întîmpinam pînă să capăt sumele mandatelor liberate de minister precum şi de număratele şi costisitórele călătoriĭ ce eram silit să fac cînd la Bucurescĭ cînd la Pitescĭ, ba chiar la Câmpu-Lung, pentru a putea încasa după o aşteptare de maĭ multe zile cîte 1.500 saŭ 2.000 dintr'o dată. In privința acésta d-le ministru, putețĭ consulta un tabloŭ fórte complect pe care 'l-am înaintat anul acesta ministeruluĭ; el arată : 1) data la care aŭ fost cerute ministeruluĭ mandatele ; 2) data la care ele aŭ fost liberate de la minister ; 3) data la care aŭ fost încasată ; 4) suma care a fost liberată dintr'o dată asupra fie-căruĭ mandat. Afară de acésta, scițĭ d-le ministru, că tóte actele justificative ale comptabilitățeĭ mele sunt în dosar la minister.

Din acéstă expunere vețĭ conchide lesne, d-le ministru, că escedentul cheltuelilor are cuvînt de a fi şi este provenit din cause fórte diverse. Nu trebue să încheiŭ acéstă parte a rĕspunsuluĭ meŭ fără a vĕ aminti că soclu monumentuluĭ (acest superb soclu după cum zice comisiunea), esecutat de d. Storck ca întreprinzĕtor sub ordinile d-luĭ Montureanu, şi care nu'Ĭ de cît o lucrare de zidărie ordinară, de o ecsecuție maĭ jos de cît mediocră şi schelele ce aŭ trebuit refăcute d'întregul, atît înăuntru cît şi în afară aŭ cerut 3 anĭ de lucru, şi aŭ costat 187.115 leĭ banĭ 30.

Al doilea, pentru că Eĭ aŭ avut idea piósă și mărinimósă de a face să se restaureze vechile nóstre monumente, și dacă Aŭ dorit ca să nu se crute nimic pentru a se duce la bun sfîrșit acéstă faptă bună, aŭ voit în același timp ca totul să se facă în mod cinstit.

In fine, pentru că Aŭ avut recurs la consilierĭ, printre carĭ s'aŭ găsit ómenĭ naivĭ saŭ interesațĭ, carĭ I aŭ trădat în mod nedemn ascuzîndu-se acte, deghizîndu-le fapte, la carĭ n'ar fi consimțit nicĭ odată dacă le ar fi cunoscut.

*

Nu maĭ puțin straniŭ este partea raportuluĭ unde se insinuiază că Viollet-le Duc și Baudot aŭ neglijat devisul.

Cum! aceștĭ doĭ savanțĭ aŭ uitat să pue cheltuelile neprevĕdute?

Se știe că restaurarea bisericiĭ Curtea de Argeș, a fost hotărîtă la 200,000 leĭ și să se termine în doĭ anĭ, iar în realitate a costat maĭ douĕ milióne și a durat douĭ-spre-dece anĭ!

Nu e surprindător óre ca să fi lucrat așa de ușor în cît să se înșele cu un milion opt sute de miĭ leĭ, în devisul lor?

Acéstă enormă diferință tótă lumea o știe, că a provenit din causa tărăgăiri lucruluĭ și din causa lucrărilor suplimentare inutile făcute cu scop.

Nu numaĭ că Viollet-le-Duc și de Baudot n'aŭ ținut socotéla de aceste cheltuelĭ neprevĕdute, dar dacă i ar fi consultat asupra necesitățĭ lor, nu le ar fi aprobat nicĭ odată, din respect pentru Artă, Istorie și Probitate.

Vede orĭ-cine, de aci că *l'Art Russe* și *les Eglises d'Arménie*, n'aŭ nimic aface în raport, și nu probéză absolut nimic.

***

Vĕdînd slaba impresiune ce a produs scrierea mea de acuma douĕ lunĭ, mi-am închipuit că póte am fost exagerat și că în realitate lucrurile n'aveaŭ nicĭ o importanță. Atuncĭ spre a mĕ domiri, și pentru a avea conștiința împăcată, m'am hotărît sĕ cer părerea acelor persóne care singure pot fi luat ca judecătorĭ în acéstă materie.

Dar la cine să mĕ adresez? Viollet-le-Duc e mort de mult. D-nu de Baudot n'a maĭ fost consultat în tot timpu restaurărĭ și nicĭ nu 'ĭ s'a comunicat ce s'a petrecut la noĭ. Cunoscînd

2. Partea technică și artistică

Este trist și regretabil că comisia n'a putut înainte de a fi venit la Argeș, să ia cunoștință de raportul fórte serios și îndelung studiat al d-lor Burelli, Berendei, Orĕscu și alțiĭ redijat 'mĭ pare în 1873, după ordinul d-luĭ ministru de culte. Acești d-nĭ, a căror competință și experiență în acéstă privință n'ar putea fi pusă la îndoială, aŭ emis niște opiniunĭ cu totul contrariĭ, față cu cele conținute în noul raport, și carĭ ar fi fost de sigur profitabil pentru acéstă comisiune din urmă. Asemenea este regretabil că comisia nu a consultat acele câte-va documente istorice și descriptive publicate în „Notice sur la Roumanie" (Paris librairie A. Franck, 67 rue Richelieu, 1868). Cînd niște ómenĭ sunt numițĭ oficial să facă o dare de sémă asupra uneĭ lucrărĭ îndelungat studiată, cu încetul, în colaborare cu niște somitățĭ artistice, aceĭ ómenĭ sunt datorĭ, maĭ pre sus de orĭ-ce, să'șĭ procure pentru scopul lor cît maĭ multe elemente positive, fără de carĭ judecata lor nu póte fi calificată de cît numaĭ de ușuratică și opinia lor rĕmâne fără nicĭ o valóre. — Să luăm dar punct cu punct raportul aceleĭ comisiunĭ.

1. Ornamentele de plumb pe cupole

D-niĭ membriĭ din întiia comisiune, al căror raport 'l am d'inainte, aŭ fost de părere că cupolele trebuesc ornate cu plumb pentru a fi ast-fel puse în armonie cu restul clădireĭ. D. Viollet le Duc, m'a sfătuit în acelaș sens. Membriĭ Academieĭ romîne aŭ aprobat acéstă dispoziție. Nu cred de nevoe, d-le ministru, să maĭ dic alt-ceva în privința acésta. Comisiunea din dilele trecute însă apucă acest pretest pentru a da dovedĭ de cunoștință fórte întinsă în ceea ce privește stilul, și pretinde că ornamentele n'aŭ mișcarea grațiósă, ușurința ornamentațieĭ arabe! Imĭ pare prea rĕŭ că sunt silit să spun comisieĭ că cunóște prea puțin saŭ de loc stilul bisericeĭ de la Curtea-de-Argeș. Acest grațios monument din vécul al XVI este de origină Armeano-Georgiană, iar *nicĭ de cum Arabă*, atît prin proporțiile cît și prin ornamentarea sa. Despre acésta lesne se póte cine-va asigura dîndu'șĭ ostenéla să rĕsfoiască măcar dacă să nu consulte. *„L'Art Russe" par E. Viollet-le-Duc* și *Monuments d'Architecture en Georjie et en Armenie*" par D. Grim.

2. Crucile de aramă aurită

Comisia a vĕdut numaĭ cincĭ crucĭ, cu tóte acestea sunt șése, carĭ se vor așeza pe la locurile lor, cincĭ pe biserică și una pe aghismatar (cantar). Dacă comisia ar fi cerut de la locul competinte informațiĭ în privința aurireĭ crucilor, ar fi aflat că acéstă lucrare nu a fost primită și că trebue făcută din noŭ în condițiunile cerute de soliditate și durată. Cît despre punerea la un loc a celor-alte crucĭ, pe lîngă că repararea și aurirea lor ar da loc la o mare cheltuială, dar am înlăturat acéstă idee din programa mea, conform părereĭ d-luĭ Viollet-le-Duc, care nu admitea presența lor la muchiele turnurilor, unde nu'ĭ nimica dispus a le primi saŭ a le motiva.

3. Florónele de la turnurile cele micĭ

Voiŭ lua aci și eŭ ca și comisia raportul d-luĭ de Baudot, în care citim în acéstă privință: Invoiala în acéstă privință e permisă; ceva maĭ departe maĭ citim: „Este evident că dispoziția bazeĭ acoperișelor acestor turnurĭ nu e norocită." Ast-fel dar acéstă galerie de floróne tăiate și sculptate, și tratată în stilul monumentuluĭ, acoperă tocmaĭ defectul semnalat de d. de Baudot. De altă parte acéstă disposiție architecturală a fost aprobată, lăudată chiar, de d. Viollet-le-Duc după vederea uneĭ fotografiĭ a acestor turnurĭ restaurate. Invoc afară de acestea mărturisirile d-lor din Academie, ale d-luĭ Odobescu, și opinia Comisieĭ din 1873, care 'mĭ recomandă studiarea acesteĭ decorațiĭ necesariĭ.

4. Sghiaburile. (Galeria cum dice comisia).

Comisia vorbește de o „galerie." Nu este nicĭ o galerie ci un sghiab saŭ maĭ bine niște sghiaburĭ aședate la basa fie-căruĭ turn cu scopul de a strînge apa plovială, pentru a o vĕrsa prin niște scurgătorĭ la anumite puncturĭ și a apĕra ast-fel de stricăciune pereții verticalĭ acoperițĭ cu sculpturĭ zugrăvite și aurite. Aceste sghiaburĭ, de care se vorbesce în raportul d-luĭ de Baudot, trebue să fie de aramă or de plumb. Eŭ am ales piatra ca una ce presinta maĭ multă garanție de soliditate și de durată și pentru că acéstă materie se potrivesce maĭ bine cu decorația monumentuluĭ de cît metalul; afară de acésta, de óre-ce arama nu e întrebuințată în nicĭ o parte a clădireĭ, efectul ar fi fost sărac, precum a recunoscut'o maĭ tîrziŭ chiar d. de Baudot. Nu este esact că aceste sghiaburĭ ascund basa turnurilor; ele ascund numaĭ partea cea maĭ puțin norocită a acestuĭ grațios motiv de architectură, voiŭ să vorbesc adică de acoperișul cel mic de plumb. Este ușor să vĕ asigurațĭ, d-le ministru, despre acésta, consultând fotografia acesteĭ părțĭ a restaurăreĭ după ecsecutarea lucrăreĭ de care e vorba.

5. Sghiaburile de la basa învelitóreĭ

Raportul comisiuneĭ pretinde că adăogarea acestor sghiaburĭ schimbă într'un chip radical aspectul monumentuluĭ. Niminea pînă azĭ nu făcuse acéstă observație; era dat comisieĭ să judece lucrurile dintr'un punct de vedere cu totul particular și să susțină că o adăogire, ce aprópe scapă din vedere la prima aruncătură de ochĭ, ar putea „schimba într'un chip *radical* aspectul unuĭ monument!" Ca piesă convingătóre în acéstă privință comisia recomandă o fotografie a bisericeĭ (așa cum era maĭ înainte, zice comisia) luată de pe un desemn al d-luĭ Săvulescu, desemn pe care'mĭ aduc bine aminte că 'l-am văzut la Paris. Dar permitețĭ-mĭ a vĕ spune, d-le ministru, că acest desemn, făcut la rîndul luĭ de pe o gravură și de pe niște fotografiĭ, este absolut falș ca proporție și ca profil și că mĕ leg a vĕ da despre acésta o dovadă materială. Comisia, apoĭ, face greșala d'a atribui în acéstă privință d-lor Viollet-le-Duc și de Baudot nisce părerĭ pe care dînșiĭ nu le-aŭ zis saŭ scris vre o dată. Este ușor cuiva să se convingă despre acéstă greșélă a comisieĭ, consultînd raportul acestor domnĭ profesorĭ aĭ meĭ. Procedarea acésta, pe care nu voiŭ să o calific, 'mĭ dovedesce lămurit d-le ministru, că comisia a judecat în tóte cu o hotărîre maĭ dinainte luată. Nu este adevĕrat că d. de Baudot a fost în contra acesteĭ dispozițiĭ luate de mine, sghiaburile trebuiaŭ să esiste așa că în raportul sĕŭ, d. de Baudot nu numaĭ că pomenesce de ele, dar chiar le și dă într'o schiță perspectivă; atîta numaĭ că și acestea ca și cele de la turnurĭ trebuiaŭ după părerea raportuluĭ să fie de aramă, eŭ pentru aceleașĭ cuvinte, pe care le arătaĭ maĭ sus, am înlocuit și aci metalul prin piatră sculptată. Comisia zice că am avut „o inspirație nenorocită" cu sghiaburile; acéstă imputare trece pe d'asupra mea și se îndreptă către aceia care m'aŭ sfătuit și m'a aprobat, eĭ însă n'aŭ ce face cu opinia comisieĭ, eŭ mĕ grăbesc a trece de partea lor, lăsînd asupra comisieĭ tótă greutatea considerațiilor sale estetice.

înalta sa probitate de artist, precum și scrupulosa sa integritate personală, mărturisesc că n'am îndrăsnit să mě adresez de témă a nu 'ĭ causa o adevěrată mâhnire. Sper că mě va erta, că am întîrḍiat să 'ĭ comunic aceste destăinuirĭ, și esitarea mea n'a fost — îl rog sa crédă — de cît o mărturisire a respectóseĭ mele deferințe și marea admirație ce 'ĭ păstrez.

M'așĭ fi putut adresa veneraților meĭ profesorĭ de la școlă, carĭ cînd 'ĭ am părăsit mi-aŭ dat bine-voitórele lor consiliĭ; avisul lor mi-ar fi fost fórte prețios; dar cunosc modul lor de a vedea, de óre-ce de la eĭ m'am inspirat.

Așa dar m'am adresat d-luĭ Charles Garnier, architectul Oereĭ din Paris, și cunoscut de tótă lumea, precum și la d-nu Henri Révoil, ale căruĭ restaurațiĭ admirabile făcute în sudul Franțĭ, am avut ocasia a le studia.

Iacă ce le am scris, resumînd în cîte-va rîndurĭ, ceea ce am publicat acum două lunĭ :

Domnule și scumpe Maestre,

Sentimentele cari mě autorisă a vě scri, fiind pur artistice, 'mĭ impune datoria de a mě adresa d-vóstre și sper că în numele lor vețĭ bine voi a scuza libertatea ce mi-am luat.

Este vorba de restaurărĭ de monumente istorice și teoriile ce profesez aci în privinta lor, fiind culese în marile școlĭ ale Franțiĭ, precum și prin studiul atentiv al lucrărilor executate de maestriĭ seĭ ceĭ maĭ renumițĭ; nu mě îndoesc că vețĭ găsi fórte natural că Franțĭ și d-vóstră mě adresez spre a cere un sprijin al ideilor ce susțin.

Este adevěrat, că noĭ suntem cam înapoĭ din multe punte de vedere, dar în ceea ce privește restaurările monumentelcr istorice, la noĭ se comite fapte, ce nu s'a vědut comițîndu-se în nicĭ o parte a lumiĭ, nicĭ chiar în secolul trecut.

Astfel, este permis a se reciopli, spre a le da un aspect modern, tóte sculpturile unuĭ monument, cari înainte aveaŭ un caracter naif, brut chiar ?

A reface cu ciment aceste sculpturĭ peste tot pe unde eraŭ deteriorate ?

Se póte rade tóte fețele unuĭ edificiŭ vechiŭ, spre a 'ĭ da un aspect noŭ ?

A ridica frescurile vechĭ ale uneĭ bisericĭ, pentru a pune în loc o decorațiune fantastică ?

A adăoga decorațiunĭ în locurĭ unde este probat că n'aŭ fost nicĭ o dată ?

6. Balustrada de lîngă temelia clădireĭ

Aci, d-le ministru, trebue să mărturisesc că comisia n'a fost maĭ fericită în întreprinderea sa. Temeliile acesteĭ balustrade aŭ fost găsite de jur-împrejurul clădireĭ împreună cu maĭ mult de 50 fragmente de floróne care compun acéstă balustradă atît de la părțile drepte cît și de la unghiurile drepte ascuțite saŭ optuse. Paul d'Alep care a visitat biserica la anul 1654, ne dă și dînsul în acéstă privință nisce informațiĭ prețióse de unde comisia ar fi putut trage folóse. Comisia din 1873 nu se îndoia de loc asupra existențeĭ acesteĭ balustrade și recomandă spre acest sfîrșit cercetărĭ seriόse, care s'aŭ și făcut în urmă și aŭ dat róde. D. Violet-le-Duc și de Baudot, vorbind pe larg despre acésta, fac chiar estimația acesteĭ lucrărĭ; și apoĭ, comisiunea din urmă cînd a venit la fața loculuĭ, a putut vedea tóte fragmentele găsite în pămînt. Maĭ am óre nevoie, d-le ministru, să maĭ aduc și alte argumente? Comisia apucă apoĭ pretextul balustradeĭ pentru a adresa multe felicitărĭ d-luĭ Storch asupra „superbuluĭ soclu“ ce d-sa a construit odinióră, și pe care vizitatoriĭ nu'l vor maĭ putea „admira,“ pentru că balustrada 'l ascunde în parte. Și d. Storck este membru al acesteĭ comisiĭ și iscălește raportul eĭ!

7. Tablele de marmură pe fețele de laturĭ ale clădireĭ

După raport ațĭ putea crede, d-le ministru, că aci este vorba de vre-o proptea, de vr'un punct de sprijin, orĭ de vr'o colónă, ce ar juca un rol real saŭ chiar aparent în construcția monumentuluĭ. Comisia se servește în adevěr de un raționament care ar putea să facă a se crede ceva așa. Cu tóte astea motivul architectoral, de care e vorba, nu e în realitate alt-ceva de cît o tablă decorativă încrustată în zid și a căruĭ repetire de fie-ce parte a ferestrelor implică neapărat o simetrie absolută. In acest cas, ca și în cele precedente, nu m'am abătut de la opinia autorităților în acéstă materie. Și apoĭ, independent de aceste cuvinte, am dreptul să presupun, întemeindu-mě pe observarea de aprópe ce am făcut asupra fragmentelor stricate și ruinate, că la început tóte tablele decorative aŭ fost tratate în același chip.

8. Răzuirea pietrelor

N'ar trebui să urmez comisia în expunerea ingenióseĭ sale teoriĭ asupra arteĭ de a nu zăḍui pietrele.

Cu tóte acestea, spre a nu lăsa nimica fără rěspuns și pentru a vě informa bine, d-le ministru, în acéstă privire, trebue să vě daŭ câte-va lămurirĭ asupra lucrărilor făcute. Cutare ton de piatră, a căruĭ valóre este absolută dacă monumentul rěmâne în stare de ruină, trebue să fie schimbat într'o óre-care měsură, în casul uneĭ restaurărĭ, cum e vorba aci, pentru a fi pus în armonie cu aurul și cu colorile. Afară de acésta, rěḍuirea pietrelor a fost tot-d'a-una considerată ca o měsură preservativă de către toțĭ restauratoriĭ de monumente, or și ce ar ḍice arta și rațiunea comisieĭ. Apoĭ este ceva cu totul contrariŭ adevěruluĭ a spune că *apa de carierĕ* este bună la ceva. Ceĭ maĭ bunĭ constructorĭ cunoscuțĭ, recomandă cu deadinsul să nu se întrebuințeze piatra maĭ nainte de treĭ lunĭ cel puțin după scóterea eĭ din carieră, pentru a'ĭ da destul timp ca să se usuce. Numaĭ după ce piatra și-a scurs bine apa de carieră, trebue să se încépă cioplirea. In privința acésta să se consulte „La Partique de l'art de construire“ de Claudel și Laroque, scriere elementară, ce trebue să se găséscă în mâna orĭ-căruĭ elev architect.

9. Zugrăvéla și aurirea

Opinia comisieĭ este și în privirea acésta, ca și în cele-alte, fondată numaĭ și numaĭ pe sentimentul eĭ cu totul personal, zugrăvéla originală se vede încă fórte bine, și prin urmare ar fi de prisos să maĭ caut vr'un argument în contra ḍiselor comisiĭ. Comisia, care n'a consultat nicĭ un document istoric, acordă că s'ar fi putut auri unele părțĭ numaĭ, și că, în resumat, acéstă decorare trebuia să dea loc la niște studiĭ particulare. In casul de față însă, nu eraŭ două felurĭ de a privi cestiunea, două felurĭ de a interpreta gîndirea architectuluĭ primitiv. Tóte sculpturile aŭ fost de la început aurite peste tot, precum pot constata pe tóte părțile clădireĭ, și ast-fel nu'mĭ era ertat să maĭ staŭ la îndoială, trebuia chiar după părerea comisieĭ, să fiŭ un „sclav credincios și răbdător“, ceea ce am și făcut, fiind și aicĭ în acord cu părerea eminenților bărbațĭ cu care m'am consultat. După părerea comisieĭ este un sacrilej că am aurit ornamentele fórte bine, acea „dantelă de piatră... Aurul, ḍice comisia, face să dispară tóte amănuntele.“ Acéstă părere nu póte susține nicĭ o discuție. Cine are cea maĭ mică experiență în arta decorăriĭ, trebue să știe că aurul, afară de alte calitățĭ, maĭ are și pe aceea că el este tonul cel maĭ strălucitor în părțile luminate, cel maĭ închis în părțile opuse lumineĭ, și cel maĭ cald în părțile luminate, cel maĭ închis în părțile opuse lumineĭ, și cel maĭ cald în părțile luminate prin resfrîngerea razelor. Lucrările de zugrăvélă și de aurire, supuse la aprețuirea luĭ Viollet-le-Duc, sunt încredințate întreprinḍětoruluĭ favorit al acestuĭ celebru architect. Comisia exprimă părerea de rěŭ că nu s'a făcut maĭ multe „studiĭ generale“ asupra zugrăveleĭ de din afară a bisericiĭ. Ce va fi înțelegênd óre comisia prin „studiĭ generale?“ Comisia, căreia nu'ĭ trece prin minte că maĭ există și alte stilurĭ orientale de cît cel arab, comisia care nu cunóște măcar „practica arteĭ de a construi“ a luĭ Claudel și Laroque, aruncă în deșert cuvintele marĭ ca „nu s'a făcut studiĭ generale“, fără măcar să fi avut grije de a cerceta pe cine-va, la fața loculuĭ, câte studiĭ complecte s'aŭ făcut pentru restaurarea fie-căreĭ părticele a acestuĭ monument. Nu s'a făcut „studiĭ generale“ ḍice comisia cu uă ușurătate caracteristică. Dar să păturile pe loc și esaminarea tutulor fragmentelor găsite atît pe cît și sub pămînt? Dar cercetarea tutulor documentelor cunoscute de știință, privitóre la acest monument? Dar consultările numerósea le architectuluĭ cu d. Viollet-le-Duc și Odobescu? Tóte acestea cum ar bine-voi comisia să le numéscă?

Domnule ministru,

Am căutat și am găsit tóte elementele din care s'a compus acest monument odinióră, tóte de la temelie și pînă în vîrful turnurilor, și numaĭ potrivit acestor date indiscutabile am condus restaurarea luĭ. Ast-fel de la începutul acesteĭ lucrărĭ și pînă acum, toțĭ visitatoriĭ eminențĭ, a căror enumerare ar fi prea lungă s'o fac eŭ aicĭ, 'mĭ aŭ exprimat, nu mě sfiesc acum a o spune, admirația lor. In raportul comisieĭ după partea technică și artistică urméză o notă datorită inițiativeĭ P. S. S. părinteluĭ episcop de Argeș cu privire la casele ce am pus să se zidéscă în „curtea“ bisericeĭ în momentul espirăreĭ contractuluĭ meŭ. Maĭ întiiŭ, d-le ministru, aceste clădirĭ sunt ridicate afară din linia hotărîtă pentru așezarea zăbreleĭ ce

A schimba forma învelitorilor cînd forma primitivă este cunoscută ?

Se póte în fine — lucru ce nu veţĭ crede póte — a derîma un monument istoric până în temeliĭ, pentru a 'l reconstrui cu materiale nuoĭ ?

Contra acestor acte deplorabile, de a căror importanţă nu-şĭ daŭ socotéla la noĭ, vreaŭ să lupt.

Din nenorocire, legĭ formale nu sunt, carĭ sĕ dea o justă sanctiune în acéstă materie, numaĭ arbitragiul maestrilor cunoscutĭ, póte decide.

Sper dar, scumpe maestre, că veţĭ bine voi a respunde la cele ce vĕ semnalez, şi dacă-mĭ vetĭ permite să invoc autoritatea D-vóstră pentru susţinerea mea morală în causa ce apăr, veţĭ aduce un serviciŭ important Arteĭ, al căreĭ representant ilustru sunteţĭ, precum şi ţăreĭ mele.

Bine-voiţĭ vĕ rog, Domnule şi scumpe Maestre, primi asigurarea înalteĭ şi respectuóseĭ mele consideraţiunĭ.

George Sterian
architect
vechiŭ elev al scóleĭ de Bele-Arte.

Puţin după acesta priimiĭ rĕspunsurile d-lor Ch. Garnier şi H. Revoil, pe carĭ le daŭ aci maĭ jos în întregul lor :

Ministerul Instrucţiuneĭ Publice
ŞI DE BELE-ARTE

Paris, 19 Ianuarie. 1890.

Agenţia lucrărilor noeĭ Opere

Biuroul architectuluĭ

Ce vreĭ să 'ţĭ spun eŭ, scumpul meŭ confrate ? 'Mĭ semnaledĭ fapte aşa de barbare că nu pot de cât să le deplor şi sunt cu totul cu voĭ a apăra vechile monumente. Dar la ce vĕ va servi acésta ? Eŭ n'am calitate a mĕ amesteca în o afacere care depinde de administraţiunile din România.

Ah ! ! dacă mi-s'ar cere în mod oficial părerea, mi-aşĭ da-o cu plăcere şi aşĭ spune ce gîndesc eŭ despre aceste acte de vandalism.—Opinia mea însă, venită fără rost, nu cred că va avea ver un resultat.

In tot casul vĕ felicit fórte sincer de lupta ce aţĭ provocat şi dacă găsiţĭ ver un mijloc óre-care de a cere Comisiĭ de Monumente istorice saŭ chiar numaĭ mie, un raport asupra acestuĭ subiect, voiŭ face cum e maĭ bine

Sunt dar cu D-vóstră pentru lupta ce întreprindeţĭ ; totul este să ştim cum :

. . . . cu astă speranţă.

Charles Garnier,
Architectul opereĭ, membru al Institutuluĭ Franţeĭ, etc.

Ministerul Instrucţiuneĭ Publice
ŞI DE BELE-ARTE

Nimes, 23 Ianuarie, 1890.

Monumentele Istorice

Domnule şi scumpe Confrate,

'Mĭ cereţĭ să vĕ daŭ óre-care desluşirĭ asupra regulelor ce urmăm în Franţa în restaurarea monumentelor istorice ; a vĕ satisface este o plăcere şi o datorie pentru mine.

Respectul trecutuluĭ, şi al amintirilor istoriĭ arteĭ, trebue să fie nota dominantă a lucrărilor de astă natură.—A nu modifica nimic, a nu îndrepta nimic, a consolida înainte de tóte, a reface pe cât maĭ puţin posibil, şi dacă e necesar a susţine părţĭ vechĭ prin nuoĭ, să se urmărescă cu multă scrupulositate nu numaĭ rosturile, ciubucele, dar chiar felul de cioplitură să fie conforme cu cea veche : într'un cuvînt a copia tot în mod servil.

Să se întrebuinţeze aceleaşĭ materiale, dacă se póte, din aceleaşĭ cariere, *a se ferĭ cît maĭ mult de a se atinge de sculpturĭ, de a se denatura caracterul, fie chiar barbar, prin îndreptărĭ, carĭ le-ar ridica valórea istorică şi ar distruge armonia existînd între acéstă decoraţiune şi construcţie, al căreĭ aspect 'l îmbogăţeşte.*

A nu spoi nicĭ o dată ! ! şi nicĭ a răzui ver o dată zidurile ! cel mult a le peria cu o perie vegetală, si nicĭ o dată metalică.

A respecta urmele picturelor, şi dacă ele acoper părţĭ în ruină, să se facă releveul cu mare grijă.

Dacă reedificarea uneĭ părţĭ a unuĭ monument se impune, trebue cu orĭ ce preţ să ne conformăm cu natura materialelor şi felul de execuţie a constructiuniĭ primitive.

Nu maĭ puţin rĕŭ ar fi, cînd un edificiŭ se compune din părţĭ de diverse epoce, să ne apucăm a distruge cutare porţiune pentru a restabili stilul primitiv.

Fie-care epocă (mĕ opresc la 1800) 'şĭ are noima sa ; este o pagină de istorie locală scrisă cu pietre !

Cu ce drept a o distruge ?

Acestea sunt regulile şi obiceiurile stabilite de Lenormandĭ, Vitet, Mérimée, Baron de Guillermy, Didron senior, Quicherat şi pe care comisiunea de monumente istorice din Franţa le observă cu îngrijire : — Viollet-le-Duc, Leon Vaudoyer le aŭ confirmat prin savantele şi superbele lor lucrărĭ şi ceĭ ce aŭ remas dupe eĭ — în fruntea cărora pun pe eminentul nostru inspector general d. E. Bœswilwald, nu fac de cît să urmeḑe tradiţiunea.

Aceste regulĭ trebuesc observate maĭ cu sémă în monumentele antice şi acelea din evul mediŭ.

Vĕd domnule şi scumpe confrate, că vreţĭ să vĕ faceţĭ apărătorul monumentelor din frumósa vóstră ţară : Nu vĕ descurageaţĭ căcĭ faceţĭ un mare serviciŭ patriĭ.

---

va închide maidanul monumentuluĭ, iar nu în „curtea“ luĭ cum zice comisia. Casele aŭ fost zidite cu prea puţină cheltuială, întrebuinţîndu-se numaĭ şi numaĭ materialurĭ vechĭ şi prisósele din lucratorie, şi s'a ridicat pe temeliile începute şi părăsite ale seminaruluĭ projectat spre răsărit de biserică. Aceste temeliĭ a cărora înălţime era îndestulătóre, a fost transformate în magasie pentru unelte şi pentru materialul mărunt ; partea clădită d'asupra lor a devenit localul cancelarieĭ architectuluĭ şi inspectoruluĭ pînă la terminarea lucrărilor de restaurare, remînînd ca aceste zidirĭ să fie întrebuinţate apoĭ pentru serviciul episcopieĭ. Ast-fel nu sciŭ bine, d-le ministru, ce legătură póte să fie între acéstă construcţie indispensabilă — de óre-ce trebuia să dărîmăm casele vechĭ din jurul monumentuluĭ, precum v'am spus acésta în darea de sémă asupra situaţieĭ No. 3, din 23 Ianuarie 1879, şi în nota No. 14, de la 1 Maiŭ tot acest an, şi conform projectuluĭ de terminare a esterioruluĭ, al căruĭ scop era de a curăţi împrejmuirea monumentuluĭ de acele ruine, - ce legătură, zic póte fi între acéstă construcţie indispensabilă şi espirarea contractuluĭ meŭ ? Dacă aceste zidirĭ nu ar fi fost neapărat trebuinciόse cu tótă neînsemnătatea lor proprie, nu le-aşĭ fi făcut ; şi de sigur cînd restaurarea va fi terminată, administraţia recunósce-va şi dînsa oportunitatea acestor zidirĭ, de la care va trage un bun folos pînă la clădirea seminaruluĭ projectat de atît timp. Nu vĕd prin urmare d-le ministru, ce a putut motiva acea notă din raport.

Domnule ministru,

Vĕḑînd acele ce am avut onórea să vĕ esprim, veţĭ înţelege de sigur cît de penibile a fost pentru mine să rĕspund la „critica“ onorabiliĭ comisiĭ. Nu voiŭ să termin acest respuns după esemplul comisieĭ. Mĕ mulţumesc numaĭ a vĕ declara, d-le ministru, că în urma aprobărilor ce am primit de la personagele cele maĭ eminente din ţară, şi de la bărbaţiĭ competinţĭ din străinătate, nu aş maĭ avea altă dorinţă de cît să fie în sfîrşit lucrarea mea judecată oficial de nişte somităţĭ artistice din Europa, atîta conştiinţă am că 'mĭ am îndeplinit credincios misiunea, pe care guvernul român 'mĭ-a făcut onóre a 'mĭ-o încredinţa. Acéstă operă de restaurare, am cuvinte să sper că 'mĭ va crea un titlu onorabil în faţa criticeĭ seriόse, pe lîngă acésta însă, ea este cu atît maĭ preţiósă pentru mine, cu cît 'mĭ va fi permis să înscriŭ numele meŭ de restaurator pe un monument de care sunt legate atîtea strălucite amintirĭ ale uneĭ naţiunĭ întregĭ.

Sperînd că am rĕspuns dorinţeĭ d-vóstre, exprimată în nota ce 'mĭ aţĭ trămis, vĕ rog, d-le ministru, să bine-voiţĭ a primi asigurarea sentimentelor mele fórte respectóse.

Al D-vóstre,

Decembre, 1879.

A. Lecomte,

Sunt sigur că graţiósa Regină a Romînieĭ, atît de artistă, vé va lua sub înalta Sa protecţie, cînd s'ar întîmpla să întîlniţĭ, pedicĭ în drumul acesteĭ sfinte cruciade.

Nu vĕ temeţĭ de a usa şi abusa chiar de mine; în orĭ-ce împrejurare mĕ veţĭ găsi gata şi fericit de a vĕ fi util

Ce mult regret că nu vĕ cunosc frumósa ţara! numaĭ sunt tînăr şi călătoriele 'mĭ sunt dificile, afară de casul misiunilor obligatoriĭ.

Luptă, scumpe confrate, luptă pentru conservarea bogăţiilor monumentale ale ţări vóstre; întreprindeţĭ una din cele maĭ frumóse misiunĭ; şi cît de minim ar fi sprijinul meŭ, 'l aveţĭ împreună cu devotamentul cel maĭ absolut.

Primeşte, scumpe confrate, asigurarea celeĭ maĭ perfecte consideraţiĭ.

Henri Révoil
Membru C-t. al Institutuluĭ Franţi
Arhitectul Monumentelor Istorice etc. etc.

*
* *

La elocinţa acestor scrisorĭ, nu cred că maĭ e ceva de adăogat. Nu pot însă fini fără a mulţumi rarelor dar sincerilor persóne care m'aŭ încuragiat şi susţinut prin aprobarea lor; precum şi criticele prea elogióse, care a bine voit să vorbéscă de mine prin presă.

Terminînd, să 'mĭ fie permis a adresa omagele mele de recunoştinţă maĭ cu sémă: Profesorilor meĭ, care mi aŭ transmis aceste ideĭ, pentru care combat; d-luĭ Charles Garnier şi d-luĭ Henri Révoil, care 'mĭ aŭ arătat atîta bună voinţă şi carĭ prin consiliele lor puternice, mi-a întărit credinţa într'un succes al lupteĭ ce întreprind.

Gratitudinea mea pentru aceştĭ ómenĭ, e nemĕsurată. Nicĭ odată nu voiŭ uita binefacerile învĕţăturilor lor nicĭ cea ce am cîştigat admirînd operile lor. Voiŭ căuta să mĕ ridic la înălţimea sentimentelor ce profeséză şi mĕ voiŭ forţa să merit tot-d'a-una bine voitórea solicitudine cu care m'aŭ acoperit.

Dobreana, Februarie 1890.

G. Sterian.

BISERICA DOMNEASCA DE LA CURTEA DE ARGEŞ.

In ţara romînéscă, monumentele sunt grupate în cîte-va localităţĭ numaĭ, ca Curtea de Argeş şi Cîmpu-Lung, cu totul contrar de cea-ce se observă în Moldova.

Biserica Domnéscă, aşezată în partea despre Nord a oraşuluĭ Curtea de Argeş, a fost zidită de Radu-Negru şi presintă în ţară la noĭ singurul exemplu maĭ curat al architectureĭ greco-romane. Acest monument este cel maĭ vechiŭ şi tot de o-dată cel maĭ bine păstrat în privinţa formelor sale şi a aspectuluĭ general.—Clădirea însă se află într'o stare de zdruncinare periculósă pentru credincioşĭ, în cît ar trebui să se ia mĕsurĭ de consolidare, spre a evita ver un accident.

Cu o sumă de cîte-va miĭ de leĭ s'ar putea asigura soliditatea acestuĭ monument care prin etatea şi corectudinea stiluluĭ sĕŭ, presintă maĭ mult interes de a se păstra de cît chiar biserica episcopieĭ de Argeş, pentru care s'a făcut sacrificiĭ costisitóre şi ne justificate.

Desemnul aci alăturat, represintă vederea generală a monumentuluĭ, a căruĭ descriere pe larg va apare în curînd.

S.

CONSILIUL COMUNAL

Sub acest titlu am publicat, acum două anĭ, un articol, ce a apărut în colónele *Progresuluĭ medical*, ziar hebdomadar, intrat în al XII-lea an şi dirigiat de simpaticiĭ noştri medicĭ d-niĭ Sache Stefănescu şi Chabudianu.

Astădĭ îl dăm din noŭ la lumină Se va putea face cu chipul acesta un fel de privire, de acea ce s'a întreprins în ultimiĭ douĭ anĭ, subt actualul consiliŭ al oraşuluĭ şi cea ce maĭ remîne încă pe viitor. Nu credem să fie cine-va, care să pună la îndoială zelul ce îl desfăşóră primarul Capitaleĭ nóstre.

Revista de faţă interesîndu'l de aprópe — pe cît aflăm — pagina de maĭ la vale va putea să 'ĭ atragă atenţiunea astădĭ, cînd dispune de multe mijlóce; împrumutul de 16.000.000 fiind votat de Corpurile legiuitóre şi în ajun de a fi emis. O cestiune, asupra căreia nu vom înceta de a insista, va fi în tot-d'a-una învĕţămîntul profesional decurs din studiul desemnuluĭ. Comuna e hotărîtă a clădi treĭ-zecĭ de localurĭ nuoĭ de şcóle; să se înfiinţeze într'una, pentru moment, cursurile ce s'aŭ propus de maĭ bine de treĭ-zecĭ de anĭ, să se facă *o încercare*; sigurĭ suntem că ea va reuşi şi în scurtă vreme şi ministerul de instrucţiune se va convinge de bunele resultate isvorîte, cea-ce îl va îndemna la o studiere de aprópe a aceteĭ mult interesante şi capitale cestiunĭ.

*
* *

Aŭ trecut treĭ lunĭ, de cînd ni s'a dat o întinsă ospitalitate aci în colónele acestuĭ ziar de medicină, cel maĭ vechiŭ ce apare în ţara nóstră. Dupe studiul asupra spitalelor rurale, ne propusesem a cerceta de aprópe prin cîte-va articole, starea higienică a Bucureştilor, a arăta lipsurile încercate, ca şi progresele făcute în ultimiĭ anĭ. Regretăm că diferite împrejurărĭ ne-aŭ împedicat.

*

Rîndurile de faţă — trebue să destăinuim — aŭ fost scrise, sunt acuma maĭ bine de două-decĭ şi cincĭ de dile. Ne-am ferit de a le da la lumină, pentru simplul cuvînt că şi azĭ *obiceiurile* sunt acelea-şĭ. Se găsesc încă ómenĭ convinşĭ, că consiliul comunal trebueşte încredinţat la aceia ce aiurea se numesc „des matadors, des gros bonnets." In asemenea chip, cea-ce am fi scris ar fi semănat póte ca un obstacol pus vre unuia din candidaţĭ.

Vor fi părţĭ din articolul acesta, ce es din cadrul uneĭ reviste adevĕrul este că cestiunile de artă, de învĕţămînt, merg mînă în mînă cu cestiunile higienice şi nu perdem din vedere, că ne adresăm unuĭ corp inteligent, format prin muncă, prin silinţe şi care astă-dĭ se bucură de atîta prestigiŭ în ţara nóstră.

*

Capitala delégă sarcina de îngrijire unuĭ consiliŭ. El e îndatorat să vadă de ale sale interese, de ale sale trebuinţe; să o facă să propăşéscă, şi spre mulţumirea acelora ce'şĭ petrec viaţa într'însa, ca şi acelora ce vin să o visiteze, fie în treacăt, fie pentru maĭ mult timp

E de datoria fie-căruia de a nu perde din vedere importanţa roluluĭ ce incumbă unuĭ consilier al unuĭ oraş ca Bucureştiĭ.

Noĭ ne vom încerca a aduce cîte-va puncte la lumină, puncte utile şi carĭ pot cere o întinsă cercetare. Aci facem maĭ mult un resumat, de şi mărturisim că dorinţa nu ne lipseşte de a face un studiŭ maĭ pe larg; ne temem însă a nu abuza nicĭ de binevoitórea ospitalitate ce ni se oferă, nicĭ de lectoriĭ aceteĭ reviste.

In întiiul rînd se presintă cestiunile relative la sănătate, urmate de cele de învăţămînt şi înfrumuseţare.

Stabilirea orelor de muncă,
Infiinţarea de concursurĭ de gimnastică şi tragere la semn,
Infiinţarea unuĭ azil de copiĭ,
Desfiinţarea cerşetorieĭ de stradă prin intemeierea uneĭ case de infirmĭ şi scăpătaţĭ,
Azil de dormit (Hospitalité de nuit),
Case mortuare,

Biserica Domnéscă de la Curtea de Argeș

Infiinţarea unuï serviciu medical întins pentru săracĭ,
Clădirea unuĭ coptor de ardere a cadavrelor,
Infiinţarea de water-closete publice,
Intemeierea unor case de încălzit iarna, pentru ceĭ lipsiţĭ de mijlóce şi unde îşĭ vor putea prepara alimente,
Ajutarea muncitorilor rămaşĭ infirmĭ precum şi a văduvelor lor,
In familiile sărace unde numĕrul copiilor vor trece de şapte, unul va fi în sarcina comuneĭ, iar părintele va fi scutit de impozit,
Fixarea preţurilor salariilor în deosebite meşteşugurĭ,
Formarea uneĭ seriĭ de preţurĭ,
Infiinţarea de cursurĭ de séră pentru adulţĭ, cursurĭ de muzică, cursurĭ de desemn,
Indreptarea tinerilor românĭ spre meşteşuguri,
Depărtarea streinilor din Primărie şi lucrările dependinte de dênsa,
Ingrijirea de aprópe a cheiurilor, pavarea şi iluminarea lor,
Inlesnirĭ făcute persónelor ce vor clădi pe cheiurĭ, scutirea de impozit fonciar până la anul 1900,
Alinierea definitivă a stradelor,
Imbunătăţirea serviciuluĭ pompierilor,
Iluminarea stradelor (maĭ sunt peste o miă de lampe cu petrol),
Infiinţarea de societăţĭ şi concerte orfeonice,
Imulţirea corurilor biericeştĭ,
Reprezintaţiunĭ lunare gratuite,
Introducerea muzicelor militare vara în grădinĭ între orele 5—7 p. m,
Infiinţarea de staţiunĭ telefonice,
Ridicarea de micĭ monumente meteorologice,
Introducerea de orologiĭ electrice pe strade,
Infiinţarea de exposiţiunĭ anuale de frumóse arte,
Infiinţarea de exposiţiunĭ cu produse industriale bucureştene,
Exposiţiunĭ de horticultură,
Infiinţarea uneĭ hale de florĭ,
Ridicarea uneĭ copiĭ după columna luĭ Trajan,
Monument în amintirea scriitorilor streinĭ, carĭ în timpurĭ grele aŭ apărat cauza română,
Botezarea stradelor şi punţilor de pe Dîmboviţă cu nume din istoria, literatura şi poeḑia romînă,
Punerea la adăpost a vechilor clădirĭ şi bisericĭ de vandalizmul ce se ezercită astăzĭ,
Repartiţiune dréptă a impozitelor.

*

Intîiul articol, articolul fundamental ce ar trebui înscris pe fie-care mandat ar fi acela, care ar spune neted : Să se piardă obiceiul ca consiliul comunal să serve de luptă politică. O bună gospodărie se impune consilieruluĭ bucureştean şi care să serve de pildă şi celor alte oraşe din ţară.

Am înşirat aci multele trebuinţe ce încércă Bucureştiĭ, fie-căreia în parte s'ar cuveni întinsă explicare ; după cum am spus însă ne vom împlini dorinţa însistînd pe cît locul ne permite.

*

Vom începe cu cestiunea stabilireĭ orelor de muncă. E lesne de înţeles via necesitate ce se simte, ca poporaţiunea unuĭ oraş să fie sănătósă, fiind muncitóre. A abuza însă omul de ale sale puterĭ, a nu avea hotărît timpul cît trebue să lucreze în învoelile ce face, iată ce e de dorit să atragă atenţiunea părinţilor Capitaleĭ. A se slei viaţa în scop de cîştig, este a nu avea în vedere că perderea se întinde asupra viitórelor generaţiuni, carĭ, la noĭ maĭ cu sémă, se nasc de cît-va timp din ce în ce maĭ ofilite şi cu tendinţe de a contracta lesne sumă de maladiĭ. Orele de muncă preocupă de mult pe filantropĭ, pe economiştĭ şi mult ar fi util ca şi la noĭ să se institue, ca ele să nu trécă de zece pe fie care zi ; bine înţeles maĭ scurtîndu-se din sărbătorĭ, carĭ sunt prea numeróse la noĭ. In bună legătură cu punctul de faţă, se găseşte o altă disposiţiune ce ar aduce bine poporaţiuneĭ şi anume, înfiinţarea de concursurĭ de gimnastică, precum şi aceia ca în familiile a căror mijlóce sunt restrînse şi numĕrul copiilor trece de şase sau şapte, unul dintr'înşiĭ să fie în sarcina comuneĭ în ceia ce priveşte şcóla, hainele, cărţile. Ceva maĭ mult, părintele să fiă scutit de imposit şi chiar ajutat.

Viitorul consiliŭ comunal, să nu ne sfiim a o spune sus şi tare, îşĭ va putea înscrie o frumósă pagină dacă va lua în mînă causa muncitorilor, dublată de însemnata cestiune a îmulţireĭ poporaţiuneĭ.

Elveţia, astă ţară mică ce se găseşte strînsă între alte patru, din care una s'a arătat în tot-d'a una lacomă de pămîntul altora, Elveţia, în cas de nenorocire va avea în tot-d'a una pepturĭ oţelite gata să lupte pentru a eĭ independenţă. Acolo tótă tinerimea ştie să ţie o armă şi în tóte duminicile şi sărbătorile — mult maĭ rare de cît la noĭ, fie zis în treacăt — face marşurĭ, gimnastică şi ia parte în comun la concursurĭ de tragere la semn.

Să ne hotărîm a maĭ închide magazinele duminecile şi să înfiinţăm asemenea concursurĭ în Bucurescĭ, carĭ vor servi de exemplu ţăreĭ şi bunele resultate le vom putea aprecia cu toţiĭ. In special încredinţăm acéstă cestiune în mînile medicilor, viitoriĭ membriĭ aĭ consiliuluĭ, de la a căror bună voinţă la multe îndreptărĭ, la mult bine ne aşteptăm. Bucureşteniĭ nu prea se bucură de o sănătate tare ; la mare parte le lipseşte exerciţiile şi dorinţa de escursiunĭ — unicul mijloc de a respira un alt aer, nu ca acela al oraşelor, ce de obiceiŭ este nesănătos.

Tot relativ la protecţiune, la salubritate, revine înfiinţarea unuĭ asil de copiĭ, saŭ maĭ bine zis o casă unde mumele ce nu pot să'şĭ crească copiĭ, să aibă un loc unde să'ĭ depună în ascuns.
Sunt ómenĭ ce obiectéză că o asemenea instituţiune ar avea de scop — după cum ast-fel de obiecţiunĭ s'aŭ făcut aiurea — să abată pe femeĭ de la datoria maternităţiĭ ; noĭ credem că e preferabilă înfiinţarea unuĭ azil infanticiduluĭ, ce se practică cu mult sînge rece la noĭ ca şi în alte ţărĭ.

Casele mortuare — adică locurĭ unde să se pótă păstra cadavrele sărace pînă la înmormîntare— ar fi trebuit de mult sa vază lumina în oraşul nostru ; în Germania ele funcţionéză spre deplină mulţumire.
Nimic maĭ trist de cît familiile ce perd vre-unul din membriĭ lor neavînd la disposiţiune de cît o singură cameră....
E o datorie umană a îngriji de ceĭ fără mijlóce şi a-le veni în ajutor prin asemenea micĭ clădirĭ întocmite în condiţiunĭ higienice.

Tot de necesităţile salubrităţeĭ se ţine cestiunea ardereĭ cadavrelor, cestiune care odinióră şi la noĭ luase un avînt. Ne amintim că acum vre o 10—12 anĭ, a fost tratată ca teză pentru obţinerea titluluĭ de doctor în medicină la facultatea nóstră ; de atuncĭ însă ea a fost încetul cu încetul dată uităreĭ şi astăzĭ pare că nu 'ĭ maĭ dăm de loc atenţiune.
Dogmele creştine întru nimic nu opreşte ca acela ce ar vroi să fie ars, să închidă într'o zi ochiĭ cu mulţumirea că a luĭ ultimă voinţă va fi împlinită. Şi apoĭ e o maĭ dulce ilusiune a şti că ale nóstre resturĭ, cenuşe se vor preface într'o oră, de cît —oróre — a fi dominaţĭ de ideia că vor servi unuĭ prînz macabru.....
Multe din oraşele marĭ aŭ vĕzut înfiinţîndu-se cuptóre de arderea cadavrelor ; la noĭ partizaniĭ nu vor lipsi şi sistemul în curînd adoptat va intra în obiceiŭ.

Să trecem la subiecte maĭ vesele.

Suntem fórte înapoiaţĭ în tóte artele ; părinţiĭ oraşuluĭ ar trebui să ne maĭ scótă din lîngezéla în care trăim. Intemeiarea de societăţĭ şi concerte orfeonice - ce abundă în Suedia—de asemenea înfiinţarea de exposiţiunĭ anuale de arte frumóse, ne vor îndruma pe căĭ necunoscute aprópe nouă. Ar trebui să insistăm asupra roluluĭ artelor, necesitatea ce o ţară simte de dînsele ? Cine nu ştie întunerecul în care noĭ ne găsim, şi acésta datorit numaĭ şi numaĭ nepăsăreĭ nóstre!
Exposiţiunĭ anuale agricole, de produse industriale şi de horticultură, va maĭ da capitaleĭ o viaţă, o mişcare de care are mare trebuinţă.

Primăria furnisînd Teatruluĭ Naţional încălditul şi luminatul iĭ va cere, mulţumită uneĭ micĭ retribuţiunĭ, represintărĭ lunare gratuite, ast-fel dupe cum sunt întocmite în Paris.

Imulțirea de corurĭ în bisericele bucureștene, ar corespunde așteptăreĭ multora; ca dovadă avem că acolo unde s'aŭ înființat, duminicile și sărbătorile lumea se îndésă, lucru ce nu prea se întîmplă celora ce sunt în lipsă.

Tóte orașele marĭ din lume, aŭ cea ce se zice o «serie de prețurĭ,» ce nicĭ odată noĭ nu am posedat. Suntem departe de a crede că serviciele technice, ce s'aŭ succedat de pe vremurĭ în sînul primărieĭ, aŭ fost atît de escesiv ocupate, în cît nu li s'a putut da sarcina formăreĭ uneĭ „seriĭ" pentru lucrările dependinte de consiliul comuneĭ! Constructoriĭ pe de o parte și maĭ cu sémă orășeniĭ pe de alta ar putea lua de normă o asemenea lucrare, lucrare ce de atît timp e așteptată. Hotărîndu-se cifrele materialelor, prețurile în diferite profesiunĭ, vor înceta tocmelele zilnice ce sunt un isvor de daune. Nutrim încrederea că viitorul primar va lua în serios mandatul ce 'ĭ va fi încredințat.

Cerșetoria este o plagă a orașuluĭ In Francia și în alte țărĭ sunt chiar table ce anunță că în cutare departament ea e oprită. Să o desființăm și noĭ, înființînd un azil pentru ceĭ infirmĭ și lipsițĭ de hrană.

Din incendiile din ultimiĭ anĭ s'a constatat lipsa de unelte trebuincióse ce o încércă braval, mult devotatul serviciŭ al pompierilor. S'a vorbit chiar în Cameră de o reorganisare Dar ne întrebăm: la ce ar servi aparatele inventate cum „matafuegos", butiliile-stingătóre și atîtea altele carĭ aŭ fost experimentate în cîte-va rîndurĭ și la noĭ, dacă nu hotărîm introducerea lor?

Sub numele de „monumente meteorologice" s'aŭ înființat de anĭ de zile în Würtemberg și apoĭ în Elveția, în Belgia și aiurea micĭ construcțiunĭ de formă piramidală cu patru fețe; pe fie-care din ele se găsesc diferite instrumente: termometru, barometru, hygrometru indicațiunĭ de altitudinea localitățiĭ, unitățĭ de măsură și alte cifre necesariĭ. Acum zece anĭ un vechiŭ economist și distins agronom al nostru a cerut înființarea de ast-fel de micĭ monumente și la noĭ; utilitatea lor a fost așa simțită în țerile ce am citat, că de cît-va timp numĕrul lor a crescut.

Cheiurile sunt viitóre locurĭ de înfrumusețare a Capitaleĭ, acolo va fi într'un viitor apropiat concentrată multă activitate. E de datoria nouluĭ consiliŭ comunal să se intereseze, studiind cu atențiune cestiunea. Cheiurile trebuesc luminate și pavate. Proprietarilor ce se vor grăbi a clădi, să li se aducă înlesnirĭ In primul rînd ar fi scutirea de imposit fonciar și alte taxe, carĭ vor atrage pe posesoriĭ de capitalurĭ; scutire de exemplu pînă la finele veaculuĭ acestuia.

Un consiliŭ comunal, consiliŭ menit a aduce îmbunătățirĭ și înfrumusețărĭ, ar trebui compus din tóte specialitățile.

Nu e de nevoie ca el să fie un cuib politic. Doctoriĭ, economiștiĭ, profesoriĭ, inginerii, comercianțiĭ, industriașiĭ, musicanțiĭ, pictoriĭ, sculptoriĭ, architecțiĭ să 'șĭ dea mîna și să facă să propășască orașul unde se scurg zilele a 200,000 de ómenĭ.

E de regretat că Bucureștiĭ, în ultimele marĭ lucrărĭ ce a întreprins, nu a avut în al lor consiliŭ membriĭ cărora să nu le lipséscă și bunul gust tot de o dată, pe lîngă tendința de a face bine. In adevĕr, privéscă cine-va modul cum s'a făcut canalizarea Dîmboviței, podurile și malurile apeĭ și spuiă în conștiință dacă monotonia ce domnește nu ajunge să ne strîngă de gît. De s'ar fi strecurat în consiliŭ ómenĭ, carĭ nu numaĭ aŭ avut ocasiune să călătoréscă, dar carĭ să fi știut să profite de a lor călătorie, negreșit 'și-ar fi reamintit de pildă malurile poetice ale Iseruluĭ, rîul ce străbate München, cascadele formate în mijlocul orașuluĭ, cascade ce daŭ o viață aceleĭ ape; pe când sĕrmana Dîmbovița are aerul a fi maĭ mult mórtă în albia eĭ, între cele două malurĭ ce nu prea sunt pretutindenĭ curate.

Ceva maĭ mult; punților li s'a dat tot atît de puțină importanță ca și cum ar fi fost așezate peste Neajlov, Sabar saŭ cine știe ce apă strĕbătută de calea ferată. Noĭ credem că pentru podurĭ se pot găsi motive de decorațiune, atuncĭ cînd e gust, cînd e bună voință și nu cu o cheltuială exagerată; motive resultate din artă, din aplicațiunea frumóselor exemple.

Negreșit e un progres mare cea-ce s'a făcut, departe de noĭ a afirma o secundă contrariul, dar persistăm a crede, că dacă s'ar fi pus și puțină artă, puțină variațiune în aspect, lucrările ar fi cîștigat sută la sută din importanța lor.

Venim la partea culturală, care trebue s'o aibă în mare băgare de sémă cel ce este însărcinat cu o misiune ca aceia de părinte al orașuluĭ, saŭ consilier municipal. Noĭ românĭĭ ne-am cam învĕțat să privim Primăria, ca un ce fără importanță și unde — trist lucru — să se pótă abusa de încredere! In ḑiua în care vom deschide ochiĭ și ne vom da bine séma de rolul, la care e chemată o asemenea instituțiune, cînd în adevĕr vom ști să facem caz de ceia ce însemnéză „casa sfatuluĭ" și cînd ne vom reaminti că în orașe ca Londra, Amsterdam, Bruxelles, scaunele de consilierĭ sunt privite ca o onóre, unde încrederea e dată în scop de folos public; atuncĭ să fim încredințațĭ că și orașul nostru va fi chemat a deveni oraș cult, adevĕrat „loc de bucurie".....

Să nu negăm. Invĕțămîntul lasă de dorit. Șcólele aŭ o tendință prea vădită de a împinge tinerimea spre „buget". Să dea exemplu consiliul și să maĭ eșim din făgașul ce ne-am croit. E întristător ca să nu înțelegem, că meșteșugurile ne așteaptă de mult și cu tóte acestea noĭ le lăsăm pe mâinile streinilor și pentru-ce? Pentru plăcerea de a ajunge funcționarĭ aĭ statuluĭ, județuluĭ saŭ comuneĭ; atuncĭ cînd independența, libertatea bate la ușa nóstră. Ziua cînd românul 'șĭ va da séma de acésta, mare zi va fi.

Sunt meseriĭ întregĭ, nouĕ maĭ tóte necunoscute. Am putea cita în tóte direcțiunile; numaĭ în construcțiune, în architectură de pildă aflăm nu una ci zece:

Pictura decorativă;
Sculptura ornamentală (ipsos, teracota, ciment, piatră, marmoră, lemn).
Pardoselĭ în mozaic;
Parquete;
Geamurĭ colorate (vitraux);
Sobe de teracotă, de porțelan;
Ornamente de zinc;
Acoperire de ardezie;
Ferăria artistică (balcóne, grile, rampe)..
Lucrărĭ în stuc, imitațiune de marmoră.

Să se găséscă un consiliŭ inteligent, care să susțină cu căldură cauza ce pledăm, să 'șĭ dea silințele și să formeze tinerĭ carĭ să trăiască depărtațĭ de buget și guvernul la rîndul luĭ va deschide ochiĭ vĕḑênd progresele în meșteșugurĭ și 'ĭ va da concursul puternic.

Ce vor zice funcționariĭ cu 5—6 copiĭ de gît, cu o nenorocită retribuțiune de 90 leĭ pe lună, când le vom spune că sunt meșteșugarĭ streinĭ, dese orĭ mediocri—ceĭ de frunte nu aŭ obiceiul să vină la noĭ — străinĭ ce câștigă 10—15 leĭ pe zi!

Nu am fi ceĭ d'ântiĭ, carĭ să susținem folosul înființăreĭ școlelor de desemn, școle de séră pentru adulțĭ. Aiurea astfel de școle sunt o impulsiune dată industriĭ, dată artelor, impulsiune de care multă nevoe și noĭ simțim. In școlele municipale de desemn copiĭ de 10—12 anĭ, alăturĭ de ómeniĭ ce aŭ trecut vêrsta de 40, se îndeletnicesc lucrînd pe capete timp de două ore în fie ce séră. Tóte profesiunile sunt represintate: săpătorĭ în lemn, în oțel; giuvelierĭ, zugravĭ, tîmplarĭ fabricanțĭ de faianțe, decoratorĭ, legătorĭ de cărțĭ, ornamentiștĭ, scărarĭ, tapițerĭ, industrialĭ.

Sunt cestiunĭ pe carĭ le putem considera ca datoriĭ, ce de mult ni le-am impus, de carĭ vorbim din cînd în cînd, dar repede le dăm uităreĭ.

O copiă după „columna luĭ Traian" ni s'a făgăduit de 20—30 de anĭ; de atuncĭ trecut-a apă și sub vechile ca și sub noile podurĭ ale Dâmboviței și cu tóte acestea și azĭ ne mângâiăm încă cu așteptarea.

Unde e monumentul care să amintéscă viitorimeĭ luptele din Bulgaria?!

Rĕposatul Rosetti încă de la 1862—63 propăvĕduia facerea

unuĭ monument, pe care să fie gravat numele streinilor, ce ne-aŭ dat mână de ajutor, cînd eram uitațĭ și perduțĭ de lume, streinĭ ce s'aŭ interesat de sórta nóstră, aŭ luat pana și ne-aŭ făcut cunoscute și trecutul ca și aspirațiunile sufletuluĭ.

Câte din acele nume, ce de toțĭ trebuesc cunoscute, maĭ sunt în știința tinerimeĭ!

Făcênd asemenea propunerĭ, saŭ maĭ bine reîmprospătând datoria ce avem, de a nu da uităreĭ ridicarea unor monumente carĭ pe de-o parte vor sluji la înfrumusețare, iar pe de alta vor săvîrși dorințe exprimate odinióră, nu avem intențiune a pretinde ca ele să fie făcute numaĭ cu cheltuiala comuneĭ, departe de noĭ asemenea ideĭă. Consiliul bucureștean să simță a luĭ onóre, punîndu-se în capul uneĭ mișcărĭ artistice, eșind din anemia, din amorțéla la tot ce privește frumósele amintirĭ, suvenire cărora noĭ — tinere generațiunĭ — necesită să le dăm o nouĕ viață.

Nu e în rolul nostru nicĭ a întrebuința jeremiade, nicĭ cuvinte sforăitóre; nimenĭ nu ne-ar putea opri a spune fără nicĭ o șovăire că impozitele nu apasă de cît pe săracĭ. Familiĭ ce locuiesc împrejurimile, mare parte ómenĭ lipsițĭ de mijlóce, sunt supuse la grele contribuțiunĭ de și ale lor strade nu aŭ canale, pavage, iluminat. Ast-fel de nedreptate ar fi drept să înceteze.

*

Am expus pe scurt dorințele noastre. Ele constitue un program întreg de reformă, a căror realizare mult folositóre ne va fi.

Nu e necesitate să esplicăm maĭ pe larg rolul de căpetenie, ce e chemat să'l jóce un consiliu municipal ca acela al capitaleĭ, atuncĭ cînd el 'șĭ înțelege bine ale sale datoriĭ, atuncĭ cînd s'ar hotărî ca serios să se pună pe lucru.

In programul ce am desfășurat sunt multe cestiunĭ ce pot cere un lung studiŭ; dacă parte din ele numaĭ se vor aduce la îndeplinire, într'un scurt timp, să fim siguri că mersul ar fi simțitor și am putea atuncĭ să ne încordăm și maĭ mult în rîvna de propășire, ținta de frunte a nóstră a tuturor.

Continuînd, am depăși marginile ce ne-am impus.

Ținut-am a face o mică dare de sémă și de datoriile unuĭ membru al consiliuluĭ comuneĭ, ca și de îmbunătățirile ce un fiŭ al Bucureștilor le crede urgente, le crede de folos.

Stefan Ciocarlan.

STUDIU
ASUPRA
MĂNĂSTIRELOR ȘI BISERICELOR ORTODOXE

Urmare

II

Mulțumită timpurilor maĭ blînde la care am ajuns și desvoltăreĭ nóstre moderne, astăzĭ mînăstirile nu maĭ sunt, pe lîngă conacele boereștĭ la noĭ la țară, singurele locașe, în care călătorul póte să 'șĭ afle un adăpost sigur; sunt cu tóte acestea unele părțĭ, din țară, maĭ depărtate de la centrele de viață, unde mînăstirile tot maĭ pot să rĕspunză, și în parte chiar și rĕspund, la acéstă destinațiune a lor de odinioară. Pe sub pólele munților, de la Clojanĭ pînă aprópe de Olt, este un șir de poiene, maĭ mult or maĭ puțin înfundate, cea maĭ adăpostită parte a țăreĭ Romîneștĭ. Pe tótă întinderea acesteĭ liniĭ nu este de cît o singură trecătóre spre Ardeal, cea de pe Valea Jiuluĭ, ear despre Dunăre, comunicația este chiar și în zilele nóstre fórte anevoiósă.

De aceia lungul șir de năvălitorĭ a trecut peste pămîntul romînesc, fără ca să fi atins, de cît póte din rătăcire, aceste poiene adăpostite și dacă istoria Romînilor s'a petrecut maĭ la vale, spre Craiova, Argeș și Tîrgoviște, viața romînéscă s'a conservat în acéstă parte a pămîntuluĭ romînesc, la poalele munților, pe la Tismana, Polovracĭ, Horez și Bistrița. Și romînul, care voește să 'șĭ cunóscă țara, se simte mînat spre aceste unghiurĭ retrase, carĭ aŭ fost scăparea neamuluĭ nostru în vremile de primejdie. E însă o grea întreprindere a călători, orĭ a petrece timp maĭ îndelungat în aceste părțĭ ale țeriĭ. Aicĭ dar călătoriele, orĭ care ar fi scopul lor, se face de la o mănăstire la cea l'altă. Așa a fost în trecut cu tóte mînăstirile, și acela, care călătoria în veacurile trecute, bine-cuvînta de prînz memoria uneĭ întemeiător și de cină pe a celuĭ-l'alt; acum trecem pe lîngă cele maĭ multe mînăstirĭ, fiind-că avem unde să ne ducem și numaĭ atuncĭ ne oprim la ele, cînd nu avem încotro. Nicĭ intenția fondatorilor nu a fost alta; eĭ aŭ deschis locurĭ de conac prin mânăstirĭ, fiind-că era trebuință de acésta, și îndată ce trebuința încetéză, mănăstirea rĕmîne cu cele-l'alte destinațiunĭ ale sale. Acolo însă, unde tot maĭ e trebuință de conac, mănăstirea trebue să 'șĭ păstreze acéstă destinațiune, fiind că ea a fost întemeiată ca loc de pomenire și fondatorul eĭ avea, între altele, intenția de a deschide un asil pentru călătoriĭ strîmtorațĭ. Abstracție făcînd însă de dorința fondatorilor și de datoriele nóstre de pietate, visitarea mănăstirilor este de interes public, căcĭ în ele se oglindește cultura.

Monumentele publice, orĭ-care ar fi ele, nu aŭ alt scop de cît pe acelea de a fi vĕzute și admirate, dacă sunt vrednice de admirat; căcĭ ele represintă istoria lapidară a uneĭ țărĭ, și denotă cultura veacurilor trecute. Simțimîntul de solidaritate națională în inima romînuluĭ, e de zece orĭ maĭ viŭ după ce a privit biserica de la Curtea de Argeș, Treĭ Erarchĭ din Iașĭ etc. și a stat pe ruinele Curțeĭ Domneștĭ din Têrgoviștea saŭ a Cetățiĭ Neamțu. Și tocmaĭ ca și aceste, orĭ și care alt monument maĭ vechiŭ are puterea de a deștepta în generațiunele actuale conștiința strînselor legăturĭ cu cele trecute și de a îndemna pe ceĭ în viață să întrécă pe ceĭ murițĭ. Dacă însă visitarea monumentelor în genere este un lucru, pe care Statul trebue să'l încurajeze, cu atât maĭ mult trebue să încurajeze Statul național, visitarea unor monumente naționale așezate la niște locurĭ, unde tipul, limba și obiceiurile poporuluĭ s'aŭ conservat cu o deosebită consequență și unde frumusețile natureĭ trebue să deștepte neapărat iubirea către pămîntul național, chiar și în cea maĭ înstreinată inimă. Fără îndoială, sacrificiĭ nu póte să aducă un Stat în vederea unor asemenea scopurĭ, însă nicĭ nu e vorba de sacrificiĭ. Mănăstirile aŭ fost înzestrate și sunt destul de bogate, pentru ca din venitul lor să acopere cheltuelile de întreținere.

La mănăstirile de categoria acésta, dacă ele nu maĭ aŭ și altă destinațiune, ar trebui să se întreţină, afară de biserică și de casele de locuință a personaluluĭ de serviciŭ, încă două orĭ treĭ odăĭ mobilate pentru călătorĭ. Afară de acésta, drepturilor unor asemenea mănăstirĭ asupra vetrelor lor, ar trebui să li se dea o maĭ mare întindere de cît la mănăstirile de categoria I. Cît, în sfîrșit, pentru relațiile între călătorĭ și administrația mănăstireĭ, s'ar putea stabili, potrivit cu relațiile locale, un regulament de găzduire.

In categoria acésta am socotit de cuviință a pune mănăstirile: Tismana, Crasna, Polovracĭ, Bistrița, Mănăstirea dintr'un lemn, Susana, Govora și Ostrov.

1\. *Tismana* se află la loc adăpostit, în valea strîmtă a rîulețuluĭ Tismana, așezată pe o rîpă eșită din poala unuĭ deal de la dreapta văii, cale de un pătrar de ceas de la satul

I. GEORGESCU

Copilul în rugăciune

Tismana și de vre-o treĭ ceasurĭ de la Tîrgu-Jiuluĭ. Situația mănăstireĭ e fórte pitorescă și dealurile pezișe de prin-prejurul eĭ sunt, în mare parte, acoperite cu pădurĭ de castanĭ dulcĭ. Maĭ în sus, spre munte, valea se înfundă, iar la marginea uneĭ poenițe se află schitul Cioclovina, cea maĭ mică biserică ce am întîlnit în călătoria nóstră.

După tradițiile păstrate de părinții călugărĭ și după o copie de pomelnic vechiŭ, mănăstirea a fost dintr'un început întemeiată de Sf. Nicodim, [1]) un unchiŭ al Kneazuluĭ Lazăr.

In urmă ea a fost mărită și înzestrată de Domniĭ țeriĭ, între carĭ Dan-Vodă Basarab, Mircea Vodă cel bătrîn (1392) și Vlad Vodă fiul luĭ Țepeș (1439) ceĭ maĭ vechĭ.

Tismana a fost în tóte timpurile una din cele maĭ importante mănăstirĭ ale țăriĭ, și, fără îndoială, ea avea destinațiunea unuĭ loc de apărare, atît fața cu trecătórea de la Vulcan, cît și fața cu valea Jiuluĭ, singurul drum larg despre Dunăre. Maĭ în urmă, în anul 1716, ea a fost centrul de operație al Oltenilor, carĭ, sub conducerea Serdaruluĭ Barbu Brăiloiu și a Căpitanuluĭ Neculaĭ Rosetti aŭ isbutit în acest an să curețe țara pînă la Olt de Turcĭ și de Tătarĭ. Incetînd invasiunile, Tismana a perdut cea maĭ principală dintre destinațiele eĭ de odinióră, a rămas însă, cu tóte acestea, una din cele maĭ vechĭ, maĭ bogate și maĭ importante mănăstirĭ din țară; ea a fost dar reparată la anul 1855, cu deosebită precădere. Din nenorocire însă, biserica a perdut prin acéstă restaurare stilul eĭ original, ear castelul, zidit atuncĭ împrejurul bisericii, abia cincĭ anĭ în urmă, la 1860, a luat foc, și astăzĭ din cea maĭ mare parte a luĭ nu maĭ staŭ de cît zidurile afumate și în parte ruinate.

Din cetate se maĭ întreține o parte, și anume aripa din dosul bisericeĭ și cea de la drépta eĭ, unde sunt chiliĭ pentru părinți și treĭ odăĭ reservate pentru călătorĭ.

Astăzĭ Tismana este cea maĭ visitată mănăstire din Oltenia, si fiind că ea există de cincĭ sute de anĭ, îĭ daŭ dreptul de a exista maĭ departe chiar și fără de nicĭ o destinație. numaĭ și numaĭ spre a le reaminti celor ce vin și se duc, că e ceva statornic în țara asta și *că nu astăzĭ e timpul, în care se surpă didurile întreținute în curgerea a cincĭ vécurĭ pline de sbuciumărĭ.*

2. *Bistrița* se află cale de un ceas de la Horez și de vre-o patru ceasurĭ de la Ocna. Mînăstirea Bistrița, întemeiată de Banu Barbu Craiovescu (Basaraba), la anul 1498, este una din cele maĭ cunoscute. Ea a fost rezidită din temeliĭ în același timp, cînd s'a rezidit și Tismana, și se află în stare bună. Cu rezidirile de maĭ sus aŭ fost însărcinat vre-un architect care nu era versat în stilul bisericesc la noĭ, ast-fel că reconstrucțiile esecutate face că monumentul îșĭ perde tóte formele anterióre.

La mînăstirea Bistrița se află una din cele maĭ prețióse bibliotecĭ mănăstireștĭ, cărțĭ vechĭ și un însemnat numĕr de manuscripte slavoneștĭ și romîneștĭ, aruncate într'un turn cu o ferestră fără de gém, bătute de plóe, mucezite și în mare parte nimicite în urma uneĭ totale lipse de îngrijirĭ !

III

De și cele maĭ multe mănăstirĭ din țară aŭ fost odinióră locurĭ de adăpost și de apărare pentru timpurile de primejdie, trebue să fim cuprinșĭ de adîncă întristare, când vedem, că unele dintre ele țin, chiar în timp de pace, loc de cazarmă, căcĭ viața militară este un fel de profanare a unuĭ loc, care după tradițiele țereĭ este și trebue să rămîe sfînt. In timp de răsboiŭ mănăstirile, așezate anume la niște puncte, din care apărarea țăriĭ se póte face cu maĭ multă inlesnire, sunt fără îndoială locurĭ potrivite pentru concentrărĭ de trupe ; însă în timp de pace lipsește forța majoră, care în timp de răsboiŭ ne silește să înlocuim călugăriĭ cu osteniĭ, și este o grea lovitură dată simțimîntuluĭ religios, și prin acésta conștiințeĭ morale a poporuluĭ, cînd trăesc soldațiĭ chiar în cetatea mănăstireĭ, chiar în curtea bisericeĭ. Sunt cu tóte acestea cîte-va mănăstirĭ, ce-ĭ drept puține, carĭ aŭ fost prefăcute în cazarme, și comisiunea se simte datóre a stărui, ca să li se dea acestor mănăstirĭ o destinație maĭ potrivită atât cu intențiele pioșilor donatorĭ, cît și cu interesele moralitățiĭ publice, orĭ ca cel puțin bisericele unor asemenea mînăstirĭ să fie despărțite printr'un zid de casele mînăstireștĭ prefăcute în cazarmă și puse în rîndul celor de categoria I, dacă acéstă despărțire e cu putință.

1. *Stelea*, se află în Tîrgoviște. Mînăstirea Stelea este veche, însă ea a fost restaurată pe timpul luĭ Mateĭ-Vodă Basarab cu cheltuiala luĭ Vasile-Vodă Lupu. Biserica e zidită de același architect care a construit și turnul Goliĭ din Iașĭ, aceiașĭ architectură cu reminiscențe gotice ca și la Golia. Biserica este o construcție din cele maĭ interesante, în ceia-ce privește decorațiunea eĭ interióră și esterióră. Bolțile interióre sunt construite într'un mod fórte ingenios, prin suprapunerea arcurilor pendatifilor.

Cornișele și arcurile gotice sunt tóte de piatră, iar în esterior architectura e fórte caracteristică atît prin proporțiele eĭ cât și prin întrebuințarea de decorațiunĭ de terracotă smălțuită. Acéstă biserică ar fi una din cele maĭ interesante din țară, dacă ea s'ar restaura într'un mod conștiincios și conform stilului pe care l'a avut.

2. *Dealu*, una din cele maĭ vechĭ, maĭ bogate și maĭ importante mănăstirĭ din țară, se află așezată pe un deal din fața Tîrgoviștei, cale de vre-o treĭ sferturĭ de ceas de la oraș. Ea a fost restaurată din temeliĭ acum în zilele nóstre, însă biserica, una din cele maĭ cunoscute din țară, este de aprópe patru sute de anĭ. Acéstă biserică, zidită cam din același fel de piatră și în același stil ca și cea de la Curtea de Argeș, e, după biserica de la Argeș, cel maĭ prețios monument al țeriĭ și tot-d'odată mormîntul cîtor-va dintre ceĭ maĭ distinșĭ Domnĭ. Cu tóte acestea, astă-zĭ biserica e lipsită de îngrijirea neapărată pentru conservarea unuĭ monument istoric, iară palatul zidit, drept reședință de vară, împrejurul eĭ, s'a prefăcut în școlă de sergențĭ și deposit de arme.

Cît pentru biserică, grație solidităţiĭ materialuluĭ din care e construită, ea este bine conservată, însă turlele nu sunt bine învelite și acum de maĭ mulțĭ anĭ ele sunt bîntuite de plóe. E decĭ de neapărată trebuință să i se facă o reparație generală învelișuluĭ și maĭ ales a celuĭ de pe turle.

Maĭ sunt însă și alte neajunsurĭ, care, la o biserică precum e cea de la Deal, ar trebui să fie neapărat înlăturate. Ușa de intrare a bisericeĭ e făcută de brad și pusă aicĭ pe cînd s'a făcut restaurarea în mod provisoriŭ. Păreţiĭ bisericeĭ în esterior servesc elevilor școleĭ de sergențĭ și visitatorilor pentru eternisarea numelor lor.

Biserica ca architectură e fórte interesantă pentru istoria arteĭ la noĭ. Se știe că ea s'a construit înaintea bisericeĭ de la Curtea de Argeș. Asemănarea bisericeĭ de la Deal cu cea de la Argeș e frapantă, numaĭ că decorațiunea esterióră e maĭ simplă. Decorațiunile însă ne arată în esterior tot stilul arab întrebuințat și la Curtea de Argeș. Ar fi interesant un studiŭ aprofundat asupra relațiunilor comparative în construcție a acelor două bisericĭ maĭ sus numite.

(Va urma).

G. MANDREA.

[1]) Vedĭ Revista Archeolog. Tocilescu 1883.

LEGE

PENTRU

CONSERVAREA MONUMENTELOR ISTORICE

In numĕrul trecut al *Analelor* am pomenit în trécât despre presentarea la Senat de către d-nu V. A. Urechiă, eruditul academician, a uneĭ propunerĭ de a se alcătui un proiect de lege pentru conservarea monumentelor istorice.

Nouă ni s'a umplut inima de bucurie, vĕdînd că propunerea a luat forma uneĭ legĭ ce va fi discutată şi votată de maturul corp în curînd.

Era şi timpul!

De la 1864 încă, fiind ministru al instrucţiunii d-nu N. Creţulescu, actualul preşedinte al Senatuluĭ, se prevĕduse disposiţiĭ speciale în regulamentul scólelor de bele-arte, cu privire la monumentele şi lucrările de artă.

Ca tóte regulamentele însă, şi acesta a remas ne aplicat, ca şi cel din 1874; din ce împrejurărĭ nu ştiu.

Ce fericită întîmplare ca d-nu Creţulescu, care a presidat ca ministru la prima mĕsură ce s'a regulamentat în ţară, pentru conservarea monumentelor istorice, acuma să presideze Senatul pentru discutarea şi votarea legeĭ care să garanteze în mod temeinic, aplicarea unor mĕsurĭ de conservare, simţite încă de la 1864 şi ajunse a fi recunoscute ca absolut necesare de abia după un pătrar de secol!

După 25 de anĭ de gîndire şi de triste experienţe, sperăm că, ajutaţĭ şi de o lege aşa de bine concepută, tesaurele istoriĭ şi ale arteĭ vor fi la adăpost pe viitor de orĭ-ce atingere.

Cu făgăduiala de a reveni pe larg în numerile viitóre, asupra acesteĭ importante legĭ, ne mulţumim a da, aci maĭ jos, savanta expunere de motive, a eruditulu şi neobosituluĭ susţiitor al artelor C. Esarcu, care însoţeşte proectul de lege.

Iacă-ĭ coprinsul:

Domnilor senatorĭ,

Comisiunea ad-hoc alésă de Senat pentru a cerceta propunerea D-luĭ V. A. Urechiă, relativă la alcătuirea unuĭ proiect de lege pentru conservarea monumentelor naţionale, întrunindu-se în lipsa P. S. S. Episcopuluĭ de Roman, sub preşedinţa D-luĭ Stefan Grecianu, după o lungă discuţiune, a întocmit proiectul de lege ce se alătură pe lângă acésta, şi, numindu-mĕ raportor, m'a însărcinat a vĕ aduce la cunoşciinţă cele ce urméză:

Proiectul D-luĭ Urechiă are în vedere două ideĭ:

1) Conservarea monumentelor naţionale;

2) Formarea uneĭ tabule teritoriale istorice.

Comisiunea D-vóstre, D-lor senatorĭ, voind a pune în tot relieful sĕŭ prima idee şi a'ĭ da tótă importanţa ce merită, a crezut oportun a nu se ocupa de cât de dênsa în proiectul ce vĕ presintă, lăsând ca a doua idee să facă maĭ târziŭ obiectul uneĭ alte legĭ. Ast-fel, comisiunea D-vóstre a fost condusă să ia în examinare un vechiŭ proiect de lege, propus tot de D-nu V. A. Urechiă pe când era ministru al cultelor şi instrucţiuneĭ publice, şi care s'a votat în anul 1882 de Adunarea deputaţilor în urma unor lungĭ şi consciinţióse desbaterĭ, la carĭ aŭ luat parte bărbaţiĭ noştri ceĭ maĭ eminenţĭ, în cap cu D-niĭ M. Kogălniceanu şi A. Lahovary.

Acest proiect, învestit de autoritatea unuĭ vot al Adunăreĭ deputaţilor şi a unor desbaterĭ atât de seriόse, a primit fórte puţine modificărĭ din partea comisiuneĭ D-vóstre, şi putem dice că ceia ce vĕ presintăm este în cea maĭ mare parte opera Camereĭ deputaţilor din anul 1882.

Domnilor senatorĭ,

Nu cred că maĭ este de trebuinţă să intru în lungĭ consideraţiunĭ pentru a vĕ demonstra atât importanţa cât şi urgenţa uneĭ legĭ asupra monumentelor nóstre naţionale.

S'aŭ dis îndestule asupra datorieĭ uneĭ naţiunĭ de a'şĭ păstra cu religiositate mărturiile de muncă şi de glorie a trecutuluĭ sĕŭ.

Tradiţiunea visibilă a unuĭ mare trecut, neîncetat reînviat prin spectacolul vechilor lor monumente de glorie şi de libertate, a fost pentru Grecia şi Italia o puternică şi eficace suscitare către o viaţă nouă, şi a contribuit mult la renascerea şi ridicarea acestor două ţerĭ în timpiĭ modernĭ.

Se conservăm şi noĭ, pentru a ţine deşteptă consciinţa poporuluĭ, bisericile, templurile ridicate de Domniĭ noştri, spre amintirea uneĭ glóriόse apărărĭ a patrieĭ în contra invasiuneĭ străine şi în a căror incintă zac adesea rĕmăşiţele acelor carĭ aŭ trăit şi murit pentru acéstă ţéră.

Să conservăm, D-lor senatorĭ, unicile manifestaţiunĭ ale cultureĭ nóstre artistice din trecut şi carĭ ne dovedesc că nu suntem născuţĭ de erĭ, şi că suntem datorĭ a continua tradiţiunea şi a augmenta patrimoniul ce ne-a lăsat strămoşiĭ noştri.

N'am trebuinţă să vĕ spun, D-lor senatorĭ, cum noĭ am distrus şi continuăm a distruge, cu o crudă barbariă, saŭ profanăm prin restauraţiunĭ nesocotite trecutul nostru istoric, religios şi artistic.

D-vóstră cunósceţĭ acum acésta, împreună cu întréga opiniune publică ce se deşteptă pretutindenĭ şi aruncă ţipĕtul sĕŭ de alarmă.

Este de datoria nóstră, D-lor senatorĭ, precum şi de datoria guvernuluĭ, de a da satisfacţiune uneĭ dorinţe şi uneĭ trebuinţe naţionale ce toţĭ încep acum a o simţi.

Acésta o am face, D-lor senatorĭ, votând următorul proiect de lege ce supunem aprobăreĭ D-vóstre.

Raportor, **C. ESARCU.**

Art. 1. Se institue în Bucurescĭ o comisiune specială cu numele de: comisiunea de conservare a monumentelor naţionale.

Acéstă comisiune se compune din:

a) Un membru de secţiunea istorică a Academieĭ române, delegat de ea;

b) Un membru al secţiuneĭ literare şi artistice al aceleaşĭ, delegat de ea;

c) Directorul scóleĭ de bele-arte din Bucurescĭ;

d) Un delegat al S-tuluĭ Sinod al bisericeĭ române;

e) Directorul museuluĭ de antichităţĭ din Bucurescĭ, şi

f) Un architect, delegat de minister.

Art. 2. Comisiunea se ajută în exerciţiul atribuţiunilor sale de orĭ-câţĭ architecţĭ, sculptorĭ, pictorĭ ea are trebuinţă, în marginile budgetuluĭ sĕŭ anual; ea póte admite, găsind cu cale, în sânul sĕŭ, încă treĭ membriĭ aleşĭ de ea.

Art. 3. Funcţiunile membrilor comisiuneĭ de conservare a monumentelor sunt onorifice. Eĭ primesc o diurnă de 10 leĭ de presenţă pe fie-care şedinţă şi se bucură de carte de liberă circulaţiune pe căile de fer ale Statuluĭ, în interesul inspecţiuneĭ monumentelor rĕspândite în ţéră.

Pentru spesele de transport în afară din liniele ferate, la trebuinţă de un studiŭ provocat de guvern saŭ de consiliĭ comunale orĭ judeţiane, pentru verĭ-o restaurare orĭ reparaţiune de biserică saŭ monastire, şi în genere de orĭ-ce lucrare interesînd arta şi istoria naţională, se va despăgubi comisiunea, orĭ membriĭ însărcinaţĭ de ea, din un anume paragraf înscris în budgetul ministeruluĭ cultelor şi instrucţiuneĭ publice.

Art. 4. Comisiunea întocmesce regulamentul după care va avea a urma activitatea sa, conform legeĭ şi scopuluĭ ce ea urmăresce.

Acest regulament regal se va promulga de către ministerul cultelor şi instrucţiuneĭ publice.

Art. 5. Atribuţiunile comisiuneĭ sunt:

a) De a aduna şi conserva tóte antichităţile rĕspândite pe suprafaţa teritoriuluĭ Românieĭ;

b) De a autorisa orĭ face însăşĭ săpăturile de interes archeologic pe pămêntul Statuluĭ, judeţelor, comunelor şi a orĭ-căruĭ stabiliment public;

c) Săpăturile pe proprietăţile private sunt autorizate cu obligaţiunea înşciinţăreĭ prealabile a comisiuneĭ din partea proprietăţeĭ, pentru ca acésta să privegheze lucrările, de s'ar crede necesar.

Pentru obiectele aflate în săpăturĭ pe proprietăţĭ private, Statul va avea prioritatea la cumpĕrare în cas când proprietarul ar voi a le aliena;

d) De a veghia la nealterarea stiluluĭ şi conservarea în bună stare a monumentelor naţionale, bisericĭ, monastirĭ şi orĭ cu ce altă destinaţiune ar fi fost orĭ li s'ar fi dat maĭ în urmă;

e) A cerceta şi aproba planurile după carĭ guvernul, consiliele comunale orĭ judeţiane şi orĭ-ce societăţĭ doresc a repara orĭ restaura verĭ-un monument naţional istoric, orĭ numaĭ de valóre artistică;

f) A priveghia direct restaurările întreprinse din orĭ-ce fondurĭ ale monumentelor naţionale de orĭ-ce categorie;

g) A denunţa înaintea justiţieĭ pe aceĭ carĭ, fără autorisare prealabilă a sa, ar înstrăina, ar atinge orĭ altera, sub orĭ-ce titlu, monumentele de orĭ-ce categorie declarate naţionale de către comisiune;

h) A publica treptat albumul monumentelor naţionale, însoţit de istoricul şi de studiul asupra lor, din respectul istoric şi al artelor;

i) A trimite ministeruluĭ cultelor şi instrucţiuneĭ publice, în fie-care an, o dare de sémă de starea principalelor momumente, pr vocând treptata lor cercetare orĭ restaurare după planurile pregătite de comisiune.

Art. 6. Comisiunea de conservare a monumentelor naţionale va avea priveghiarea museelor de antichităţĭ.

Art. 7. Comisiunea monumentelor se servește la urmărirea lucrărilor sale de agenţiĭ ordinarĭ aĭ administraţiuneĭ publice şi de revisoriĭ scolarĭ, cum şi de orĭ-ce membru din corpul didactic. Ea se bucură de corespondenţa gratuită postală şi telegrafelor în lucrările sale.

Art. 8. Comisiunea póte fi convocată în şedinţă de către ministrul cultelor şi instrucţiuneĭ publice, care, în asemenea cas, o va preşede.

Preşedinţa ordinară a comisiuneĭ este a membruluĭ cel maĭ în vîrstă.

Art. 9. Comisiunea va avea localul de cancelarie a sa în coprinsul localuluĭ ministeruluĭ cultelor şi instrucţiuneĭ publice, saŭ la museul de antichitățĭ din Capitală. Ea va dispune de copiştĭ şi de desemnatorĭ necesarĭ din budgetul cancelarieĭ ministeruluĭ cultelor şi instrucţiuneĭ publice.

Art. 10. Comisiunea monumentelor, îndată după înfiinţarea eĭ, va fi obligată să facă alegerea bisericilor şi în genere a monumentelor ce aŭ să fie considerate ca monumente naţionale, fie ele proprietate a statuluĭ, fie comunală orĭ judeţiană. In acéstă listă se vor trece şi tóte ruinile cunoscute carĭ urméză să nu fie atinse de nimenĭ, ci îngrijite ca adevĕrate monumente istorice.

Lista acestora se va publica prin *Monitor* cu decret regal şi va putea fi adausă treptat, după nouile lucrărĭ ale comisiuneĭ.

Art. 11. Nu este permis niciĭ uneĭ autorităţĭ şi niciĭ uneĭ asociaţiunĭ, orĭ unuĭ particular, de a întreprinde reparărĭ orĭ restaurărĭ, nicĭ externe nicĭ interne, şi nicĭ la odóre titoricescĭ de orĭ-ce categorie, de la o monastire saŭ biserică trecută în lista prevĕdută la articolul 10. fără prealabila autorisare a comisiuneĭ monumentelor şi aprobarea planurilor de restauraţiune, de reparaţiune şi de schimbare orĭ alterare de adus odórelor, orĭ odăjdielor de orĭ-ce categorie a unuĭ monument naţional.

Acéstă prohibiţiune se întinde la cele maĭ micĭ ornamentaţiunĭ, obiecte de cult, cât şi la edificiele vechĭ, încongiurătóre monumentuluĭ.

Art. 12. Orĭ-ce înfrîngere a prohibiţiunilor arătate la articolul 11 este pedepsită cu amendă de la 100 la 5.000 leĭ, şi cu spesele repunereĭ monumentuluĭ în starea primitivă.

Este egalmente pedepsit îngrijitorul monastireĭ orĭ bisericeĭ care va fi permis atingerea, sub orĭ-ce titlu, a monumentuluĭ, fără autorisarea prevĕdută la articolul 11.

Art. 13. Tribunalul este dator, la cererea comisiuneĭ, a ordona imediat încetarea a orĭ-ce lucrărĭ pînă la pronunţarea definitivă a sentinţeĭ.

Perderile materiale şi de orĭ-ce natură provenite din asemenea oprire a lucrărilor, sub nicĭ un cuvînt, nu pot cădea asupra comisiuneĭ, ci asupra celor carĭ aŭ întreprins lucrarea fără prealabilă autorisaţiune.

Art. 14 şi ultim. Sunt şi rĕmîn abrogate orĭ-ce legĭ şi disposiţiunĭ contrariĭ legeĭ de faţă.

Membriĭ comisiuniĭ ad-hoc :

Stefan Grecianu, C. Esarcu, Al. Florescu, V. A. Urechiă.

E de pristos orĭ-ce comentariĭ şi nu ne îndoim că maturul corp, va grăbi discutarea şi votarea uneĭ legĭ de aşa mare interes pentru istoria ţĕriĭ şi a artelor la noĭ.

I. Socolescu.

BISERICA TREI IERARCHI

(Fragment din monăstirea Treĭ Ierarchĭ din Iaşĭ, studiu încă nepublicat)

II.

Exteriorul şi polichromia luĭ. *)

Biserica Treĭ Ierarchĭ a fost înconjurată de tóte părţile cu un zid de pétră gros, apărător, de aceia ea apăruse luĭ Paul de Aleppo ca un castel.

Ea era în mijloc, iar împrejurul eĭ se aflaŭ edificile trebuincióse călugărilor, dintre carĭ o parte esistă pînă în ḑiua de aḑĭ. Acésta este refectorul saŭ, cum se maĭ numesce, «sala gotică» ; asemenea şi o parte din zidul încunjurător, de şi mutilat, totuşĭ maĭ stă încă în sus.

La prima privire, asupra esterioruluĭ acesteĭ bisericĭ, observăm că este împodobit, de jos pînă sus, cu ornamente sculptate, carĭ maĭ de carĭ maĭ frumóse şi maĭ variate. Ele încunjură, în liniĭ orizontalĭ tóte zidurile esterne ale bisericeĭ. Observăm că ferestrele aŭ o încadrare dreptunghiulară, şi că d'asupra lor sunt două brîie de marmor albastru întunecat, aprópe negru, între carĭ se aflä o împletitură de treĭ crăngĭ. Dintre aceste, două sunt sculptate în formă de solzĭ, iar a treia este netedă. Acéstă împletitură servesce ca un mic cornice.

Acoperĕmîntul este întrerupt de două cupole magnifice, în formă de turnurĭ, tóte sculptate în pétră, de o frumuseţe şi eleganţă rară în întréga architectură creştină.

Dacă s'a ḑis despre turnul (campanile) domuluĭ din Florenţa că ar merita să fie pus sub sticlă, pentru investmîntarea luĭ cu marmor colorat şi pentru detailurile cele frumóse ale stiluluĭ gotic-italian ; atuncĭ de sigur întréga biserică Treĭ Ierarchĭ, nu pentru că nu e obdusă cu lespeḑĭ de marmor colorate, ci pentru că e ornată cu cele maĭ frumóse şi variate ornamente, cu drept cuvînt ar merita astă distincţiune, ca să rămînă intactă de dintele timpuluĭ, care consumă şi pétra cea maĭ tare.

Dacă urmărim cursul desvoltăreĭ architectureĭ bisericilor din diferite localităţĭ, aflăm că nu tot d'a una partea vestică a bisericeĭ a format faţada principală. Dupe trebuinţele localĭ, s'a ornat maĭ tare, cîte o dată, partea sudică orĭ nordică, avînd o împărţire architectonică maĭ avută ca cele l'alte părţĭ. La bisericile cele vechĭ creştine, maĭ înainte de a intra în adevĕrata biserică (basilica) trebuiaĭ să trecĭ prin o mică tindă saŭ hală, ce să estindea preste tótă lăţimea naiĭ longitudinalĭ, precum în St. Lorenzo din Roma (edificată în secolul al VI-lea). O atare tindă împedica o desvoltare complectă a faţadeĭ vestice.

Noĭ vedem că Treĭ Ierarchĭ nu are faţada vestică cu acele împărţirĭ architectonice, precum aflăm la bisericĭ în stil romanic, gotic saŭ cel din renascere. Şi nicĭ nu o putem pretinde, după ce scim că ea este biserica uneĭ mînăstirĭ înconjurată de jur împrejur cu zidurĭ şi locuinţe călugăreştĭ, aşa în cît nicĭ o parte a bisericeĭ nu e spre o stradă saŭ un loc public. Din astă causă nu s'a simţit necesitatea a decora numaĭ o parte a bisericeĭ, ci tóte părţile esterióre ale eĭ.

In fine împărţirea rituală, şi anume tinda, care nu póte lipsi de la o biserică orientală, împedică cu desăvîrşire desvoltarea uneĭ faţade precum să aflä la bisericĭ în alte stilurĭ. Ochiul dedat cu împărţirea bisericilor orientale nu aflä nicĭ o scădere la astă biserică, cu atît maĭ mult că şi ferestrele cele marĭ gotice decorează acéstă parte în mod destul de pronunţat.

Vasile Lupul, petrecînd în Constantinopole în maĭ multe rîndurĭ maĭ nainte de a ajunge la domnie, s'a simţit maĭ mult ademenit, pe de oparte, de decoraţiunea fabulósă a moscheelor mahomedane şi, pe de altă parte, de liniscea clasică, ce se observă la icónele bizantine.

Esteriorul bisericelor bizantine şi al moscheelor turcescĭ a fost şi este pe cât să póte de simplu, zidurile sunt góle, maĭ fără nicĭ o împărţire architectonică.

Vasile Lupul însă, în clădirea-ĭ de artă, ce l'a făcut nemuritor în istoria artelor române, a sciut întrupa în ea misteriosul farmec arabic cu seriositatea şi demnitatea bizantină. Splendórea şi pompa internă, este în cea maĭ complectă armonie cu decoraţiunea esterióră.

Esteriorul bisericeĭ Treĭ Ierarchĭ, prin îmbrăcămîntul luĭ, este pe cît se póte de vesel şi măreţ. El este unic în tótă architectura, şi, din astă cauză, merită din partea nóstră cea maĭ mare atenţiune.

Dar să vedem acum detaliurile luĭ

*) S'a scăpat din vedere a se face cunoscut încă de la începutul publicaţiuneĭ acestuĭ important studiŭ, în No. 3 al *Analelor*, că va coprinde patru părţĭ :

I. Interiorul. (Publicat deja în No. 3); II. Exteriorul şi polichromia luĭ; III. Elemente architectonice şi ornamentale; şi al IV. Abaterĭ de la planul cel vechiŭ al bisericeĭ.

Ast-fel dar, în întregul luĭ, acest important studiŭ va fi publicat în No. 3, 4, 5 şi 6 al *Analelor*.

Nota Redacţieĭ

Biserica are un postament cu două rândurĭ de trepte, ce o înconjóră de jur împrejur.

Fie-care treaptă este de 0.25 metri de înaltă și tot atît de lată. De pe trépta de de-asupra, care e în linie cu pragurile ușelor, se înalță adevărații pereți aĭ bisericeĭ.

Aceste trepte încunjură și stîlpiĭ proptitorĭ, carĭ în număr de șépte întăresc pereții bisericeĭ. Doĭ sunt în partea vestică, patru sĕ află în jurul nișelor celor două de la cor, eĭ indică maĭ pronunțat naia traversală ; al șéptelea stîlp e la mijlocul nișeĭ altaruluĭ, în drept cu feréstra mijlocie, dar el nu se înalță de cât pînă la partea din jos a încordătureĭ ferestreĭ.

Noĭ observăm, maĭ departe, că nișele se termină în afară în formă poligonă, cu un număr de fețe fără soțe și anume : nișa altaruluĭ are șépte fețe, pe când cele-l'alte două aŭ numaĭ câte cincĭ.

După cum amintisem, atît în păretele nordic cît și în cel sudic este cîte o intrare în tinda saŭ pridvorul bisericeĭ. Aceste ușĭ, descrise la interiorul bisericeĭ, aŭ în afară o încordare dreptunghiulară, avînd un mic postament de fie-care parte a lor, de pe care se înalță cîte o columnă subțire, împletită din treĭ crăcuțe. Aceste columne sunt ornate cu capurĭ de bourĭ și cu micĭ scuturĭ.

Primul ornament ce se înalță de pe trépta a 2-a e de 0.5 metri lat. Acest ornament la prima privire are forma ancoreĭ, noĭ îl aflăm repetîndu-se și la tamburiĭ quadrațĭ aĭ turnurilor. Peste acest ornament să află o lespede de peatră, ce iésă cu 0.25 metri în afară, fiind grósă de 0.15 m. Ea este in o înălțime cu micile postamente carĭ se află în fie-care parte a ușilor.

Al doilea ornament este forte frumos și complicat ; el constă din steluțe octagonale săpate în bas-relief, ast-fel că centrul uneĭ stele sĕ strătaie de marginea estremă a alteĭ stele, și așa maĭ departe. Din distanță în distanță să află cîte o rosetă sculptată în relief maĭ înalt, de aceeașĭ mărime ca și stelele. Aceste rosete sunt în număr de 63 și sunt forte variate cu referință la stilisarea lor, așa că, de și maĭ fie-care să repetéḑă tot cam la a șésea saŭ a șéptea, cu tóte acestea observăm o mică variațiune în motivele lor. Acest ornament are de-asupra și dedesubtul luĭ un membru architectonic, pe marginea din lăuntru, cu crestăturĭ dințate ; el este de 0.45 metri de lat.

Al treilea ornament e maĭ îngust, el e numaĭ de 0.26 metri și constă din cordele de formă quadrate, scluptate în mijloc carĭ, se împletesc unele în altele. Laturile acestor quadrate nu sunt orizontalĭ și perpendicularĭ ci piezișe.

Tot în astă formă sunt alte quadrate din ornamentul al patrulea, numaĭ cît ele sunt maĭ marĭ și nu sĕ împletesc. In fie-care lature însă, se află împletit un alt quadrat maĭ mic, cu colțurile rotunḑite în cît se apropie mult de cerc. El e de 0.42 metri lat.

Al cincelea ornament constă din șépte dungĭ saŭ cordele orizontalĭ, sculptate pe mijloc, dintre carĭ treĭ de-asupra și treĭ dedesubt, din distanță în distanță să strătaie ast-fel că cele de-asupra ajung dedesubt și vice-versa, mereŭ repetîndu-se.

Ca să mĕ mărginesc, în scurt am a aminti : că cele ḑece rîndurĭ de ornamente, adică pînă la încadrarea superióră a ușilor, ast-fel sunt așeḑate că după un ornament în care prevaléză liniile drepte, urméḑă altul în care prevaléḑă liniile curbe. Peste aceste ḑece ornamente sunt alte opt, pînă la cele două brîe de marmor. Dintre aceste opt, numaĭ primul (adecă al 11-lea începînd din jos), constă din liniĭ drepte, al 2-lea, 4-lea și 8-lea (saŭ începênd de jos al 12-lea, 14-lea și 18-lea), constaŭ din liniĭ drepte și curbe, adică amestecate, cele-l'alte numaĭ din liniĭ curbe.

După ornamentul al 2-lea, ce e de 0.42 m. lat, urméḑă al 3 lea de 0.26, apoĭ iar altul de 0.42 și tot așa maĭ departe repetêndu-se alternativ pînă în sus la brîul de marmor. Dar precum primul ornament e de 0.5 metri lat, ast-fel al 18-lea încă are astă lățime. Și precum al 2-lea ornament (ce e la baza încadratureĭ ușilor), este de 0.45 m., tot așa este de lat și al 10-lea ornament, cu care se încheie încadratura ușilor.

Cu cît mĕsurăm și studiăm în detail tóte părțile esterioruluĭ, cu atît maĭ mult ne convingem de frumósele combinațiunĭ carĭ esistă atît în compositiunea decorațiunilor plastice, cît și în regularitatea așezăreĭ lor.

Ferestrele cele două marĭ gotice, carĭ sunt în păreiele vestic, sĕ înalță de-asupra ornamentuluĭ al 8 lea, pe cînd la cele-l'alte ferestre de-asupra ornamentuluĭ al 18-lea se află un mic cornice. El cuprinde lățimea întrégă a ornamentuluĭ al 9-lea. Aceste ferestri de la adevĕrata biserică, cu un îmbrăcămênt dreptunghiular, aŭ de fie-care parte cîte două bețe rotunjite, iar în mijloc, între ele, este un trochil. Aceste membre architectonice decorative, se înalță de pe o rosetă împletită în bas-relief și ajung pînă la încadrarea superióră a ferestreĭ, strătăiată fiind tot de atarĭ membre ce fug în liniĭ orizontale.

In jurul aceșteĭ încadrărĭ se află o altă încadrare de ornamente de 0.15 m. de lată, care constă din quadrate cu laturĭ piezișe, împletite de fie-care parte de o linie șerpuitóre. De-asupra aceșteĭ încadrărĭ se află un cornice ce se cuprinde maĭ bine de jumĕtate din ornamentul al 16-lea. Atît cornicile de d'asupra cît și cel de desubt de la ferestre aŭ în mijloc cîte un scut.

Feréstra gotică, ce este în peretele nordic al tindiĭ și d'asupra ușeĭ, să înalță imediat preste îmbrăcămîntul ușeĭ, adecă de la ornamentul al 11-lea. Arcurile eĭ, cum și ale celor două din păretele vestic, ating brîul al 2-lea de marmor. Și aceste treĭ ferestre sunt încadrate cu acel ornament compus din quadrate și liniĭ șerpuitóre.

In păretele sudic, d'asupra ușeĭ, se află o inscripțiune în limba slavonă, pe o lespede de marmor întunecat cu următorul coprins : „Cu voința Tatăluĭ, cu conlucrarea Fiuluĭ și cu săvîrșirea sîntuluĭ Duch, iată eŭ, robul stăpînuluĭ Domnuluĭ Dumneḑeŭ și Mîntuitoruluĭ nostru Isus Christos și închinător al Treimeĭ, Ión Voevod, cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnitorul Țăreĭ Moldoveĭ, cu Dómna nóstră Teodosia și cu dăruițiĭ de Dumneḑeŭ copiĭ Ión Voevod și Maria și Roxanda zidit'am acéstă sîntă rugă în numele sînților Treĭ Ierarchĭ Vasile cel Mare, Grigore Teologul și Ión Chrisostomul și s'a sînțit cu mîna archiepiscopuluĭ Varlam la anul 7147 Maĭ 6» *)

Din astă inscripțiune se vede că anul sfințireĭ a fost 1639 în Mai 6, și că atuncĭ aŭ trăit Dómna Teodosia și copilul eĭ Ión Voevod. Deasupra aceșteĭ inscripțiunĭ, pre lespede, a fost marca Moldoveĭ. Intrégа lespede e încadrată cu o împletitură de crăngĭ subțirĭ. Deasupra aceșteĭ încadrărĭ încă se află un mic cornice cu un scut în mijloc, iar preste acest cornice este numaĭ un rînd de ornamente pînă la brîele de marmor.

Acest ornament este al 18-lea. El constă din micĭ archivolte împletite, cu câte o steluță în mijloc. Pe el îl aflăm repetându-se colorat, la aceeașĭ înălțime, în interiorul bisericeĭ, afară de nișa altaruluĭ.

Deasupra ornamentuluĭ al 18-lea decorațiunile variază maĭ mult, și anume, maĭ întîiŭ sunt așezate unele membre architectonice bine profilate de 0.25 m. Ele servesc ca un cornice cu dințarĭ, dar aceștĭ dințarĭ sunt așezațĭ în sus.

Peste acésta se încinge primul brâŭ de marmoră albastru întunecat lat de 0.42 m., apoĭ împletitura de 3 crăngĭ deja cunoscută

*). Textul Slavon și traducerea luĭ se află în opul eruditului Episcop Melchisedec („Notițe istorice și archeologice" Bucurescĭ 1885 pag. 169.)

de 0.26 m. lată. De-asupra eĭ este al 2-lea brîŭ de marmoră de aceiașĭ mărime și colóre ca cel d'întîiŭ și în fine un cornice ca cel d'întîiŭ, numaĭ că încrestăturile dințate sunt în jos. Lespeziĭ saŭ brîele de marmoră nu aŭ fost netede ci înfrumusețate cu ornamente ce sunt gravate fórte fin.

De la partea dințată a corniceluĭ superior pînă la a 2-a tréptă dedesubt a bisericeĭ sunt chiar opt metri, iar de aci în sus pînă la acoperemîntul bisericeĭ sunt patru metri. Așa dar, părețiĭ bisericeĭ, cu cornicele principale, sunt de 12 metri de înalțĭ.

Deasupra brîelor sunt încă treĭ rîndurĭ de ornamente la olaltă de 1.1 m. late, adică chiar așa ca cele două brîe de marmoră cu împletitură de crăngĭ cu tot. Ornamentul din mijloc e de 0.26 m. pe când cele-l-alte două fie care de câte 0.42 m. Ele constaŭ din quadrate și romburĭ în carĭ sunt împletite cercurĭ saŭ alte figurĭ constătătóre din liniĭ curbe și drepte.

Ce auaĭfrumósă decorațiune plastică a păreților este în partea de d'asupra, peste aceste ornamente. Pînă aci am putut observa că tóte ornamentele carĭ fug orizontal sunt sculptate maĭ mult în bas-relief de cât în relief înalt. Dar ca să se producă o variațiune și să se dobîndéscă un efect maĭ mare, compositorul a schimbat în astă parte modul decorațiuneĭ. Maĭ întâiŭ vedem un șir de balustre, adică columne pigmee, cu trunchiul maĭ gros la mijloc, sculptate cu solḑĭ, tot câte două puse peste olaltă, ambele de 1.1 m. înalte, carĭ să repetéză tot la o distanță de 0.5 m. Spațiul dintre ele este acoperit cu o tablă dreptunghiulară de 0.4 m. lată și 1.15 m. de înaltă, care e înfrumusețată cu un ornament ce represintă un vas cu florĭ fórte stilisate. D'asupra fie-căreĭ table se află un arc arab, compus din liniĭ curbe micste și segmente de cerc. Partea de-asupra a arcurilor are forma chilieĭ dela năĭ. Aceste arcurĭ sunt eșite cu 0.1 m. în afară peste suprafața tablelor. Spațiul dintre două arcurĭ, care plécă de pre un capitel a columnelor duble pigmee în direcțiunĭ contrare, este înfrumusețat cu un ornament constătător din treĭ frunze, dintre carĭ una e așeḑată dealungul uneĭ jumĕtățĭ de arc alta dealungul celeĭ-l-alte jumătățĭ a arculuĭ învecinat, iar cea mijlocie pare a fi geamenă.

De-asupra acestuĭ ornament, în drept cu vîrful fie-căruĭ arc, se află o mică consolă. Ea are menirea întocmaĭ ca capitelul balustrelor, căcĭ de pe dênsa se înalță cele două capete ale arcurilor învecinate. Aceste arcurĭ arabe, carĭ sunt întru tóte ca cele deasupra columnelor pigmee, încă sunt cu 0.1 m. eșite peste ornamentul ce e sub ele. Spațiul sub arcurĭ e înfrumusețat cu câte o rosetă. Acesta este ultimul ornament al păreților bisericeĭ, el să consideră ca un fries, peste care se înalță cornicele principale, a căruĭ profilare și atîrnare este neînsemnată. Pe cornice, din distanță în distanță, este sculptat câte o stea în patru colțurĭ.

Proptelele saŭ contraforturile de la nișile coruluĭ să înalță numaĭ până la împletitura de crăngĭ ce e între cele două brîe de marmor, pe când cele de la antretul bisericeĭ sunt maĭ înalte, ele ajung pînă la capitelele columnelor pigmee.

Acoperemântul bisericeĭ a corespuns întru tóte cu construcțiunile architectureĭ din lăuntru, modificările acoperemîntuluĭ făcute la restaurarea actuală nu sunt corecte. Abaterile principale carĭ s'aŭ făcut le vom arăta într'un capitol separat.

Primul tambur de la fie-care turn iese din acoperĕmêntul bisericeĭ. Esteriorul luĭ are forma quadrată, fiind ornat jur împrejur cu treĭ rîndurĭ de ornamente, cu un fris de arcurĭ arabe și încoronat de un cornice. Fie-care lature este de opt metri de lungă. Inălțimea primuluĭ tambur peste acoperĕmênt este aprópe de doĭ metri și jumĕtate.

Cele două ornamente estreme ale tamburilor le cunóscem de la părețiĭ bisericeĭ, și anume, primul ornament al tamburilor corespunde cu primul ornament al bisericeĭ, iar al treilea de la tamburĭ corespunde cu al patrulea de la părețĭ. Arcurile arabe cu consolele lor cum și cornicele tamburilor, sunt de acea formă și mărime ca frisul și cornicele păreților.

Al 2-lea tambur, care se ridică preste cel d'întîiŭ se maĭ strîmtéză; forma luĭ esterióră este a uneĭ stele cu 12 colțurĭ, respective 24 de fețe. Fie-care față este sculptată ast fel în cît apare ca o nișă încoronată de un arc arab; iar împrejur este împletită de un ornament ce 'l aflăm în jurul ferestrelor. In fie-care nișă sunt treĭ rosete ridicate la suprafața încadrăreĭ, dintre care cea d'asupra e maĭ mică, iar cele două sub dînsa sunt maĭ marĭ. Spațiul liber dintre împletiturĭ și încadrarea arcurilor e înfrumusețat de fie-care parte cu cîte o mică rosetă. Preste aceste nișe e așeḑat cornicele tamburuluĭ, care e numaĭ de 1.7 metri înalt. Colțurile sunt acoperite aprópe plan, corespunḑind fețelor, iar pe corpul luĭ se înalță cilindrul cupoleĭ care, în lăuntru, după cum am vĕḑut, este rotunḑit, în afară însă are forma octogonală. Acest cilindru d'impreună cu cilindru luĭ a fost înalt de 6 metri. Baza octogonală a luĭ e înfrumusețată cu 40 de rosete, adică pentru fie-care lature cîte cincĭ. In fie-care colț de la două cante învecinate se înalță o împletitură de treĭ membre, care se continuă în sus pînă la cornicele principal.

Ea e acompaniată de fie-care parte de cîte un pilastru sculptat cu ornamente ce le aflăm și în jurul ferestrelor, numaĭ cît aceste sunt maĭ marĭ și cu unele modificațiunĭ, continuîndu-se și în linie orizontală imediat sub cornicele turnurilor. Fie-care față a cilindruluĭ este de douĭ metri.

Impărțirea acestor opt fețe este pre cît se póte de interesantă nu pentru variațiunea ornamentelor ci pentru frumusețea combinațiunilor care esistă în compozițiunea elementelor maĭ tóte pînă aci cunoscute.

Noĭ observăm maĭ întîiŭ că fața afundată nordică, vestică, sudică și ostică a turnurilor este în mijloc întreruptă prin o feréstră cu arc arab,ce e cu 0.15 m. maĭ înaltă de cum este o feréstră din corpul bisericeĭ. Incadrarea acestor ferestre nu este așa bogată căcĭ ele nu aŭ în ju · de cît nu naĭ un băț rotunḑit. Imediat împrejurul acestuĭ membru architectonic se află încadrarea de ornamente pe carĭ le cunóscem de la ferestrile bisericeĭ. Ferestrile dela turnurĭ în·ă aŭ de-asupra și de desubt cîte un cornice înfrumusețat în mijloc cu un s·ut. In drept însă cu scutul să razimă pre cornicele superior capetele învecinate a două arcurĭ arabe; iar cele două capete estreme se continuă în jos pre lîngă pilastriĭ învecinațĭ cu împletitura de treĭ membre. Și aceste arcurĭ sunt înfrumusețate cu acele ornamente ce le aflăm la încadrarea ferestrilor. De-asupra lor sunt în liniĭ orizontalĭ două brîe, iar între ele e o împletitură de crăngĭ; ele încing fețele turnurilor.

Dar să vedem cum sunt ornate și cele-l'alte patru fețe carĭ nu sunt întrerupte prin ferestre.

In aceste fețe, pe lîngă împletituriĭ, și pilastri se repetéză și cele două arcurĭ învecinate, iar în locul ferestrilor se află un ornament bizar, pînă aci necunoscut la astă biserică.

El nu se afundéză în mijlocul feței ci iasă în afară în o linie cu pilastriĭ, avînd forma unuĭ stîlp cu o bază, el este înjumătățit prin o lespede bine profilată, iar de-asupra este încoronat cu un mic frontispiciŭ treĭ-unghiular dințat. Trunchiul acestuĭ stîlp este împodobit cu patru rosete marĭ eșite în afară, iar spațiul liber dintre stîlp și încadrare de fie-care parte are cîte treĭ rosete tot de acea mărime. Sub fie-care rosetă se află o cordelă îngustă de ornamente sculptate în bas relief.

Ce să ține de brîe am să amintesc că fie-care este de 0.21 m. de lat, adică chiar pe jumĕtate ca un brîŭ de marmor de la păreții bisericeĭ. Tot de 0.21 m. este împletitura de crăngĭ ce e așeḑată

BISERICA TREI IERARCHI DIN IAŞI

a b Strésina

Basa a b

Detaliul ornamentaţii exteriόre

Dupĕ releveul d-luĭ Emilian, professor.

între brîe. Și ea are numaĭ o crăngă netedă, cele l'alte două sunt sculptate în formă de solḍĭ. Brîele aceste nu sunt de marmor ci numaĭ imitațiune.

Preste brîul superior se află un cornice dințat, apoĭ două rînduri de arcurĭ maurice, carĭ ne sunt cunoscute, răzimate pe consolele lor, pe fie-care față câte treĭ în un șir. Imediat sub fie-care arc se află câte o rosetă și apoĭ o cordelă scurtă de ornamente sculptate tot în bas relief. De-asupra acestor arcurĭ se încinge ultimul ornament orizontal ce corespunde cu ornamentele de pe pilastriĭ fețelor. Apoĭ vine cornicele principal de pe care se ridică acoperemîntul aprópe semi-sferic.

Cilindrul pînă la brîe a fost de treĭ metri, iar de acolo în sus pînă la acoperemînt de alțĭ treĭ metri. Așa dar, de la acoperemîntul biserіceĭ pînă la al turnurilor sunt încă 12 metri. Tot astă înălțime o aŭ și păreții bisericeĭ pînă la cornicele principal. Inălțimea de 2.4 metri a acoperemîntuluĭ de la turnurĭ, corespunde cu grosimea ziduluĭ vestic și ostic al bisericeĭ. Aci încă odată ne convingem de finețа calcululuĭ ce s'a observat la zidirea acesteĭ bisericĭ. Convingerea asta se potențiéză dacă maĭ adăugăm că și lungimea esterióră a bisericeĭ, afară de tindă, încă este chiar așa de mare ca înălțimea eĭ. De ce studiem maĭ cu de-amănuntul biserica Treĭ Ierarchĭ, cu atît maĭ mult aflăm în ea ascunsă calculele matematice și frumósele proporțiunĭ carĭ esistă între părțile acestuĭ monument.

Dar să vedem în fine cum a fost acoperemîntul antretuluĭ și al nișelor. Nișa altaruluĭ avuse acoperemîntul boltit întocmaĭ ca al turnurilor. Paul de Aleppo încă amintește de cupola altaruluĭ, cînd descrie interiorul acesteĭ bisericĭ. Acoperemîntul eĭ după planul cel vechiŭ — la care țin cu tot de-a-dinsul — s'a înălțat pînă maĭ la cornicele tamburuluĭ al doilea, pe cînd acoperemîntul nișelor de la cor ajunsese numaĭ pînă sub consolele arcurilor arabe, a frisuluĭ primuluĭ tambur.

Atîta despre esteriorul acesteĭ bisericĭ.

Dacă aruncăm o privire generală asupra întregeĭ bisericĭ, în comparațiune cu alte bisericĭ edificate în stil bizantin, observăm că aceste din urmă aŭ un esterior pe cît se póte de simplu, și dacă este vre-o podóbă, aceia se mărginește numaĭ la portale și ferestri, pe cînd interiorul, prin picturile, mosaicurile și înauriturile luĭ, este pe cît se póte de pompos. Asemene și edificile monumentalĭ maurice și arabe, aŭ esteriorul simplu, monoton, fără nicĭ o împărțire architectonică saŭ decorațiune plastică. Și la aceste monumente tótă podóba decorativă este concentrată în interior. Fiind-că însă prin coran este strict oprit orĭ ce decorațiune ce ar represinta o ființă omenéscă, tótă activitatea lor artistică s'a concentrat în ornamente. Ele în sens maĭ larg se numesc arabescurĭ și coprind tot ce a produs fantasia lor bogată, saŭ prin combinațiunĭ de liniĭ șerpuitóre, drepte și întrerupte, saŭ prin constructiunĭ geometrice, saŭ în fine prin împletiturĭ de crăngĭ și frunze stilisate.

Vasile Lupul în mînăstirea luĭ principală Treĭ Ierarchĭ ast-fel combină cît interiorul se construește și decoréză după tóte recerințele ritualĭ bizantine, pe cînd exteriorul ia un îmbrăcămînt admirabil, unic în istoria architectureĭ, prin podóba artistică a decorațiunilor.

Și în adevĕr, ce norocósă concepțiune, că întreg esteriorul, afară de acoperemînt, să fie de jos pînă 'n sus încins cu ornamente carĭ să armonieze între sine, și totușĭ să fie atît de variate în compozițiunile lor!

Cu cît privim maĭ mult aceste decorațiunĭ, cu atît cîștigăm pentru ele un interes maĭ mare și admirațiunile nóstre sunt maĭ multe pentru acest joc de liniĭ!

Technica acestor ornamente nu a fost întru tóte așa excelentă după cum am presupune. In multe locurĭ se observă desemnele necorecte, ba chiar une orĭ nicĭ lespeḍiĭ nu se potrivesc pe deplin. Causa ne-o putem ușor esplica. Petrile de sigur s'aŭ cioplit maĭ întîiŭ jos, și cînd aŭ fost tóte gata s'a început la zidirea bisericeĭ, care, după cum am vĕḍut, a durat în un timp fórte scurt, abia maĭ bine de un an.

Noĭ putem presupune că sfărâmându-se în decursul timpuluĭ icĭ colea câte o piatră, ea a fost înlocuită cu alte care póte nu s'a potrivit de tot bine. Esecutarea ornamentelor a fost încredințată maĭ multor pietrarĭ, carĭ aŭ sculptat după desemnurile primite, și nu toțĭ dintre aceștia aŭ fost la culmea chiămăreĭ lor.

Meritul cel maĭ mare ce'l are reconstruitorul modern al acesteĭ bisericĭ, constă în acea, că el a delăturat cele maĭ multe din aceste scăderĭ.

Să nasce o întrebare de mare însemnătate și anume, dacă în timpul domnieĭ luĭ Vasile Lupul a fost saŭ nu colorat esteriorul bisericeĭ Treĭ Ierarchĭ.

De și rĕspunsul este pe cât se póte de dificil, cu tóte acestea mi se incumbă necesitatea de-a mă ocupa cu resolvarea acesteĭ întrebărĭ.

Dacă urmărim cu atențiune descrierea archidiaconuluĭ Paul de Aleppo, constatăm că el să entusiasméză în descrierea luĭ de aceea ce pînă atuncĭ i-a fost necunoscut, că el cu o deosebită atențiune tratéză tot ce să ține de sînta Biserică și de ceremoniile ritualĭ, și că în fine amintesce de tot ce 'l-a impresionat la cercetarea uneĭ monastirĭ saŭ bisericĭ. — Partea acea din descrierea luĭ ce să referă la mănăstirea Treĭ Ierarchĭ este pe cât se póte de detailată, și cu tóte acestea el nu amintesce de nicĭ o colóre a esterioruluĭ, afară de brîele cele negre.

Iată cum începe descrierea: „iar în ce privesce biserica cea sîntă ce se află în mijlocul mînăstireĭ, peste tot făcută de piatră cioplită și pe dinafară este cu totul împodobită cu deosebită măiestrie, care întrece tótă înțelepciunea; *nu sunt lucrurĭ plane ci numaĭ sculptate*. Dedesubtul coronamentuluĭ, biserica este încinsă cu două brîe *negre* de piatră, cioplite asemenea . . .»

Așa dar, de aci se vede clar că biserica a fost peste tot îmbrăcată cu piatră cioplită, iar pentru măiestria esterioruluĭ Paul de Aleppo nu aflase alte cuvinte de laudă, de cât numaĭ atîta că ea «este cu totul împodobită cu deosebită măestrie, care întrece tótă înțelepciunea"; și apoĭ ne spune fórte clar că nu aŭ fost lucrurĭ plane (adică picturĭ) ci numaĭ sculptate. Așa dar, cuvîntul *numaĭ* ne arată a priori că esteriorul bisericeĭ a fost *numaĭ* sculptat și *nu și colorat*, căcĭ precum amintesce de brîele cele două carĭ eraŭ *negre*, de sigur că dacă ar fi fost esistat vr'o polichromie, acea 'i-ar fi atras atențiunea și ar fi fost esistat unele cuvinte de laudă. Apoĭ Paul de Aleppo cu patriarchul Macarie aŭ fost în Moldova chiar pe timpul detronăreĭ luĭ Vasile Lupul, adică 14 anĭ după sfințirea acesteĭ bisericĭ și mănăstirĭ, prin urmare putem cu securitate afirma, *că esteriorul bisericeĭ Treĭ Ierarchĭ pe timpul domnieĭ acestuĭ mare principe nu a fost colorat.*

Afară de acésta, cronicarul contimporan Miron Costin în capitolul în care tratéză despre viéța și domnia luĭ Vasile Lupul, nu amintesce întru nimic de o colóre saŭ înaurire a esterioruluĭ acesteĭ bisericĭ. Noĭ presupunem cu siguranță că dacă ar fi esistat așa ceva, 'i-ar fi stîrnit interesul ca să ne-o spună.

Dacă ar fi fost esteriorul înaurit, după cum se ḍice, ar fi rămas urme de colorĭ și pînă la noĭ, căcĭ precum s'aŭ conservat resturile de colorĭ de la monumentele greceștĭ și romane înainte cu maĭ bine de 2000 de anĭ, maĭ ușor am pretinde să se fi conservat la Treĭ Ierarchĭ, ce este chiar numaĭ de 251 anĭ.

Abstrăgînd de la tóte acestea nu pot admite, din punct de vedere estetic, o pestrițare a ornamentelor undulătóre saŭ o scli-

pciune orbitóre a lor, de óre-ce prin asta ar fi fost cu totul conturbat farmecul magic al podóbeî interióre. Să nu uităm însă că Vasile Lupul a posedat un simţimênt mare artistic, maî mare de cât al aceluia, care pretinde a'l întrece, şi că el nu ar fi permis aşa ceva să se întâmple sub ochiî luî

Aşa dar, noî nu avem nimic cu zidirea colorată a luî Vasile Lupul, de óre-ce ea nu a esistat aşa colorată.

Polichromia actuală, care este inventată şi adausă de restauratorul modern, este pe cît se póte de condamnabilă.

Este o lege, că colorarea unuî obiect nicî când nu trebue să stea în contradicere cu natura materialuluî din care el este format. Colórea auruluî nu armoniéză de loc cu colórea petreî.

Auritura care s'a făcut la esteriorul bisericeî nu dă nicî o viéţă opuluî architectonic, din contră ea ne răpesce vederea, ne respinge să nu o privim. Cîtă ironie zace în aceste petre îngălbinite!

Astă-dî biserica Treî Ierarchî cu sulimenéla eî respingătóre ne impresioneză pe cît să póte de dureros.

Să dorim ca tempestaţiele cele maî marî să cadă asupra eî, să o spele cît maî îngrabă de astă mască falşă, de acest îmbrăcămînt odios ce i s'a dat, ca să o putem privi iar în vestmîntul eî venerabil înegrit de vremurî!

Oameniî cunoscătorî şi imparţialî vor decide pe care parte a cumpeneî cade adevĕrul!

S. MUREŞIANU
Professor de Istoria artelor şi estetica la şcóla de Bele Arte din Iaşî.

(va urma)

RUINA SANNICOARA

Incă de la primul numĕr al *Analelor Architectureî* am atras atenţiunea cititorilor noştri asupra cîtor-va lucrărî importante, atingătóre de istoria architectureî la noî în ţară.

Domnul architect Gabrielescu, care în timp de maî bine de cincî-spre-zece anî a fost ocupat cu lucrările de restaurare de la Curtea de Argeş şi Treî Erarchî din Iaşî, a avut fericita idee de a întreprinde un studiŭ archeologic şi istoric asupra unuî mic monument, trecut cu vederea, dar care posedă în el elemente fórte importante.

Modul cum este analisat monumentul şi puterea argumentaţiuneî cu care domnul Gabrielescu restabileşte fiinţa ruineî Sănnicóra, ne dovedeşte că posedă calităţî remarcabile de cercetărî şi o aprofundare deplină a documentelor ce se légă de acéstă ruină.

Cînd acest studiŭ a fost terminat, nu exista în ţară nicî un fel de publicaţie proprie acestor felurî de cercetărî, ast-fel că el a trebuit să apară în *Buletinul societăţeî politechnice din Bucureştî*, şi în urmă în broşurî.

Astăzî, cînd *Analele Architectureî* aŭ deschis colónele sale lucrărilor artistice şi ştiinţifice, credem că ne facem o datorie, dînd locul ce 'î se cuvine, studiuluî făcut asupra ruineî Sănnicóra.

Lăsăm pe domnu Gabrielescu să ne expue importanta sa lucrare:

* * *

Curtea de Argeş posedă tesaure archeologice preţióse pentru architectura nóstră. Biserica Episcopieî răpia admiraţia tuturor, în cât călătorul ce îşî îndrepta calea spre vechea capitală a ţăreî, trecea cu vederea biserica Domnéscă şi ruina Sănnicoara din orăşel şi se ducea de-a dreptul la măreţa biserică a luî Neagoe Voevod, care a fost o creaţiune gingaşe şi strălucitóre sub dantela polichromă de sculpturî ce-o înfăşóră.

Cunoscătorul însă, omul de ştiinţă, archeologul, nu trece indiferent pe lângă biserica Domnéscă şi Sănnicoara, se opreşte la vederea acelor zidurî înegrite de asprimea secolelor. Nerăbdător de a afla şoptele acelor mărturiî ale trecutuluî, e atras ca prin farmec spre dînsele.

Aceste douĕ zidirî sunt aşezate în partea despre miază-nópte a oraşuluî. Biserica Domnéscă, a căreî clădire se spune a fi de la Radu-Negru, se află în partea stîngă a stradeî ce străbate oraşul de la un cap la cel-l-alt, iar ruina Sănnicoara în partea dréptă, pe vêrful uneî coline ce predomină orăşelul precum şi tótă valea încîntătóre a Argeşuluî.

De o cam-dată mĕ voiŭ ocupa numaî de ruina Sănnicoara. Biserica Domnéscă fiind de cea maî mare importanţă archeologică a arteî religióse la noî, cere un studiŭ maî aprofundat, de

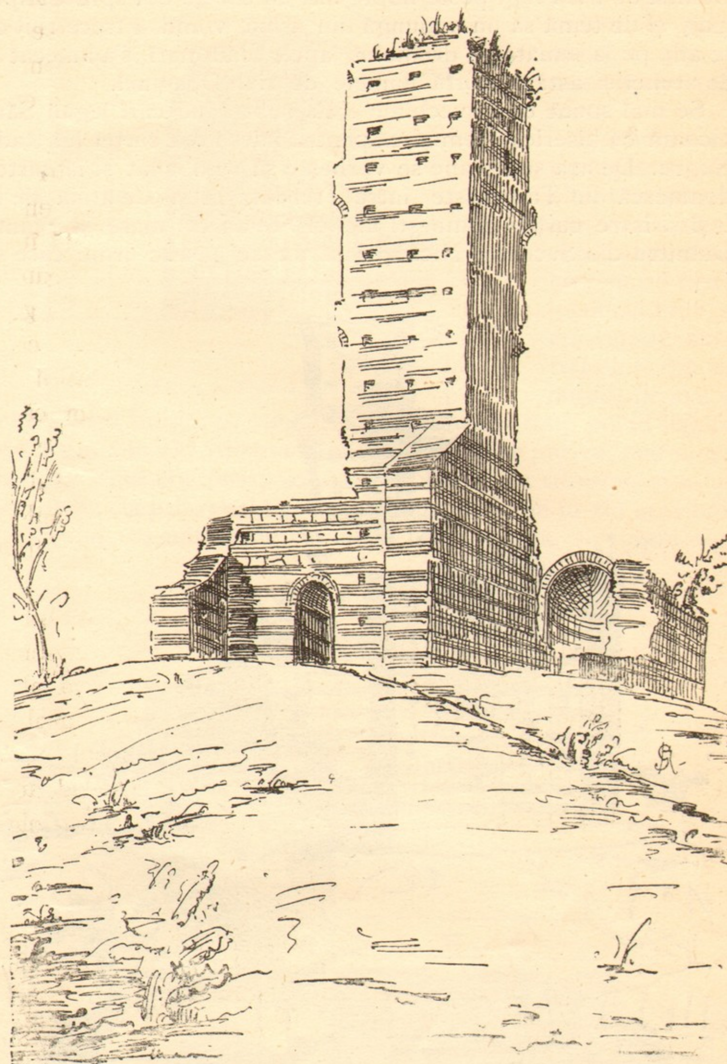

Figura 1. Vederea despre Sud-Vest.

aceia îmî propuiŭ a reveni într'un alt studiŭ îmbrăţişând originele architectureî nóstre şi în special a monumentelor religióse, lăsate în părăsirea nemilostivă a timpurilor şi de credincioşî şi de scriitorî.

De cine a fost zidită şi când a fost zidită biserica Sănnicoara? Iată întrebarea ce şi-o pune orî-cine se află în faţa acestor resturî ce aŭ maî rĕmas din biserica Sănnicoara. Zidurile părăsite astăzî presintă o siluetă stranie pe vârful colineî. Dărâmată maî de tot spre altar, în faţă se ridică majestos un sfert din turnul pătrat ce servea de clopotniţă. Ecuriósă acéstă rupere a turnuluî în înălţime de jos până sus, înlesnită şi de golurile ferestrelor carî, fiind aşezate una d'asupra celeî-lalte, împărţiaŭ turnul în patru părţî, lesne de deosebit una de alta la vre un cutremur.

Nimic scris nu se găsesce în privinţa Sănni-coareî. Archidiaconul Pavel din Alep, ce însoţea pe Patriarchul Macarie din Antiochia, în povestirea călătorieî ce a făcut în ţară pe la anul 1654, spune numaî că în Argeş eraŭ patru bisericî cu hramul sfântuluî Nicolae şi abea aminteşte în treacăt de biserica Domnească. Şi ce l'ar fi interesat pe dînsul bisericuţa Sănnicoarei, cînd obosit de drum şi de nerăbdare păşia întins spre falnica mînăstire de a căreî stălucire, pe acele vremurî, se povestea chiar în Orient, după spusele autoruluî arab.

O veche legendă e legată de aceste ruine, şi nue ruină să nu'şî aibă legenda eî, tot-d'a-una nedespărţite una de alta fără a se şti care din douĕ e maî veche.

Se spune că Radu-Negru, plecînd într'o bătălie contra tătarilor, întîrziase prea mult pînă să respingă pe vrăjmaş. In lipsa sa,

Dómna Margareta, fiind catolică, și voind să'și aibă pe pămêntul românesc biserică după legea eĭ, s'a pus să zidéscă acéstă clădire drept în fața bisericeĭ Domneștĭ, care era biserica curțeĭ luĭ Radu Negru. Atuncĭ boeriĭ simțindu-se jicnițĭ, ne fiind obiceiul pămîntuluĭ ca alte némurĭ să'și facă temple la eĭ, s'aŭ rĕsculat cu toțiĭ și s'aŭ dus să se plîngă Domnuluĭ, care era în bătălie. Aflînd Domnul, jură să omóre pe soția sa de o va întîlni la întórcere. Dómna de frică fugi peste nópte într'un car cu boĭ spre Cîmpulung, și de témă să nu o ajungă din urmă, voind a trece rîul ce se afla pe la jumătatea drumuluĭ, apele fiind marĭ, s'a înnecat și de atuncĭ și astăzĭ pórtă numele de rîul Doamneĭ.

Se maĭ spune că în vechime eraŭ subterane carĭ legaŭ Sânnicoara cu biserica Domnéscă pentru înlesnirea curțeĭ luĭ Radu Negru. De așa subterane se vorbește să se fi aflat și la curtea domnéscă din Târgoviște, între Treĭ-Ierarhĭ și Cetățuia de la Iașĭ și între curțile domneștĭ ale luĭ Stefan cel mare și Sfântu Dumitru din Suceava. Nicăerĭ însă nu se găsesc urme care să

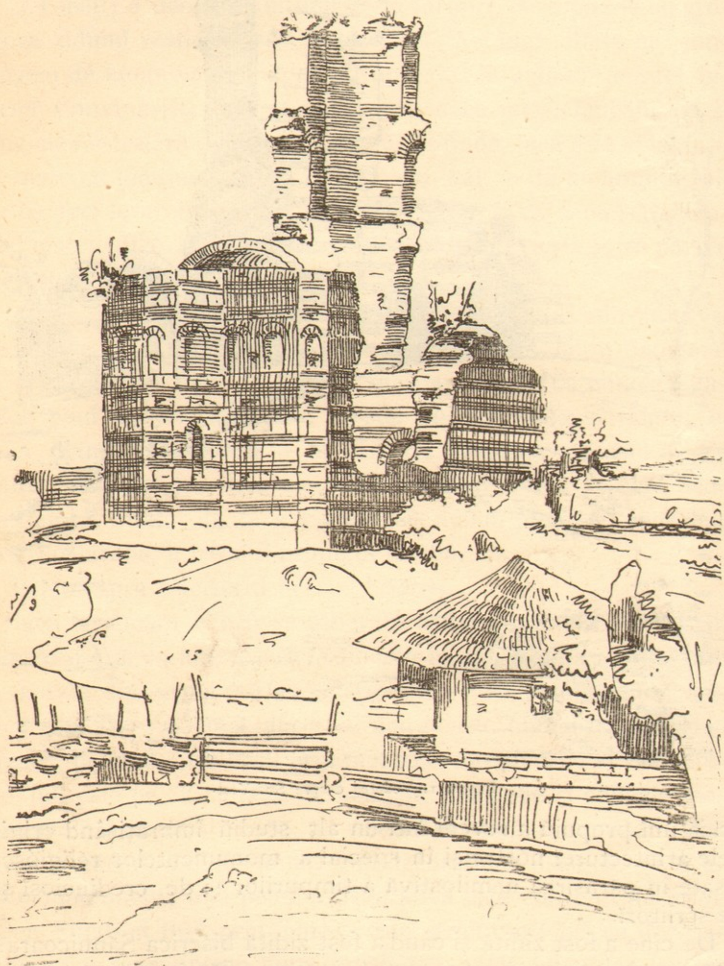

Fig. 2 Vederea despre Nord-Est

ne mărturisécă că aŭ fost subterane. Să fie óre vre-o creațiune a poporuluĭ, care, în imaginația or în neștiința luĭ, înfășura în farmecul misterelor lucrurile de carĭ nu 'șĭ putea da séma?

Ceea ce se știe sigur e că în biserică s'a slujit până la 1730, după uniĭ, iar după alțiĭ până la 1820. Se maĭ știe încă că pe bolta altaruluĭ eraŭ zugrăvelĭ pînă în aniĭ din urmă, în cît se vede că distrugerea eĭ nu datéză așa de mult. Din bătrânĭ se povestește că aŭ apucat'o întrégă și chiar acoperită. Numirea de Sânnicoara vine de la Sfântu Nicolae, care trebue să fi fost hramul bisericeĭ.

La 1882 epitropiĭ bisericeĭ Domneștĭ aŭ dărîmat bolta altaruluĭ și ceva din zidurile laterale pentru a beneficia de cărămida ce o găseaŭ bună pentru a se servi de dînsa!

Jumătate din turn, partea despre rĕsărit, s'a dărîmat în tómna anuluĭ 1868, și în urma scobiturilor ce se făceaŭ la basa turnuluĭ de locuitorĭ, pentru a lua cărămida și molozul. In iarna anuluĭ 1886, fiind ploĭ multe, s'a surpat încă un sfert din turn; iar restul ce maĭ rĕmăsese, și care se vede și astădĭ, fără multă așteptare era în pericol să se prăvălécă în vale pentru vecie

Vĕdînd că, pe lîngă starea periculósă a zidurilor, cum ómeniĭ localĭ, prin nepăsarea și nepriceperea lor, contribuiaŭ singurĭ la dărîmarea acestor ruine, în primăvara anuluĭ 1886 m'am adresat Domnuluĭ Dimitrie Sturdza, pe atuncĭ ministru de culte și de instrucțiune publică, care a acordat sumele trebuincióse pentru consolidarea zidurilor și pentru facerea săpăturilor și a cer-

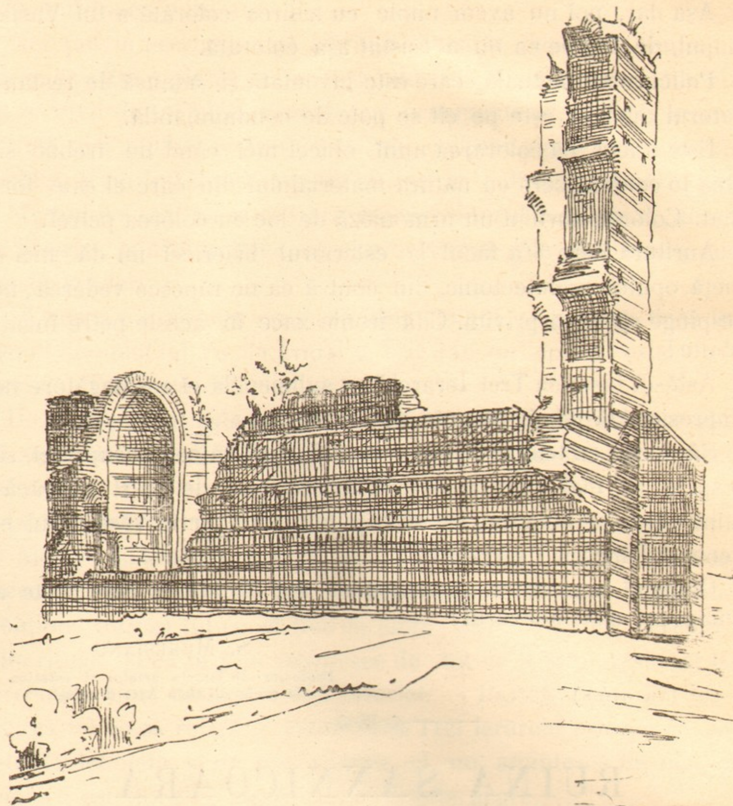

Figura 3. Vederea despre Nord-Vest

cetărilor trebuincióse, ca cel puțin să se păstreze, cât va fi cu putință, în starea în care se află.

De și zidurile s'aŭ întărit bine de jur împrejur ne maĭ fiind în pericol de a se surpa, 'mĭ am dis însă că precum s'a ruinat pînă acum Sânnicoara, se va maĭ ruina și de acum încolo, ca tot ce e omenesc, ba s'ar putea chiar să dispară cu totul aceste zidurĭ, cele maĭ vechĭ póte ale némuluĭ nostru romînesc de la descălecare incóce, și n'ar fi bine să se pérdă urmele carĭ mărturisesc vechimea némuluĭ nostru, căcĭ știut este că vechimea adaogă la lauda și la mărirea némurilor.

Iată ce m'a făcut să puiŭ pe hârtie aceste câte-va rîndurĭ însoțite și de desenurĭ arătând starea de față precum și starea în care, după închipuirea mea a trebuit să fi fost la început biserica Sânnicoara, servindu-mĕ întru acésta de cercetările fă-

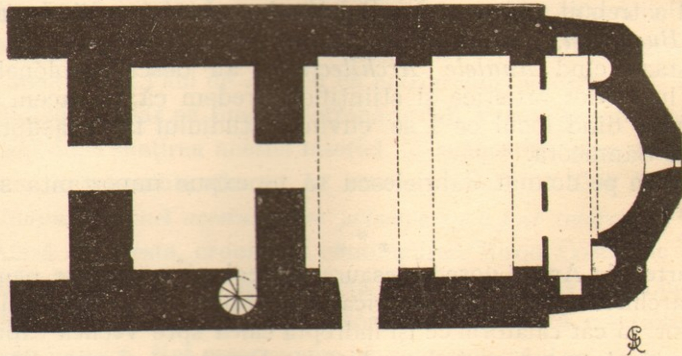

Figura 4 Planul

cute asupra ruineĭ însă-șĭ și asupra clădirilor de unde 'șĭ-a putut trage origina.

Desgropînd zidurile ce se vĕd și carĭ eraŭ acoperite sub dărâmăturile bolților și a turnuluĭ, am putut da de urme sigure în privința planuluĭ și a feluluĭ de construcție a clădireĭ. Planul are forma uneĭ basilice romane cu o singură navă, terminată cu o absidă, care nu e o jumĕtate de cerc ci un arc de cerc. Absida era însoțită și de absidiole In altar, spre nord, era o firidă pentru proscomidie și alta spre sud pentru diaconicone

In partea despre apus, în prelungirea naveï, era unnartex peste care se ridica un turn pătrat fórte greoiŭ O uşe se afla spre apus, pentru a intra în nartex şi apoï, altă uşă pentru a trece din nartex în navă. — Maï era o uşă spre sud, care servea pentru a intra de-a-dreptul în biserică, în cît în biserică se putea intra prin douĕ uşĭ, lucru adesea obicînuit.

Arcurile uşilor şi a ferestrelor eraŭ în semicerc.

Lumina abea pătrundea în altar printr'o singură ferestrue de zece centimetri lărgime şi póte încă o ferestrue se afla d'asupra uşeï despre sud, pentru a lumina nava.

Turnul pătrat avea maï multe ferestre fórte spaţióse, a căror urme se văd încă şi astăzĭ.

Biserica era acoperită în interior cu o boltă cilindrică divizată în arcurĭ.

La partea exterioară a altaruluĭ, care se termină în feţe poligonale, eraŭ firide lăsate în grosimea ziduluĭ cam de zece centimetri adîncime.

Lărgimea bisericeĭ e de opt metri şi jumĕtate, iar lungimea totală de şése-spre-zece, adică aprópe îndoit cît lărgimea. Acéstă proporţiese da de obiceiŭ basilicelor de către Romanĭ.

Esaminînd modul construcţieĭ, se observă că clădirea era lucrată din gros, de miinĭ stîngace, în felul zidirilor greco-romane. Se văd aceleaşĭ procedeurĭ ca în construcţiele din Peloponez şi din Atica veche.—Exteriorul e în felul zis «opus reticulatum» foarte des întrebuinţat în Grecia şi careconsistă dintr'un rînd

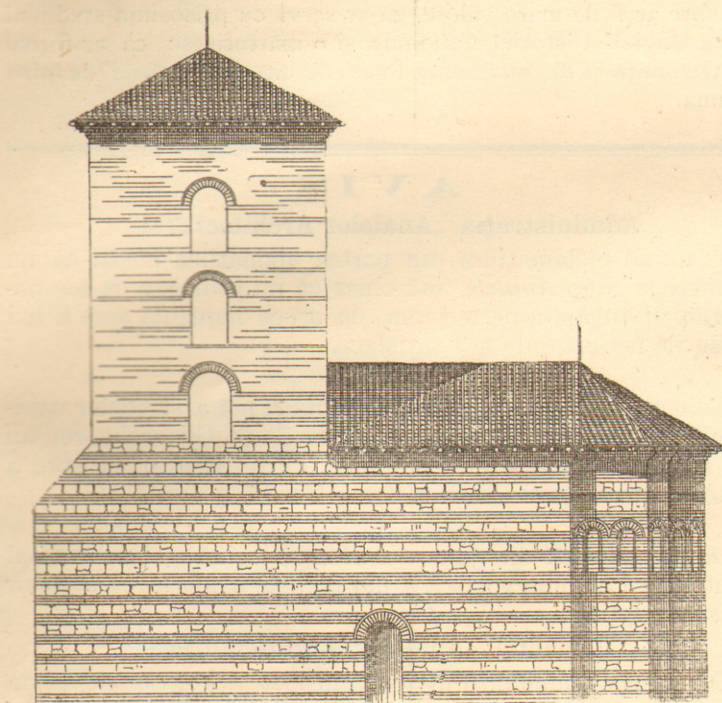

Figura 5. Faţada despre Sud.

de pietre spongióse tăiate din gros, saŭ din bolovanĭ de rîŭ alternând cu treĭ rîndurĭ de cărămizĭ. — Totastfel, fără nicĭ cea maĭ mică deosebire, e făcută şi zidăria de la biserica Domnéscă, în cît nu e mirare ca amîndouĕ să fi fost făcute de aceiaşĭ meşterĭ.

Pietrele spongióse aŭ fost aduse de la o depărtare cam de 20 kilometri de pe Argeş în sus, bolovaniĭ aŭ fost luaţĭ din riul Argeş. Cărămizile aŭ 28 centimetri lungime, 14 centimetri lărgime şi 4 centimetri grosime. Rosturile dintre cărămizi sunt tot atît de gróse cît şi cărămizile, în cît zidăria era compactă, materialele eraŭ bine înfăşurate cu mortar şi în zidărie intra tot atât mortar cît şi material.

Bolta de cărămidă a absideĭ din altar e făcută după un model foarte rĕspîndit în edificiile vechĭ bizantine din Atena; rosturile cărămizilor, în loc de a se îndesa spre fundul bolţeĭ, se încrucişéză ca o foae de feregă după o linie mijlocie. Architecţiĭ bizantinĭ construiaŭ acest fel de bolţĭ fără tipare, servindu-se numaĭ de o bucată de lemn saŭ de o sfóră al căruĭ cap fix era în centrul sfereĭ, iar cel-lalt mobil se plimba după trebuinţă.

Legăturĭ de lemn de stejar se aflaŭ în zid, cîte douĕ lemne eraŭ aşezate în lung, ear altele în curmeziş formînd ca un grătar, şi aşa se repeta în tótă înălţimea clădireĭ, cîte o legătură la depărtare de 1^{m}.60 una de alta. Aceste lemne cu vremea putrezind aŭ slăbit zidăria şi maĭ ales la colţurĭ, legăturile încrucişându-se, zidăria era devizată în părţĭ micĭ în cât lesne se puteaŭ strivi. Incrucişarea legăturilor la colţurĭ, lucru care într'alt fel nu se putea face, trebuind a îmbina lemnele între dînsele, are un mare defect, făcîndu-se tocmaĭ în părţile unde se cerea o maĭ mare rezistenţă.

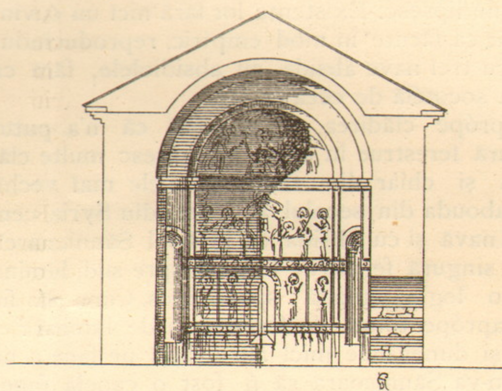
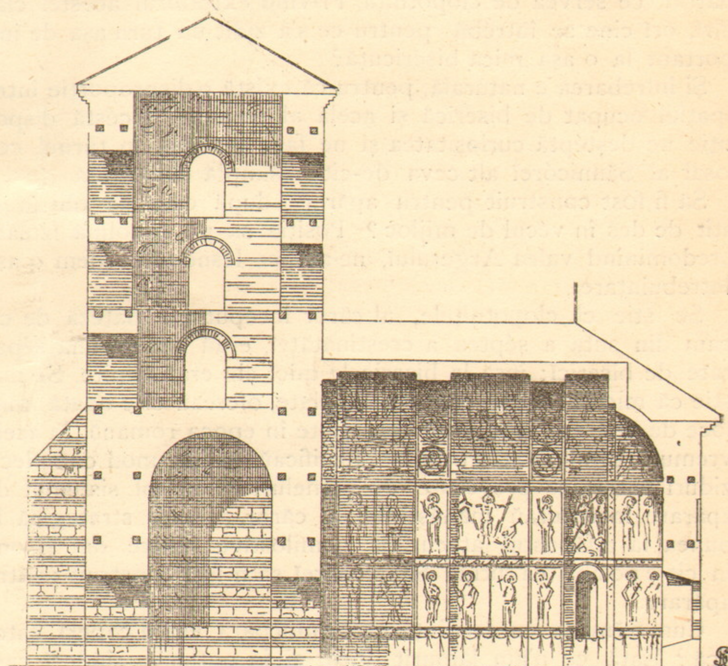

Figura 6. Vederea spre altar.

Sistemul acesta de legăturĭ, într'alte ţĕrĭ îşĭ avea explicaţia sa. In Asia, unde desele cutremure distrugeaŭ clădirile, architecţi aŭ simţit trebuinţa din timpurile cele maĭ vechĭ, a lega bolţile cu lemnărie, şi în acelaşĭ timp puind legăturĭ de lemn şi în zid. Zidăria căpăta o maĭ mare putere, maĭ ales la început cînd era próspătă. Acest obiceiŭ s'a transmis şi la noĭ, şi la tóte clădirile vechĭ găsim legăturĭ de lemn în zid şi la bolţĭ.

Turnul era numaĭ de cărămidă, fără peatră, şi acésta sigur

pentru ca să nu îngreueze prea mult zidăria. Zidurile subţiindu-se cu cât se înaltă, făcându-se numaĭ de cărămidă, zidăria era în acelaşĭ timp maĭ rezistentă. Cărămizile la turn aveaŭ 33 centimetri lungime, 20 centimetri lărgime şi 4 centimetri grosime, adică maĭ marĭ de cît la corpul clădireĭ. Care să fie cauza aceste deosebirĭ? Să fie turnul maĭ noŭ? Saŭ la începutul zidireĭ saŭ schimbat forma tiparelor pentru cărămizĭ?

Am zis maĭ sus că planul acesteĭ bisericĭ are forma uneĭ basilicĭ romane. In Italia, în sudul Franţeĭ, în Grecia şi în Sirya centrală se găsesc asemenea capele din timpurile cele maĭ vechĭ. Partea caracteristică a planuluĭ acesteĭ capele e, că de şi cu o singură navă şi de dimensiunĭ micĭ, absida din altar e însoţită şi de douĕ absidiole fórte micĭ. Aceste absidiole nu merg până la pardosélă, în cît s'ar părea că serveaŭ ca dulapurĭ. De obiceiŭ cînd absida era însoţită de absidiole, la romanĭ, indica o basilică cu treĭ membriĭ, saŭ ca să ne exprimăm ca autoriĭ vechĭ, cu treĭ galeriĭ longitudinale şi în care nava principală şi navele laterale eraŭ considerate, fie-care, ca o bisericuţă separată cu hramul sĕŭ.

Sunt unele clădirĭ cu treĭ nave, unde în nava principală se află absida însoţită şi de absidiole ca în casul nostru, cum e de exemplu Santa Fosca din Torcello, biserica Dafni din Atena,

amêndouĕ din secolul al IX-lea Sfintu Nicomed din Atena din secolul al X-lea şi multe altele. La acestea însă absidiolele servesc pentru proscomidie şi diaconicon, în cît îşĭ aŭ explicaţia întrebuinţăreĭ lor, în vreme ce la biserica Sănnicoara nu se vede de ce aŭ fost adăogate, când firidele trebuinciόse pentru proscomidie şi diaconicon nu lipsesc. Existenţa lor fărĕ nicĭ un cuvînt nu s'ar explica de cât ca făcute în mod empiric, reproducîndu-se după basilicele cu treĭ nave absida cu absidiolele, fărĕ ca architecţiĭ să 'şĭ dea socotélă de ceea ce fac.

Esaminînd de aprόpe clădirea, se observă că n'a putut avea de cât o singură ferestrue în altar. Se găsesc multe clădirĭ în felul acesta şi chiar din timpurile cele maĭ vechĭ. Mica clădire din Babouda din secolul al V-lea, din Syria centrală, cu o singură navă şi cu absida ca în felul Sănnicoareĭ, are de asemenea o singură ferestrue în navă spre sud, lumina maĭ venea şi prin o logie aşezată spre apus. Care să fie causa acesteĭ lipse aprόpe totală de ferestre şi de lumină?

Lipsa de lumină şi dimensiele micĭ ale zidireĭ ne face a ne întreba daca nu cum-va Sănnicoara să fi fost o capelă funerară anexată la biserica Domnéscă a luĭ Radu Negru, dupĕ cum se obicĭnuia în veacul de mijloc? Dacă am admite acésta, atuncĭ se esplică lesne disposiţia şi dimensiele sale micĭ. Exemple de asemenea capele funerare avem chiar din acelaşĭ timp în Franţa, cum e capela Saint-Croix de la Mont-major, Saint Saturnin şi Portiuncula.

Ceea-ce excită însă maĭ mult curiositatea la acéstă zidire e turnul. Am spus maĭ sus că în faţa bisericeĭ se ridica un turn pătrat, ce servea de clopotniţă. Privind exteriorul acesteĭ clădirĭ, orĭ-cine se întrébă, pentru ce s'a zidit un turn aşa de important la o aşa mică bisericuţă?

Şi întrebarea e naturală, pentru că există o disproporţie între spaţiul ocupat de biserică şi acela al turnuluĭ. Acéstă dispoziţie ne deştéptă curiositatea şi ne face a vedea în turnul colosal al Sănnicόreĭ alt ceva de-cît o simplă clopotniţă.

Să fi fost construit pentru apărare, după cum se obicĭnuia atît de des în vécul de mijloc? Posiţia sa pe o colină izolată predominînd valea Argeşuluĭ, ne-ar face lesne să credem o aşa întrebuinţare.

Se ştie că clopotniţele, al căror început nu datéză de cît cam din suta a şéptea a creştinătăţeĭ, eraŭ tot-d'a-una separate de bisericĭ; însă la bisericele micĭ ele eraŭ alipite. Se maĭ ştie că micele capele, oratoriele isolate, ofereaŭ cîte odată mijlόce de apărare, cînd eraŭ construite în epoca romană, în acele vremurĭ când monăstirile se fortificaŭ într'un mod complect, ziduri puternice prevĕzute cu creneluri şi cu tot sistemul de apărare înconjuraŭ mănăstirile, a căror aşezare strategică le punea la adăpostul atacurilor nemilostive dintre om şi om, în cît e posibil ca turnul Sănnicoareĭ să fi fost construit pentru apărare.

Cum rĕmâne cu credinţa că Sănnicoara era o capelă catolică? Eată ce n'am lămurit încă, şi în puţinele rîndurĭ care urméză mă voiŭ încerca să arît crezĕmîntul ce putem da acesteĭ tradiţiĭ.

Secolul al XIII-lea era mişcat de fanatismul cruciadelor, catolicii propagaŭ cu succes cultul lor. Dόmna Margareta chiar era catolică şi e probabil că trebue să fi fost o mişcare, un îndemn pόte spre catolicism, dar care n'a putut prinde rădăcinĭ din causa statornicieĭ romînilor pentru cultul ortodox. Ar fi fost posibil în aşa împrejurărĭ ca Sănnicoara să fi fost o capelă catolică a Dόmneĭ Margareta. Insă din cercetările de maĭ sus am vĕzut că clădirea acésta trebue să fi avut altă întrebuinţare de cât ca biserică şi apoĭ origina architectureĭ şi felul construcţieĭ ne împiedică a crede că era catolică.

De όre-ce am atins chestia catolicismuluĭ la noĭ în monumente, profit de împrejurare pentru a arĕta că savantul nostru istoric domnu Hăjdeŭ, cu priceperea sa recunoscută, într'un articol publicat în *Noua Revistă* din Martie 1888 face descoperirĭ importante asupra Curţeĭ de Argeş. D-sa găseşte că, biserica episcopală a fost pe rînd biserică armenéscă, catolică, apoĭ mitropolia Ungro-Vlachieĭ, mănăstire şi în urmă episcopie.

Am mare încredere în cercetările profunde şi în înlesnirea de a pătrunde lucrurile a domnuluĭ Hăjdăŭ, s'ar putea însă ca alta să fi fost biserica ce a servit pentru mitropolia catolică. Ceea-ce voesc să arăt acum e, că din cele treĭ zidirĭ vechĭ ce se văd astăzĭ în localitate, adică Sănnicoara, biserica Domnéscă şi catedrala Episcopieĭ, în urma celor ce am vĕzut maĭ sus Sănnicoara n'a putut fi mitropolia catolică. Rămâne a se vedea dacă cele-l'alte douĕ aŭ putut fi vr'o dată întrebuinţate pentru acésta.

Că era pe la 1332 un episcop catolic Vitus în Argeş (Beukö Milcovia I p. 222); că la 1390 era de asemenea un episcop ce asculta de episcopul Unguresc din Kolocza (Fejér. cod. dipl. 3 p. 107) după cum citéză d. Hăjdăŭ, e fόrte probabil şi sunt chiar indiciĭ archeologice care ne ar autoriza a crede. Lucrarea de faţă nefiind objectul acestor cercetărĭ, cu o altă împrejurare mĕ voiŭ încerca a arăta acésta, pe cît îmĭ va fi cu putinţă.

Nu pot termina fără a arăta adînca mea părere de rĕŭ pentru neîngrijirea şi nepăsarea nόstră pentru puţinele monumente istorice ce ne-aŭ maĭ rămas. Am vezut maĭ sus cum chiar epitropiĭ bisericeĭ Domneştĭ, însărcinaţĭ cu păstrarea monumentuluĭ, aŭ stricat bolta de la Sănnicoara pentru a zidi cu cărămida un picior de sprijin la biserica Domnéscă. Din nepriceperea lor aŭ comis douĕ greşelĭ de o dată: aŭ distrus o ruină pentru a denatura un monument.

Cine din noĭ pόte să'şĭ esplice indiferenţa ce avem pentru monumentele istorice, cînd ţĕrĭ maĭ micĭ îşĭ daŭ tόte silinţele pentru păstrarea lor?! N'a venit όre vremea să ne interesăm puţin de suvenirile neamuluĭ nostru? Cred că astăzĭ, cînd statul cheltueşte sume însemnate pentru restaurărĭ de monumente, s'ar putea înjgheba, fără mare greutate o comisiune care să se ocupe cu păstrarea monumentelor şi cu cercetările şi studiarea treptată a fie-căruia în parte. Lucrarea acesteĭ comisiĭ competente ar fi de mare valόre, ea ar servi cu prisosinţă studiuluĭ archeologieĭ şi istorieĭ naţionale, şi o mărturisesc că ar fi maĭ de trebuinţă şi de maĭ mare folos de cît restaurările de pînă acuma.

N. GABRIELESCU.

AVIS

Administraţia „Analelor Architectureĭ"

Priimind reclamaţiunĭ din partea abonaţilor noştri că nu prmişte la timp *Analele*, saŭ chiar că nu primeşte de loc numerile, îĭ rugăm a ne reclama de orĭ-ce neregulă spre a lua mĕsurile necesare de a 'ĭ satisface.

*

Cu ocasia nomenclaturi şi numerotaţiĭ noĭ a stradelor capitaleĭ, precum şi în vederea mutărilor de Sf. Gheorghe, rugăm pe abonaţiĭ noştri a ne comunica adresa cea nouă spre a putea evita trimeterea *Analelor* la adresă greşită.

*

Domni abonaţi din juneţe carĭ n'aŭ achitat abonamentul sunt rugaţĭ să bine voiască a ni'l trimete conform buletinelor de subscripţie.

Redacţia „Analelor Architectureĭ"

Din causa abundanţiĭ materiĭ am fost nevoiţĭ a suspenda continuarea „*Construcţiunilor Rurale*" pentru Nr. 4, urmînd în cele-l'alte.

Erata din No. 3.

Strecurîndu-se micĭ erorĭ în partea I a studiuluĭ asupra Bis. Treĭ Erarchĭ din Iaşĭ, ne grăbim a le rectifica.

Pagina	Colόna	şirul	în loc de	să se citească
62	1	3, 4, 6	despre	depre
62	1	39	uşĭ	nişi
63	1	50	care	ciară
63	2	46	aducă	abducă
64	1	25	misele	nişele

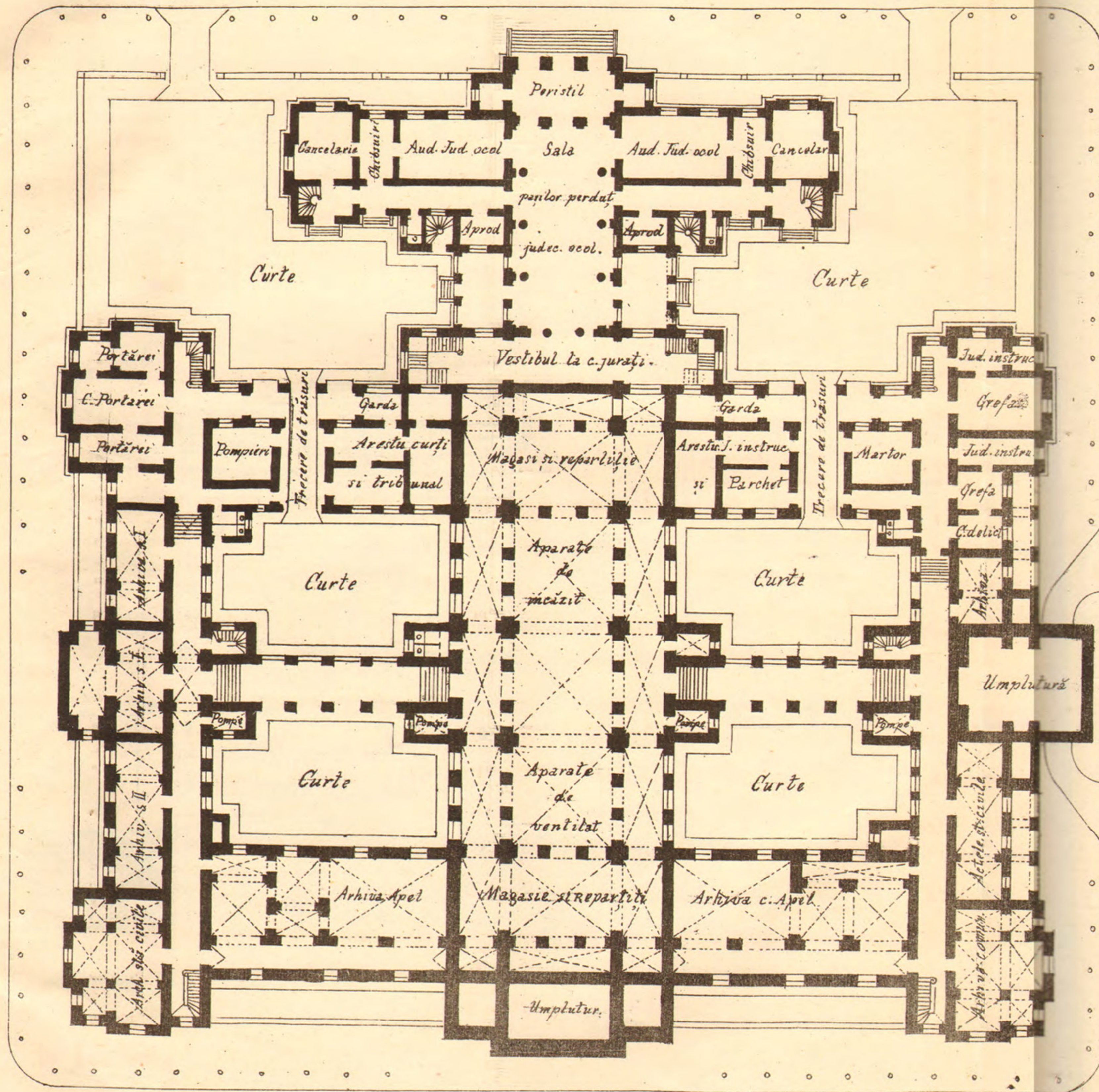
PALATUL DE JIUSTIȚIE

DIN

CRAIOVA

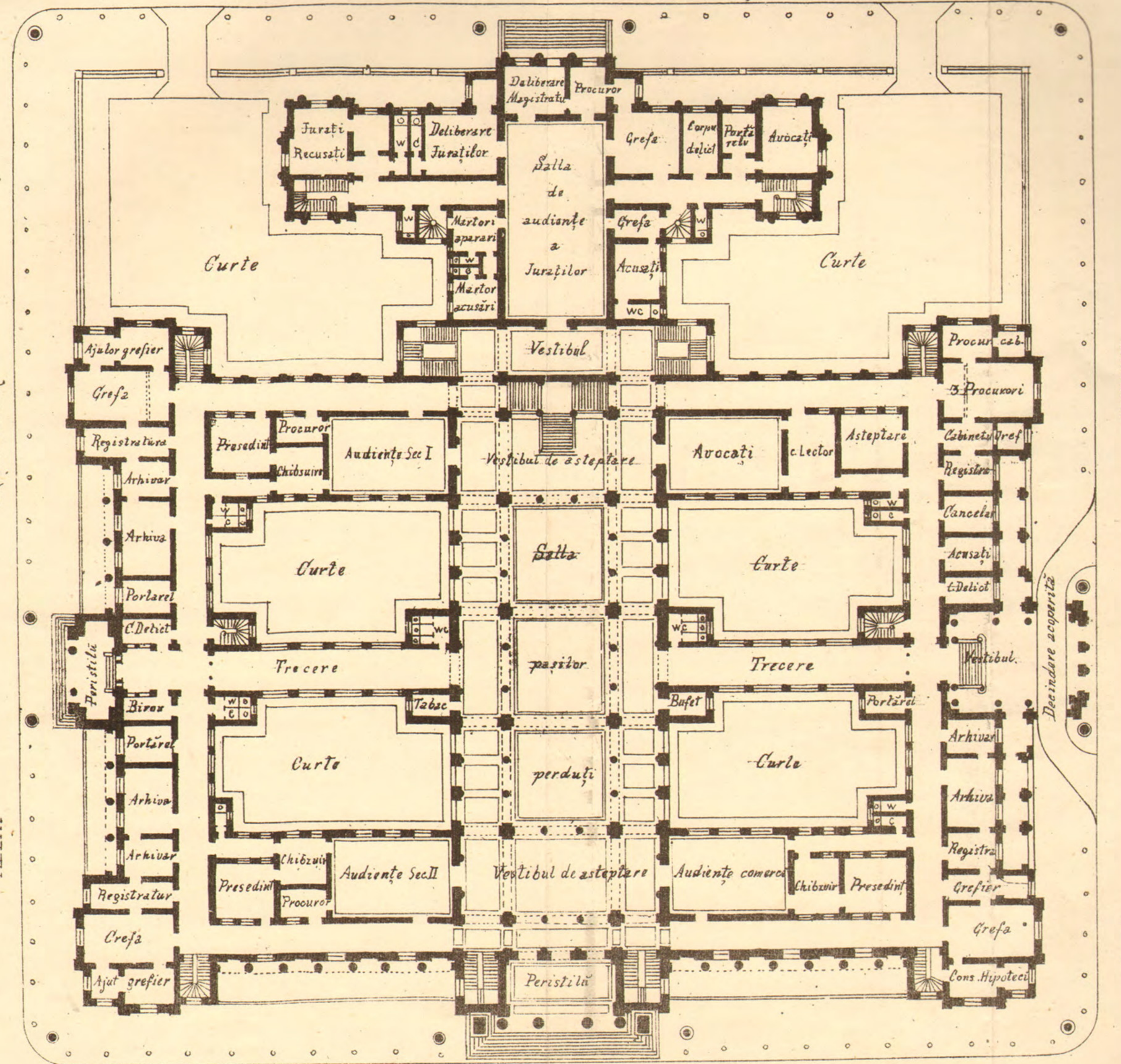
PROIECTUL „OLTENIA"

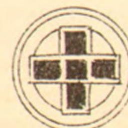
PARTER DESPRE PIAȚA JURAȚILOR

SUB-SOL DESPRE PIAȚA PALATULUI J.

PIAȚA CURȚII CU JURAȚI „UNIREA"

COLOANA JUSTIȚII

COLOANA RELIGIEI

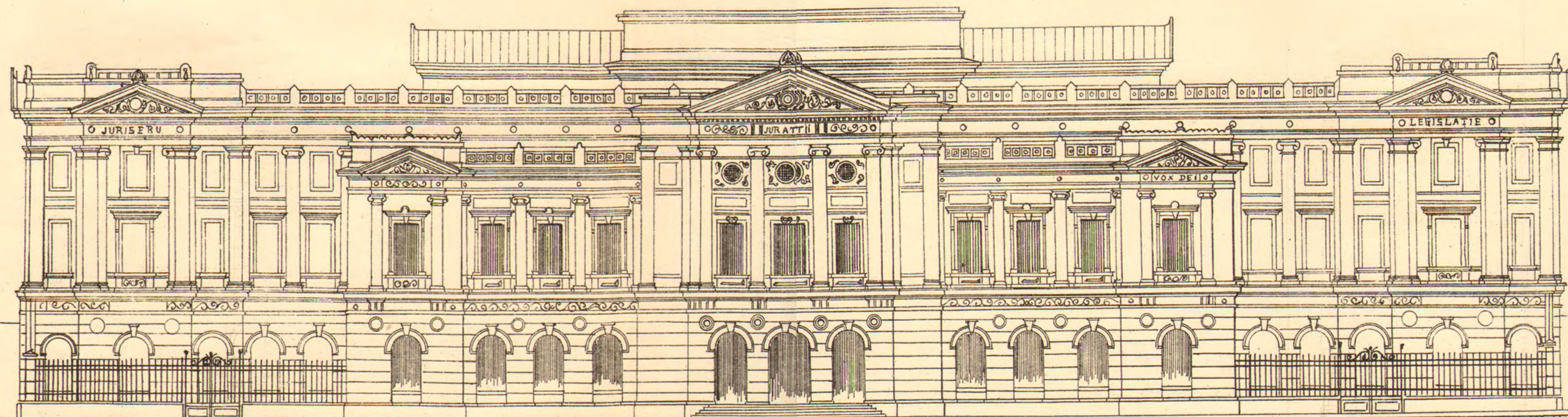
PIAȚA PALATULUI DE JUSTIȚIE

INTOCMIT DE I. N. SOCOLESCU ARCHITECT ȘI INGINER

Palatul de Jiustiție
din
Craiova

Proiectul „Oltenia"

Fațada despre curtea cu jurați a palatului

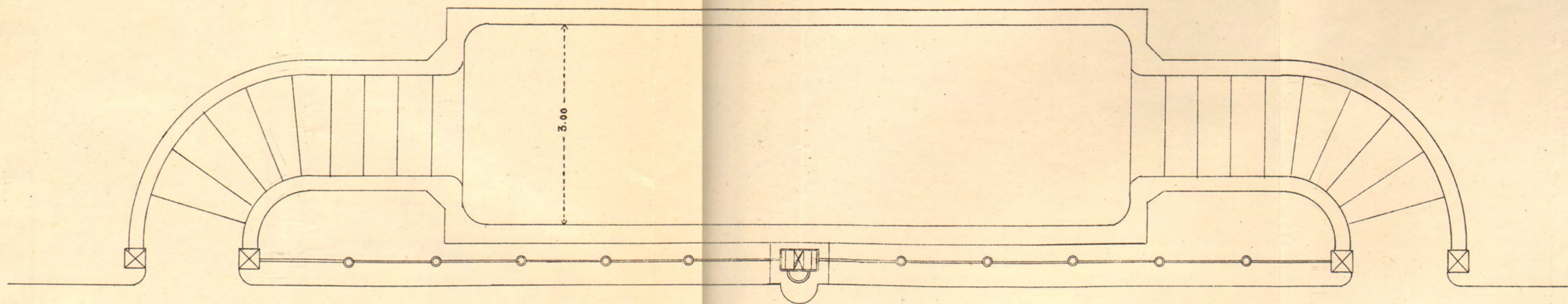
SCARA 0,04

Intocmit de I. N. Socolescu Architect și Inginer

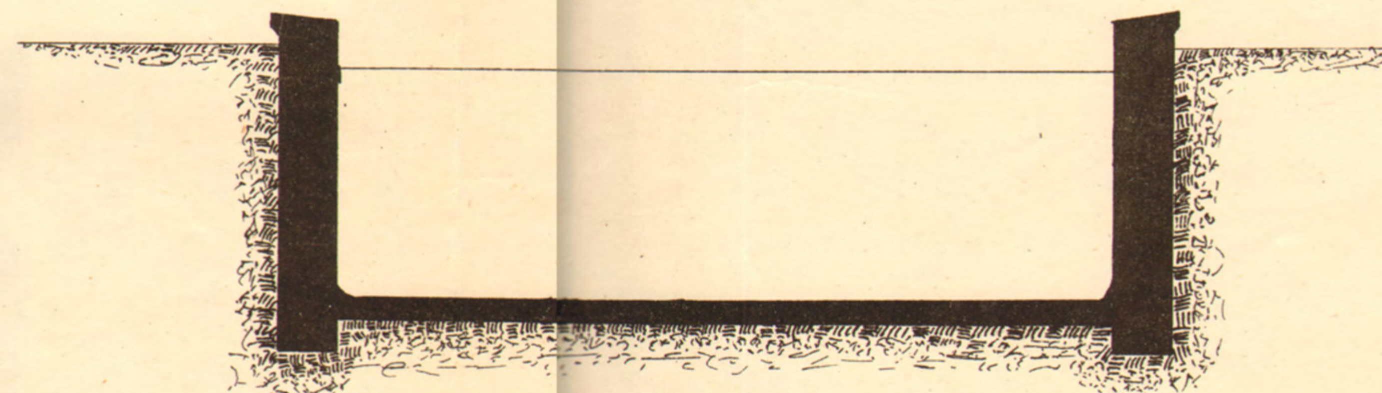
Proectul Grajdurilor Comunale din Bucureşti

Scăldătórea Cailor

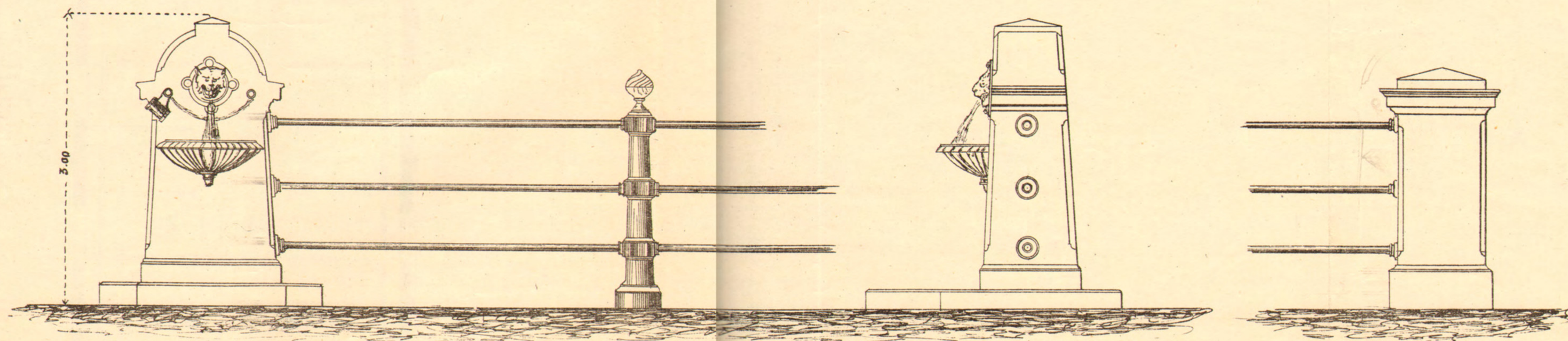
Plan

Secţia

Elevaţie

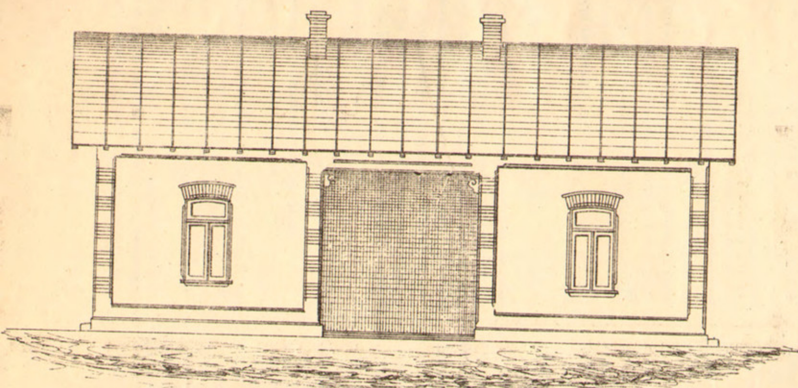
Făcut de architect
C. Mandrea

Nº3

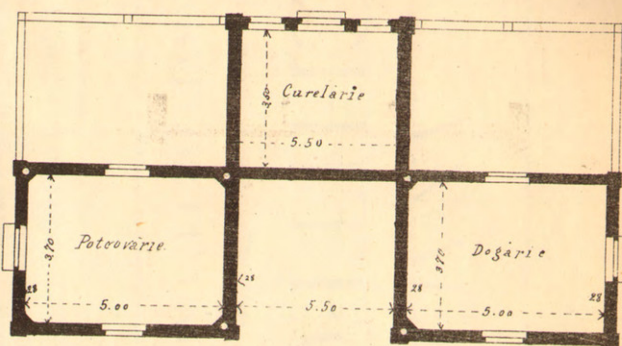
Proectul Grajdurilor Comunale din București

Potcovaria.

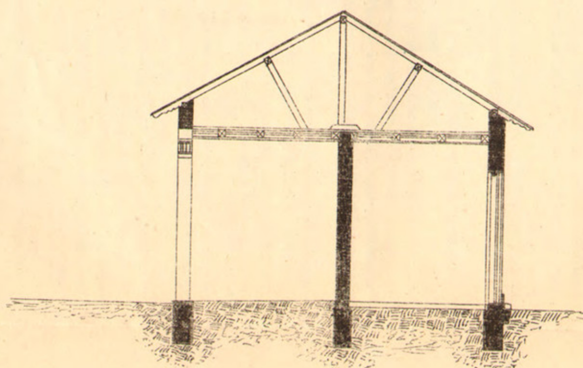
Fațada

Planul

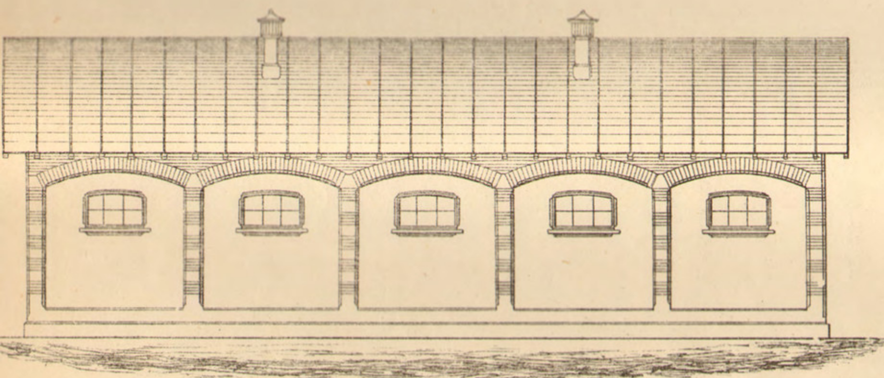

Secția

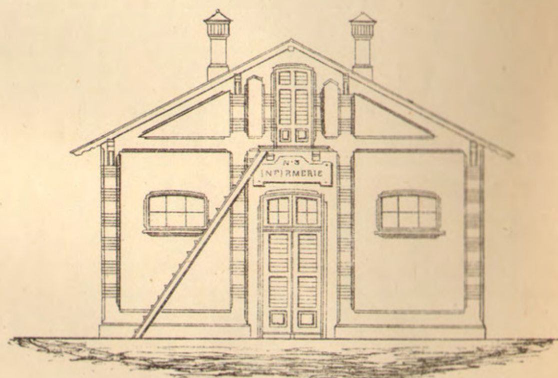

Infirmeria Grajdurilor

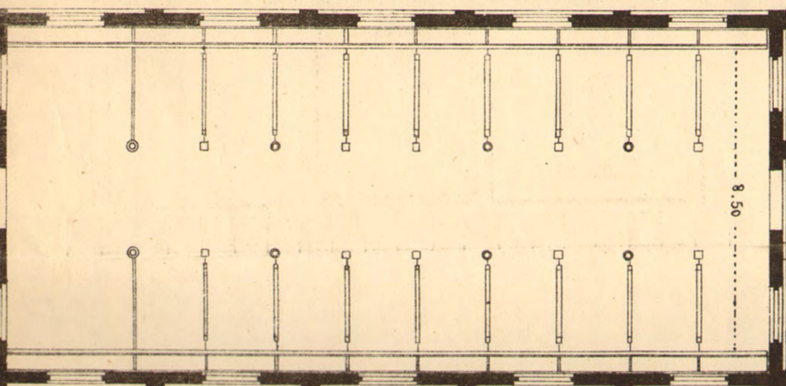
Fațada Principala

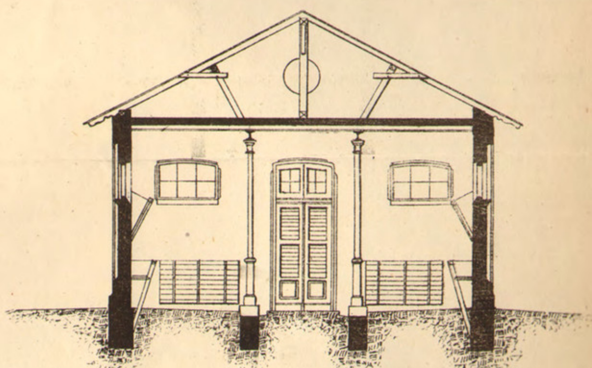
Laterala

Plan

Secția

Facut de architect
G. Mandrea